

رمضان المبارک مجلس (۱) شورای ملی در عمارت بهارستان تهران منعقد و غیر از روز دوشنبه و چهارشنبه همه روزه ، یزرگان آگاه و وکلای کاردان و امتای ذوی الاحترام از چهار ساعت به غروب مانده تا وقت غروب در آنجا جمع شده به مذاکره و مشاوره امور مهمه مشغولند. قایده سلطنت مشروطه و انعقاد مجلس شوری اجمالاً این است :

اولاً- وزارتخانه های دولت بعد از این در تحت قاعده صحیحه تشکیل شده هرج و مرج و بی ترتیبی و بی انتظامی و رشوه و تعارف و تضییع حقوق بکلی از دستگاه دولت متروک و منسوخ می گردد .

ثانیاً- مالیات و عواید دولت با ملاحظه ، صرف حقوق رعیت و صیانت حدود مملکت و تکثیر آبادی و رفع خرابی بلاد شده از حیف و میل عمال و مباشرین محفوظ می ماند .

ثالثاً- نواقصی که در ضروریات و حوائج مملکت است از ایجاد کارخانجات و ترویج علوم و صنایع و ازدیاد زراعت و فلاح و هزار گونه منابع و سرچشمه های منفعت تکمیل می شود .

رابعاً- قانون مقدس شرع محمدی صلی الله علیه و آله که قانون مملکت است و اجراء آن تاکنون بواسطه استبداد و اهمال مباشرین امور مملکت معوق و معطل مانده احرامی شود. حاصل کلام، تمام ابواب سعادت و عدالت و خوشبختی و رفاهیت و آسایش عموم در سایه سلطنت مشروطه و انعقاد مجلس شورای ملی مفتوح است و انشاءالله تعالی عن قریب از ثمرات این شجره مبعوثه مسعوده عموم اهالی ایران منتفع شده و از حلاوت آن کامها شیرین خواهند نمود، ولی چنان که بهسمع آقایان رسیده مطلعند چون اداره امور تاکنون بطور استبداد بوده قاعده و قانون صحیحی که متضمن مال بینی و عاقبت اندیشی باشد ، در دستگاه دولت نبوده، رفته رفته به مرور زمان مالیه دولت رو به نقصان گذاشته ناچار به استقراض از خارجه شده، در این چند ساله مبالغ کلی دولت علیه از دولت روس و بانک های فرنگی در طهران قرض نموده است ، و حالاهم برای اداره امور دولت ناچار به استقراض است. در این چند روزه موضوع گفتگو و مباحثه در مجلس شورای ملی مسئله استقراض دولت بوده است ، که آیا قرض از روس و انگلیس و اقتدار آنها و ضعف و انکسار ما مقتضی مصلحت دولت و ملت ایران هست یا خیر؟ پس از مباحثات و مذاکرات، حاصل رأی وکلای مجلس و بلکه عقیده کل مسلمین و متدینین این است که استقراض دولت ایران از خارجه با اوضاع امروز دنیا

عظیم‌ترین گناه و بزرگترین معاصی و شنیع‌ترین اعمال است. زیرا استقراض از خارجه بحکم تجربه و عقل و بطور قطع و یقین وسیله تسلیط خارجه بر مسلمین و تباهی مملکت و باعث انقراض دولت و فروختن ناموس ملت است. نظر به این ملاحظات، درمجلس شورای ملی [به] اتفاق آراء براین شد که ملت ایران، ولو به فروختن کفش و کلاه هم باشد، باید يك بانك ملی یا شرایط لازمه محکمه تأسیس نموده سرمایه‌ای فراهم کنند که هم قرض دولت را بدهند و هم خرج امروزه دولت را برسانند، و هم به امور نافعه که مایحتاج مملکت است از راه‌سازی و ایجاد کارخانجات و غیره شروع نموده، منافع کثیره از آن حاصل نمایند. حال موافق اعلانی که منتشر شده بانك ملی تأسیس گشته از علماء و رجال و وزراء و اعیان و تجار و کسبه و دهاقین از هر طبقه و صنف حتی طلاب علوم دینی، که نظر به کمال عسرت و ضیق معیشت از دایره این شرکت و تکلیف مستثنی بوده‌اند، باز از روی غیرتمندی و عصبیت مذهبی علی‌قدر استطاعتهم از يك تومان الی پنجاه هزار تومان سرمایه به بانك ملی داده و می‌دهند، و چون بر هر فردی از افراد ایرانی و پیرو مذهب مسلمانی شرعاً و عقلاً واجب و متحتم است که دست اتفاق داده، از اعانه و امداد بانك ملی احتیاج دولت متبوعه خود را از خارجه رفع نموده و شریعت حضرت ختمی مرتبت و ناموس ملت را حفظ، و خاک مقدس ایران را که وطن مألوف و خانه موروث مسلمین است از مداخله و تسلط اجانب صیانت نماید. لهذا فریضه دین‌داری و مقام علم و تقوی آقایان علما و قائدین ملت اسلام است، که بعد از رسیدن این مقاله عموم اهالی را از اعیان و رجال و تجار و طلاب و کسبه و اصناف در مسجد حاضر نموده، این مقاله را با نظامنامه انتخاب مجلس شورای ملی و اعلان بانك برای عموم اهالی قرائت نمایند و پس از آن بر حسب تکلیف شرعی عبادالله را به فواید و منافع استبداد (۱) و کمک با بانك ملی که وسیله حیات ایران و نجات ایرانیان است ملتفت و متوجه سازند، که هر کس بقدر استطاعت خود از نفری يك تومان الی صد هزار تومان اعانه و امداد نموده به بانك ملی بتواند قرض بدهند و قبض بگیرند. همین که عراده معاملات بانك با دولت بکار افتاد و شروع به داد و ستد نمود، هر کس که پول خود را خواست سند بانك را داده اصل و منافع آنرا دریافت کند.

مخصوصاً این نکته را به عموم اهالی درست گوشزد و حالی فرمائید که مجلس شورای ملی از طرف عموم ملت ایران در سرمایه بانك و وضع معاملات

او ناظر و بصیر و عالم و خبیر خواهند بود، و محال است پولی را که ملت ایران امروزه به بانک مزبور قرض می دهند یا اهتمامات مجلس شورای ملی دیناری سوخت و سوز بشود. نظر به همین اعتماد و اطمینان بعضی از تجار غیرتمند مبلغ خطیر، سرمایه به بانک مزبور داده اند. با کمال خاطر جمعی هر کس هر چه می تواند امروزه کمک و استمداد نموده قرض بدهد و از بانک مزبور قرض (۱) بگیرد و هر وقت که به پول خود محتاج شد بعدها سند بانک را داده اصل و منافع حاصله آن را موافق محاسباتشان [از] بانک، دریافت کند. مقصود این است معامله یا بانک ملی مثل معامله متداوله بسایک شریک است فرقی در کار نیست مگر اینکه دادن پول به تاجر و صرافی که سرمایه او غیر معین و طریقه داد و ستد و باطن کار او مبهم است تحمل سوخت و سوز و ضرر و زیان می باشد، اما قرض دادن به بانک ملی که سرمایه و اعتبار آن عجاله به سی کرور و بعد به صد کرور تعیین شده و عموم مردم یک مملکت از اعمال و طرز معاملات آن همه روزه بواسطه انتشار روزنامهجات مطلع خواهند بود، به هیچ وجه احتمال سوخت و سوز نمی رود و بلکه از وجود چنین تجارتخانه معتبر رفع احتیاجات دولت شده روز بروز بر قوت و شوکت دولت و ملت اسلام افزوده و از نفوذ و رسوخ اجانب کاسته می گردد والسلام علی من اتبع الهدی.

روز چهارشنبه ۲۵ شهر شوال المکرم ۱۳۲۴ - امروز مجلس شورای ملی تعطیل است، ولی اعلانی از طرف مجلس منتشر گردیده و در جراید هم درج خواهد شد، و صورت آن از این قرار است:

اعلان تأسیس بانک ملی ایران

امروز که دوره ترقی و سعادت به طرف ایران رونهاده و اول قدمی است که به استقبال آن باجان و مال اهالی برداشته اند، و در تدارک و تهیه این امر محترم از بذل جان و مال مضایقه ندارند، و برای انتظام این نیت مقدس اولیای دولت محتاج به وجه معتد به بودند، و گفتگویی با دولتین متحابین انگلیس و روس نموده بودند که از آنها استقرض نمایند، دولتین معزی الیهما نیز حاضر شده بودند که به قدر لزوم کار گشایی نمایند. از طرف قرین الشرف مقدس بندگان اعلیحضرت اقدس شاهنشاه ارواح العالمین فداء، مسئله را رجوع و اخطار به مجلس شورای ملی فرمودند. اهل مجلس، محض پاس حقوق شاهانه و حفظ شئون ملی و ملاحظاتی خیر خواهانه دولت و ملت، قرض از خارجه را تصویب نمودند. عموم اهالی غیرتمند وطن پرست که خدای حافظ و ناصرشان باد، حتی مخدرات محترمه

تاریخ بیداری ایرانیان

در مجالس و مساجد و مناظر به صدا در آمدند که این وجه را ، ولو اینکه مجاناً باشد و بلاعوض ، خودمان حاضریم که به دولت داده و از خارجه استقراض نشود .

لذا از اعضاء مجلس شورای ملی چنین صلاح دانستند که بانکی موسوم به بانک ملی تأسیس شود ، که عموم اهالی ایران در آن بانک شرکت داشته باشند . هر کس بقدر قوه و همت و وطن پرستی خود وجهی بعنوان سرمایه شرکتی در این بانک بگذارد قبض و سهام دریافت دارد ، که بانک با این سرمایه داد و ستد نموده حالاً و فعلاً رفع حوائج دولت و ملت را بنماید . مراتب به توسط حضرت مستطاب اجل اشرف آقای صدر اعظم سد ظله العالی به عرض خاکپای مهر اعتلای مقدس شاهانه ارواحنا فداء رسیده ، تأسیس این بانک را امر و اجازه فرمودند . لهذا جمعی از وزراء عظام و رجال محترم و تجار با یکدیگر همراهی و اتحاد نمودند و تشکیل این بانک را در صد دیر آمدند ، و فعلاً سرمایه این بانک را در مبلغ سی کرو و تومان معین نمودند ، که بعدها لای الاقتضاء به یک صد کرو و تومان بالغ خواهد شد . تعداد مؤسسين این بانک يك صد نفر است ، که این يك صد نفر هر کدام از پنجاه هزار تومان الی پنجاه هزار تومان وجه سرمایه تأسیس داده و خواهند داد ، ولی عموم اهالی غیرتمند ایران از تمام ممالک محروسه مجاز و مختار است که در این بانک ملی بقدر قوه خود از پنج تومان الی هر میزان که بخواهد وجه داده شرکت نماید قبض و سهام دریافت داشته و خیر دنیا و آخرتی را برای خود تحصیل نماید . چون تاه وقع نوشتن قوانین صحیحه و شرایط آن ، مدتی لازم است که از روی بصیرت و صحت و اعتبار موافق ترتیبات بانكهای ملل متمدنه ترتیبات اساسی بانک فراهم شود ، و میلی عمده فعلاً بر حسب ضرورت و لزوم برای مخارج فوق العاده دولتی که تأخیر و تعویق آن ممکن نیست لازم است و عموم اهالی وطن دوست عجله در راه انداختن وجه و دفع احتیاج دولت از استقراض از خارجه داشتند و خواهش نمودند اعلانی نوشته شود و چندین محل برای تحویل دادن وجوهات معین شود .

لذا این اعلان انتشار داده شد که هر يك از ابناءى وطن عزیز که مایل هستند در این بنای مقدس شريك ، و نام نيك خود را در صفحه روزگار باقى و ثابت بگذارد در ادارات مقرر ذیل وجه سرمایه اشتراکی خود را تحویل دهند ، قبض هوقتی که طبع شده به امضاء و مهر صاحب اداره بگیرد و همان طور که در قبوضات چاپ شده نوشته شده ، پس از آن که سهام بانک حاضر شود این قبوضات هوقتی را به بانک ملی رد نموده ، و ورقه سهام دریافت خواهد داشت . امتیازات راحمه به این بانک که از طرف دولت قوی شوکت مرحمت می شود با شرایط مقرر در قوانین اساسیه مندرج و اعلان خواهد گردید . توضیح : اسامی اسخاصی که در این شرکت وجه

تقی زاده

این مقاله آفاک
سپس تقی زاده به اندازدای باعث بیداری وکلا و اهالی تهران گردید که مافوق آن
ودء از امروز تقی زاده معروف به دانش و بی فرسی گردید . (ص ۳۱)

الملک ، صدراعظم و .. از حالت دولت علیه حاضر شده بودند که در حصول نظامنامه
و مذاکره نموده . (ص ۳۲)

می‌دهند ، با میزان مبلغ در آخر هفته در روزنامه‌جات طبع و نشر خواهد شد. تجار محترم دارالخلافه به توسط تلگراف حضوری تأسیس این بانک را به عموم تجار ولایات اطلاع داده‌اند ، آنها هم در شراکت حاضر شده و قبول نموده‌اند که اسامی خودشان را با وجه مال الشراکه معین نموده بنویسند.

اداراتی که وجه باید تحویل شود :

حجره جناب حاجی امین‌الضرب - حجره جناب آقای محمد اسمعیل آقا تبریزی - حجره جناب حاجی آقا صراف تبریزی - حجره آرباب حمشید تاجر زردشتی - حجره طوما نیانس.

اسامی بعضی از مؤسین دولخواه ملت دوست :

حضرت مستطاب اقدس والا آقای نایب‌السلطنه وزیر جنگ دامت شوکت‌الوالا - حضرت مستطاب اجل اسرف آقای صدراعظم مدظله‌العالی - جناب مستطاب اجل اکرم آقای وزیر دربار - جناب مستطاب اجل آقای مشیرالملک - جناب مستطاب اجل آقای سعدالدوله - جناب مستطاب اجل آقای مؤتمن‌الملک - جناب مستطاب اجل آقای وزیرافخم وزیر داخله - جناب مستطاب اجل آقای حاجی ناصرالسلطنه - جناب جلالتمآب آقای وزیر بقایا - جناب مستطاب اجل آقای شیخ خزعل خان معز - السلطنه - سردار ارفع - جناب جلالتمآب شیخ جاسم خان نصره‌الملک - جناب مستطاب اجل آقای سعید السلطنه - جناب مستطاب اجل آقای سردار منصور - جناب مستطاب اجل آقای مدیرالملک رشتی - جناب مستطاب اجل آقای محتشم - الملک - جناب مستطاب اجل آقای صدق السلطنه - جناب مستطاب اجل آقای ناظم‌الدوله - جناب مستطاب اجل آقای عمیدالسلطنه سردار امجد - جناب حاجی سید مرتضی آقا مرتضوی - جناب آقای حاجی سید محمد - جناب آقای حاج سید رضی گیلانی - جناب آقای امین‌التجار کردستانی - جناب آقای حاجی امین دارالضرب - جناب آقای حاجی معین‌التجار - جناب حاجی محمد اسمعیل آقا تاجر تبریزی - جناب حاجی محمد علی شال‌فروش - جناب حاجی محمد ابراهیم ملک‌التجار اصفهان - جناب حاجی عبدالرزاق تاجر اسکویی - جناب حاجی افتخارالتجار - جناب آقا میرزا محمد شفیع ملک‌التجار - جناب حاجی محمد حسین کازرونی مقیم اصفهان - جناب حاجی محمد اسمعیل آقا قزوینی - جناب حاجی فرج آقا صراف تبریزی - جناب حاجی ربیع آقا تاجر تبریزی - جناب حاجی باقر آقا صراف تبریزی - جناب حاجی میرزا عباسقلی آقا تاجر تبریزی معروف به اتحادیه - جناب حاجی محمد تقی تاجر شاهرودی - جناب حاجی میرزا علی صراف اصفهانی - جناب حاجی میرزا علی اکبر آقا صراف تبریزی -

جناب معاونالتجاردهدشتی - جناب حاجی مشیرالتجارمحمده - جناب آقا محمد صادقدهدشتی - جناب آقای حاجی میرزااحمد تاجرلاری شیرازی - جناب حاجی سید محمد حسن شبانکاره و اخوان دربو شهر - جناب حاجی میرزا حسن کاشانی معروف [به] شالفروش - جناب حاجی میرزا یعقوب آقا تاجرامینی قزوینی - جناب آقا محمد آقا کمپانی عراق - جناب آقا محسن آقا - جناب آقا حسن آقا - عمدةالتجار ارباب جمشید تاجر فارس - عمدةالتجار طوما نیاس - انتهى.

این بانك از جهت عدم مقتضی و وجود موانع، تأسیس آن را از جمله محالات می دانیم. چه، نه پول موجودی هست و نه علم اداره و تأسیس آن. حضرات مؤسین بدلاوه اینکه ول نداده و نخواهند داد، اکثر آنها دهان باز نموده آنچه پول بدست آنها برسد یا می خورند و یا در مورد قروض خود می دهند. رئیس مجلس جناب صنیعالدوله هم به مقتضای صداقت گول خواهند خورد. باز اگر شرکت عمومی را به جائی رسانیده بودند و پول مردم را از دزدها گرفته به صاحبان نشان می رسانیدند، شاید مردم امیدواری حاصل نموده و پول می دادند. لکن با آن وضع شرکت عمومی خیلی مشکل است که این بانك موجود شود.

روز پنجشنبه ۲۶ شوال الحکرم ۱۳۳۴ هجری - امروز مذاکره مجلس در خصوص رار نامه و نظامنامه بانك ملی بود و قدری از فصول آن را اصلاح نموده و نیز گفتگو از آمدن وزراء به مجلس و شروع کمیسیون مالیه به حساب و بودجه مالیاتی، [رسیدگی] کردن بعضی مذاکرات متفرقه.

روز جمعه ۲۷ شوال - بعضی انجمن های سری و علنی در تهران تشکیل شده و خوب هم کار می کنند.

روز شنبه ۲۸ شوال - مذاکرات مجلس در اصلاح امتیازنامه بانك ملی بود، بعضی مصلحت آن را اصلاح نموده، و مذاکره زیاد در مدالیه نظامنامه مجلس و این که دولت در تصحیح آن مسامحه می کند، بود. بعضی لوایح و شبنامه ها این ایام منتشر می شود که فی الجمله بنای عراض پروکلا گذارده اند. دیگر معلوم نیست مقصود نویسنده، خیر و نفع و یا شر و فساد است.

روز یکشنبه ۲۹ شهر شوال - مذاکره مجلس امروز در خصوص انتخاب و کلای ولایات. بقیه و کلای تهران بود که تلگراف رسمی به حکام ولایات شود و یا مأموران طرف مجلس دولت برود، که و کلاء بلدان را انتخاب و روانه نمایند. جناب آقای سید حسین روحردی مذکور ساخت: خوب است حقوقی برای و کلاء معین نمایند. اگر چه صنیعالدوله این رأی را قبول نکرد؛ لکن اکثر از و کلاء راضی و خرسند شدند از این اظهار جناب آقا سید حسین. دیگر ایراداتی بر مسیو نوز رئیس پستخانه وارد آوردند، و این که چرا اعلانات پست و غیره را به خط خارجه می نویسند؟ جناب سعدالدوله در این مقام مذکور

ساخت که با بودن این جوانان محصل (واشاره به جمعیتی از تماشاچیان نمود) چراما کارهای دولتی را مراجعه به خارجه و تبعه خارجه می کنیم ؟ برای ترویج علوم و معارف بهتر از این چیزی نیست که این جوانان فارغ التحصیل را در ادارات دولتی داخل کنیم و نیز باید خط و زبان فارسی [را] که زبان ملی ماست ؛ ترویج نماییم .

حضرات تماشاچیان از نطق سعدالدوله خیلی تمجید نموده و هواخواهان سعدالدوله امروز زیاد شدند . صنیع الدوله رئیس مجلس گفت : مغرضین و مفسدین و مستبدین و منافقین وجود اختلاف کلمه بین دولت و ملت را در میان مردم منتشر کرده اند ، باید طوری کرد که این شبهات از انظار مردم رفع شود . دولت و ملت را یکی بدانند ، مثلاً هنوز ولیعهد نیامده اظهار می دارند که ضد مجلس است و مجلس متافی با قانون دولت است و حال آنکه رقعهای که به آقای آقا سیدعبدالله نوشته بودند حاضر است که چه اندازه اظهار همراهی کرده اند . در این موقع دستخط ولیعهد را گرفته قرائت نمودند . صدای «زننده باد ولیعهد» از تمام حضار بلند؛ و همه با خرمندی خاطر ، سلامت و سعادت وجود ولیعهد را از خدا خواستند و صورت آن رقع از این قرار است :

سواد رقعہ ولیعهد بہ آقای آقا سیدعبدالله

بعدالعنوان - بعد از استعلام از سلامت مزاج شریف ، زحمت می دهد :
از قراری که شنیدم از تبریز کاغذی به جناب عالی نوشته اند که ولیعهد مخالف با عقاید ملت است و مجلسی را که بندگان اعلی حضرت اقدس همایونی ارواحنا فداه داده است ، ولیعهد قبول ندارد . اولاً به ذات مقدس پروردگار قسم است که این مطلب یکلی خلاف و بی اصل است ، و من از خدا می خواهم که ان شاء الله این دولت و ملت ترقی کرده و رفع این مذلتها بشود . ثانیاً به سر جدت قسم اگر آدمی به عنبات فرستاده باشم . تصور نمائید اگر من آدمی به عنبات فرستاده باشم در پرده نخواهد ماند و آشکار خواهد شد . برای چه ؟ چرا باید من مخالف این عقیده و منکر آبادی مملکت باشم ؟ ثالثاً از شخص شما تعجب دارم چرا این خیال و این تصور را نسبت به من نموده اید و چرا این کاغذ را باور کرده اید ؟ مگر خودتان آن اشخاص مفروض را نمی دانید ؟ این سهل است ، هزار از این اقدامات در علیه من می نمایند ، شما چرا باید باور کنید ؟ و خواهش دارم سایرین را هم خودتان اطلاع بدهید که بدانند این تهمت است و منتظر جواب این کاغذ هستم . زیاده زحمت ندارد .

وقایع

ماه ذی القعدة الحرام ۱۳۲۴

دوشنبه غرة ذی القعدة ۱۳۲۴ هجری - امروز مجلس تعطیل است . حضرت اقدس والا ولیعهد شاهزاده محمد علی میرزا امروز وارد شده اند . اعلی حضرت اقدس شاهنشاه مظفرالدین شاه هم ، مرض ایشان در تزیید است. درباریان پیوسته فرامین و دستخط صادر می کنند و به صبحه و امضاء شاه می رسانند. از طرف ولایت عهد نسبت به وکلاء و مجلس هنوز اقدامی نشده است.

سه شنبه دویم ذی القعدة سنه ۱۳۲۴ هجری - مذاکرات مجلس در خصوص تلگراف به ولایات و تهجیل در فرستادن وکلاء بود . و نیز درباره ورود ولایت عهد، و دیدن وکلاء از ایشان مذاکره شد، و نیز بعضی لوایح قرائت شد که ذیلاً درج می شود، و نیز در باب شبنامه ها و اوراق مطبوعه مذاکره شد که جلوگیری نمایند و اگر کسی ایرادی بر وکلاء دارد در روزنامه ها بنویسد تا جواب اوداده شود. و نیز لایحه ورودیه ولیعهد را که آقا سید نصرالله نوشته بود؛ قرائت گردید و اشخاص ذیل را معین کردند که دیدن نمایند از ولیعهد و لایحه را هم با خود ببرند در حضور ولیعهد بخوانند و چند نفر معین شدند که فردا از طرف مجلس بروند سورت اشخاص مزبوره از این قرار است: جناب آقا میرزا محسن - جناب حاجی سید نصرالله - وثوق الدوله - سعد الدوله - اسدالله میرزا - حاجی امین الضرب .

امروز تلگرافی از بادکوبه منجابه شد و در مجلس شورای ملی قرائت شد. سورت آن از این قرار است:

تلگرافی از بادکوبه

از بادکوبه به تهران. وکلای دارالشورای ملی از شنیدن رد استقراض از خارجه و تأسیس بانک ملی، عموم ایرانیان همعین بادکوبه نهایت تشکر را دارند. آفرین بر همت و غیرت وطن دوستی و ملت پرستی و دولتخواهی شما نمایندگان صادق ملت . از مساعی جمیله و اقدامات خیرخواهانه شما امیدوار چنانیم که

به اتدك توجه ملت فرسوده ایران از تمديات بی اندازه و ظلمهای فاحش گوناگون بعضی از دارندگان القاب بی وقوف و اختیارداران بی علم فراغت و آسودگی حاصل نموده؛ خاک پاک وطن عزیز که مأمن و پناهگاه ما ایرانیان و طور امان نجات ما پرشکستگان و اجساد نیاکان ما مظلومین متفرق شدگان در آن مدفون است؛ از تو (۱) شاد و آزاد گردد. که قدیم ایرانیان جلای وطن کرده از صمیم قلب عرض تبریک نموده و با کمال ادب اظهار می نمائیم: در راه شما و کالای ذیحق ملت و پیشرفت مقاصد و افکار عالیة شما که هیئت ملت و یا ملک اعظم منظور است به جان و مال حاضریم. زنده یاد شاهنشاه حریت بخش. پاینده یاد ملت نجیب قدیم ایران (انجمن خیریه ایران، بادکوبه).

جوابی هم از طرف مجلس به مضمون ذیل نوشته و مخابره گردید که صورت آن از این قرار است:

جواب تلگراف بادکوبه

بادکوبه، انجمن خیریه ایران - تلگراف تبریک عموم وطن پرستان نجیب با وفا، که مبنی بر ملت پرستی و دولت خواهی و صرف جان و مال بود، عز و صلوات بخشید و در مجلس شورای ملی قرائت گردید. عموم و کالای محترم از صمیم قلب و نیکی فطرت (۲) و اصالت و ملت خواهی آن انجمن محترم را بر عموم تبریک و تهنیت می گویند و از این خیر خواهی برادران عزیز محترم خود نهایت تشکر را می نمایند (مجلس شورای ملی ایران).

امروز شرحی از طرف وزارت خارجه راجع به واقعه حادثه در کربلا که عساکر عثمانی شلیک [کرده بودند] بر ایرانیها، که متحصن شده بودند به قونسلخانه انگلیس در باب اجحافی که به آنها شده بود، به مجلس آمده به این مضمون در فقره رعایای ایرانی در کربلا اظهار کرده بودند، که:

والی بغداد و متصرف کربلا معزول شدند و کمیسیون هم در این باب از طرف دولت عثمانی مقرر شده برای تحقیقات و رسیدگی این امر چون مطلب هنوز ناتمام بود لذا تصدیق نشد و نتیجه اقدامات رابعدها اطلاع خواهیم داد. چهارشنبه سوم ذی القعدة ۱۳۲۶ - امروز تعطیل مجلس است منتخبین مجلس امروز حضور حضرت اقدس والا ولیعهد رفته و از طرف مجلس تبریک و تهنیت ورود ولیعهد را عرضه داشتند، حاجی سید نصرالله لایحه ورودیه را که انشاء کرده بود؛ از جانب مجلس و هیئت

و کلاء قرائت نمود. لایحه مزبور حاوی اظهار تشکر از مرحوم ملوکانه در تأسیس مجلس شورای ملی و مساعدات کامله و لایحه عهد در این موضوع و بیان قواعد مادی و معنوی تأسیس مجلس برای کسب سعادت و پیشرفت ترقی و شوکت سلطنت و اصلاح و آبادی مملکت بوده است.

نطق حضرت والا ولیعهد در جواب این بود؛ یعنی مضمون آن و خلاصه آن از این قرار است:

[نطق ولیعهد]

بر هر شخص عاقل مسلم و مبرهن است که بنیاد اساس ترقی و تفوق و آبادی هر یک از ملل و ممالک متمدنه عالم ایجاد اتحاد حقیقی بین دولت و ملت بوده است و این اساس مستقر و مستحکم نمی شود مگر به انعقاد مجلس ملی که قوه جامعه بین دولت و ملت است. و حالاً که بحمدالله اعلی حضرت شاهنشاهی بر حسب فطرت مقدس و رأی جهان بین اساس این مجلس را به ملت مرحمت فرمودند و من هم با نهایت میل و اقبال خاطر با پیشرفت این مشروع و مقصود همراهی و مساعدت دارم چنانچه از بدایت امر هم داشته ام و برای ترقی مملکت بهتر از این اساس وسیله و راهی نمی بینم. لکن مجلس هم خوب است با کمال جد و جهد مشغول کار و در مقام انجام وظایف خود بوده و با منتهای دقت و مراقبت و سعی به اصلاح نواقص پردازند و در ادای تکلیف خود کوتاهی و غفلت نکنند. در خصوص نظامنامه هم قدری از آن را ملاحظه کرده ام؛ باقی را هم با حضور حضرت والا نایب السلطنه و جناب صدراعظم ملاحظه می کنم و پس از اتمام به مجلس می فرستم.

حضرت والا نایب السلطنه و جناب عضد الملک هم در مجلس [حضور] داشته اند

و منتهی درجه همراهی و حمایت را در باره لزوم مجلس و تقویت اساس آن نموده اند.

روز پنجشنبه ۴ ذی القعدة ۱۳۲۶ - امروز مذاکرات دارالشورای ملی در چند امر

بود: اولاً - تلگرافات متوالیه متواتره از شهرها مخا بره شده است که حکومتها مانع از امر انتخاب می باشند و نمی گذارند مردم و کلاء خود را منتخب نمایند. و قرار شد از طرف مجلس چیزی به صدراعظم بنویسند. ثانیاً - در باب انتخاب اعضاء کمیسیون مالیه گفتگو شد و جمعی منتخب شدند. ثالثاً - اظهار تشکر از مرحوم حضرت اقدس والا ولیعهد نموده و صدای زنده باد ولیعهد بلند شد. رابعاً - در باب اعلان وزارت پست که به خط روسی نوشته است و حق الضمانه را توماتی سه شاهی قرار داده. خامساً - امتیاز بالیا نازوف در باب صید ماهی حرام، حاصل نتیجه: نوشتن به صدراعظم. سادساً - مطالبه نظامنامه را از دولت، حاصل آن که: ولیعهد فرموده اند که قدری از آن خوانده شده ما بقی هم خوانده می شود. سابغاً - جلوگیری از شرارت الواط و منع آرامه را از فروختن مسکرات.

چون امروز ازدحام و کثرت تماشاچی‌ها فوق‌العاده شده به طوری که اسباب مزاحمت همدیگر و وکلاء گردیده بودند؛ قرار شد بعد از این بلیط ورود بدهند که به اندازه جا و وسعت مکان تماشاچی وارد شود و این بلیط را اگر وکلاء بخواهند به ایشان بدهند که آنها به هر کس که صلاح دانند بدهند و قرار شد به هر یک بیش از دو بلیط ندهند .

[احاطهٔ امورات دولتی به ولیعهد]

امروز امورات دولتی راجع به ولیعهد گردید که بعلاوهٔ ولایت‌عهد ، نایب‌السلطنه هم باشد و دستخطی در این امر صادر گردید که ذیلاً درج گردید [می‌گردد] .

سواد دستخط همایونی

ولیعهد ! بعد از احضار شما به تهران اگر چه بحمدالله حالمان خیلی خوب و رو به بهبودی است ؛ ولی نظر به اینکه رعایت و ترتیب معالجه قهراً مستلزم آسایش خاطر همایون است ؛ به موجب این دستخط مقرر می‌فرمائیم که از این تاریخ به بعد با اختیارات تامه که دارید همه روزه در تمام امورات از روی کمال دقت و مراقبت شخصاً رسیدگی و مذاقّه تامه به عمل آورده ؛ با اطلاع جناب اشرف صدراعظم قرارهایی که لازم است در نظم امورات و رسیدگی مطالب و مهمات مملکتی قرین اجری دارید . فی ۴ شهر ذی‌القعدة ۱۳۲۴ .

امروز مردم از جهت مخالفت ولیعهد با این اساس هیجانی دارند ولی حضرت اقدس و آلا در جواب خطابهٔ ورودیه که وکلاء در حضور ایشان خوانده بودند نهایت مساعدت و همراهی را ظاهر ساخته بودند و ما صورت خطابه را در این مقام درج می‌نمائیم :

خطابهٔ ورودیهٔ حاجی سید نصرالله

در حضور ولیعهد

بسم الله الرحمن الرحيم - ورود ظفر نمودم و کب مسعود را از جانب عموم ملت با نهایت شرف و افتخار تبریک خالصانه و تهنیت صادقانه تقدیم می‌نمائیم و از این عواطف خسروانه و عنایات کاملهٔ شاهانه که به یک تحریک انامل فیض شامل مملکت را حیات تازه بخشید و اساس سلطنت را بر بنیان قویم (۱) نهاد و قواعد عدل جهانی را در این خانواده مؤید داشته ؛ این سعادت را موافق مأمول جمهور در دودمان ابد تومان (۲) تا دامنهٔ قیامت موصول و مخلص فرمود ؛ شکر گزاریم و در برابر این نعمت جهان قیمت از خداوند جل شأنه توفیق می‌طلبیم که به تقدیم خدمت و پاس حقوق ولی نعمت بهره‌مند شویم و تکمیل امر را ازین همت والا نهمت خواستاریم

که اقدامات خالصانه ملت را با نواخت ملاطفت نشانه تلقی فرمایند و به حسن قبول بپذیرند و اتمام احسان پدرتاجدار مهربان را در رفع موانع و جلب مقتضیات تقویت فرمایند و عرایض دولتخواهانه و مستدعیات صداقت نشانه را مشوب به هوی و غرض صور فرمایند که مقصود جملگی یکی است و منظوری جز خیر دولت و ملت در میان نیست و اهم مستدعیات آن است که هیچ وقت به اصغاء اهل دمیسه که بر خلاف صلاح و سوسه می کنند خاطر انور را مکدر ندارند و همواره در این گونه اظهارات رأی حقیقت نمای خود را حکم دانند . چه نظری که صاحب خانه را در سیانت خانه خود در کار است حواشی را نیست که آنها را غرضی دیگر هست و صاحب بیت را مقصودی دیگر . امروز مشفق امین و عاقل صدیق عاقبت بین کسی است که دولت و ملت را به جهت جامه اتحاد و اتفاق دعوت کند و به جد تمام ماده اختلافات و نفاق را از بین مرتفع سازد؛ نتایج خیریه موافقت را چنان خاطر نشان جانبین کند که هر يك از آحاد رعایا در مقام تعظیم لوای مهر اعتلای سلطنت از جان و دل کوشش کنند. شرف و عزت خود را تابع ازدیاد شوکت و عظمت دولت دانند و عواقب وخیمه مخالفت را آن گونه ظاهر و آشکار نماید (۱) که هر کدام ضعف و انکسار دیگری را خواری و هوان خود پندارند. اعدی عدو دولت و ملت آن کس است که مابین این دو را تفرقه نهد . هر يك از آنها را بر ضدیت و مباحضت دیگری تحریر و تشجیع کند . البته بر خاطر خطیر حقانیت تخمیر پوشیده نیست؛ کسانی که در این تمادی اوقات به خبط یا به خیانت موافق میل و ارادت خود ، مملکت را ویران و رعیت را پریشان کرده اند هیچ گاه به قصور یا تقصیر خود معترف نمی شوند و هرگز راضی نخواهند بود که دیر و یا زود تجاوزات آنها موقوف و تصرفاتشان محدود شود و از آنجا که همیشه به ملازمت حضور سرافرازند تواند بود که همه روزه به زبان چاپلوسی عرایض خلاف اظهار کنند ؛ خود را دولتخواه و ملت را فتنه جو و خودخواه قلم دهند . لکن چیزی که مایه امیدواری است همین است که جلیل و دقیق امور بر ضمیر منیر مخفی و مستور نیست . مراتب دولتخواهی این گونه مردم از مراجع به خدمات سابقه معلوم و عرایض امروزه آنها بر خلاصه اعمال گذشته معطوف خواهد بود . مثلاً و انمود می کنند که در وضع قانون اساسی و اجرای امور از روی قواعد ملی دولت ضعیف و مسلوب الشرف یا ملت جری و غالب الطرف می شود . رد و قبول این قول از مقایسه وضع حالیه ایران بر (۲) دول اساسیه و متمدنه خاصه دولت جوانبخت ژاپون به آسانی ظاهر می گردد . یا این که امروز بعد از تأمل در جمیع وجوه

محتمله یافت می‌شود که احیای این مملکت و تقویت بنیان سلطنت منحصر به وضع اساس صحیح و جذب قلوب عموم ملت است. در حقیقت آخرالدواء همین است و هر کس خاطر همایونی را به غیر این طریق متوجه کند دشمن است نه دوست، خائن است نه دولتخواه و امین، کدام خیانت از این بالاتر می‌شود؛ ملت ضعیفی که با همه ضعف و ناتوانی به طیب خاطر حاضر است بضاعت مزجاء خود را نقد کند و رفع حاجت فعلی ولی نعمت خود را متمهد شود که زیاده بر این مقاصد دولت پاپمال اغراض داخلی و دستخوش نیات خارجه نگردد؛ لازال دولت را بر تهدید و انذار و بلکه پرشکنجه و آزار او ترغیب و تحریض کنند و در این شکار خانگی خود را جان نثار و خدمتگزار جلوه دهند. الحق این دشمنان دوست نما می‌خواهند این نام نیکی را که از این خانواده به تمام دنیا منتشر گشته و پس از تهیتی که از ممالک معظمه به این دربار معدلت مدار آمده خدای نخواستہ به وسوس اغراض و دسایس امراض تضحیح کنند و این مشیت رعیت غیر تمند باوفا را یکباره از موالی خود مأیوس و ناامید سازند، رجاء و اثق کافی خلائق آن که همیشه امور معروضه را با فکر دوربین از خاطر الهام مظاهر بگذرانند بعد از دقت تمام و ملاحظه صلاح حال و مال بر طبق آنچه صواب دانند فرمان دهند.

خداوندا تو آگاهی که مارا	چه بوده است از شهنشہ در تمنا
نکرده جز صلاح ملک و ملت	تقاضائی ز شاهنشہ رعیت
چوشه (۱) بر بندگان از راه احسان	عطا فرمود این مقعود شایان
تو نیز اورا خداوندا شفا بخش	به عجز ما نگر اورا به ما بخش
ز رنج آزاد فرما جسم و جانش	ز خسرو زاده خرم کن روانش
قوی کن پشت و بازویش ز فرزندان	دو چشمش روشن از دیدار دلپند
مبادا ملک ایران را ز شاهان	بجز زین خاندان هرگز جهانپان

بعد از خواندن (۲) این مقاله حضرت اقدس والا قول داده اند که نظامنامه را به صحه

مبارک برسانند.

جمعه پنجم ذی القعدة ۱۳۲۴ - امروز حجج اسلام از ولیعهد دیدن فرمودند و از طرفین اظهار دوستی و یگانگی بعمل آمد و نیز ولیعهد به اشاره و کنایه رسانید که هنوز بعضی از درباریان میل به مشروطیت ندارند و خاطر اعلیحضرت را از مساعدت و معاونت مکدر می‌سازند. امروز تلگرافی از کرمان رسید که: فرما نفرما ده هزار تومان به بانک ملی داده است و مطالبه نظامنامه انتخابات را نموده و مجلس نظام تشکیل گردیده. اختلافی هم میان علماء کرمان در مسئله انتخاب پدید آمده است. در سایر شهرها هم در میان طایفه

علماء در مسئله انتخاب وکیل خود نزاع واختلاف پدید آمده است . امروز مخبر دیوان پیشکار فرما فرما عبدالحسین میرزا آمد نزد داعی و گفت شاهزاده فرما فرما تلگرافی حضوری توسط من به شما مخاپره کرده است . صورت تلگراف را ارائه داد . حاصل آن این که : «مخبر دیوان! به جناب ناظم الاسلام بگوئید آقا میرزا محمود مجتهد کرمان اصرار دارد مجدداً الاسلام را وکیل نماید و مناسب این است ایسای فرام آورم که شما هم وکیل شوید» . بنده جواب دادم: «اولاً - من نزدیک به بیست سال است از کرمان بیرون آمده ام و از امور کرمان اطلاعی ندارم؛ ثانیاً - این که انتخاب وکالت باید از روی واقع وصحت باشد نه به اسباب چینی شما . به حضرت والا تلگراف کنید از محبت شما ممنون شدم ؛ ولی وکالت را قبول نمیکنم . اگر مردم راضی باشند و شما هم مایل باشید برادرم شمسالحکماء را وکیل کنید که هم برای خدمت به ملت خوب است و هم زبان خارجه را می داند و هم ضمناً دیدنی از من می کند» .

شنبه ششم ذی القعدة ۱۳۲۵ - مذاکرات امسروز مجلس از این قرار است : اولاً - در باب امتیازنامه یا ننگ ملی . ثانیاً - در باب نظامنامه داخلی مجلس . ثالثاً - در باب وزارت پست رابعاً - نطق منفصلی آقا سید حسن تقی زاده که از جمله وکلای آذربایجان است نمود . چون خالی از اهمیت نیست در این موقع درج می شود ؛ اگر چه خارج از وظیفه تاریخ ماست و صورت آن از این قرار است :

نطق تقی زاده در مجلس شورای ملی

مجلس ما خیلی ناقص است و بدتر آن که در راه ترقی و تکمیل هم نیست ؛ چه اگر دول و ملل عالم و ترقی و تنزل آنان را مقیاس قرار داده و تقسیماتی با درجات اعلی و درکات اسفل ثبت کنیم ؛ چون از صفر بالا رویم ؛ پله پله از درجات ترقی ملل صعود کنیم می رسیم به دول منظمه قانونی چون روس و عثمانی و چون از آن بالا رویم به دول مشروطه اطریش و آلمان و انگلیس و از آن بالاتر به دولت فرانسه و سویس و امریکا می رسیم که رفته رفته نواقص کمتر می شود و اغلب اصلاح شده و در آن درجات اعلی بازه بینیم که نسبت به خودشان نواقصی دارند که پارلمنت های ایشان مشغول اصلاح آن هستند . ولی چون در عالم هم (۱) از آنها نیز بگذریم و دوائی فرض کنیم که آن نواقص هم در آن رفع شده باشد . بالجمله به حد کمال نوع بشری رسیده باشند . چون این دولت را معکوس کنیم دولت و ملت ما خواهند شد ؛ همان طور که از قلب مناره چاه پدید آید . چون این نقائص فوق العاده خود را دیدیم باید از راه ملت پرستی به رفع آنها بکوشیم و به اصلاح آنها همت بگذاریم و نباید غیرت آنها را بکشیم به آن معنی که

غیرت را در ایران استعمال می‌کنند که عیب ناگفته بماند و ما غیرت آن را بکشیم و بر خودمان رجز بخوانیم و خود را گول بزنیم. پس با این همه نواقص ما وقت و ما که باید همه را اصلاح کنیم و چشم امید جمیع ایرانیان داخله و خارجه بدین مجلس دوخته شده؛ اصلاح جمیع معایب و رفع جمیع نواقص را از ما می‌خواهند. چون می‌دانید که پیش از این در صدی نود، ملت ما از معایب ایران به کلی غافل بوده؛ وضع خود را بهترین وضع‌ها می‌دانستند چون روستائیان و عوام. و در صدی ده عیوب را می‌دانستند ولی امیدگامی برای رفع آنها در نظر نداشتند و ما یوس و ناامید نشسته بودند. بعد از این انقلابات اخیر که این مجلس نتیجه آن‌ها شد، گل‌های امید در قلوب مردم از دور نزدیک شکفته گردید و امیدگامی پیدا شد. این است که انظار تمام ملت و ایرانی‌ها به سوی این مجلس معطوف است. پس برخلاف کلمه منحوسه «حالا زود است» که در لسان مامعول است؛ وقت ما پر قیمت و گرانبه است به حدی که با کمال جرأت می‌توانیم بگوئیم که وقت مجلس می‌عوثان ما گرانبه‌ترین اوقات دنیا است و هر دقیقه اش از قیمت معادل دو سال وقت پارلمان‌های فرانسه و انگلیس است ولی با وجود این پر قیمت بودن من نمی‌دانم که اگر شش ماه از این وقت گرانبه را صرف تکمیل خود مجلس و شرایط اساسی آن بکنیم که جامع‌الشرایط باشد و نتیجه بخشد و به عقیده من برای آن که ما اول مجلس خودمان را مجلس بکنیم و بعد به کارهای دیگر که مجلس باید تصفیه نماید پردازیم از چهار فقره ناچاریم:

اول - اجراء نظامنامه داخله مجلس است که چون در ماده ۳۷ در آن ذکر شده که هر يك از و كلاء حق دارد که اگر بر ترك قسمتی از فصول آن مطلع باشد بر رئیس اخطار کند و من به حکم همان ماده اخطار می‌کنم که این نظامنامه از سر تا پا متروک است. (در این وقت نظامنامه را بیرون آورده و انگشت را بالای آن گذاشت) چنان که وقت انعقاد مجلس معین نیست و ما که از ولایات دور بر می‌خیزیم و به این جا برای این کار می‌آئیم. حق ما و کلاهی ولایات در میان تلف می‌شود زیرا که ممکن است در وقت تشکیل این مجلس شما آقایان عصرها پس از فراغت از کارها مجالسی تفنناً فراهم بیاورید و حالا این را هم مثل آن‌ها حساب می‌کنید. ولی ما نمی‌توانیم که از راه دور به واسطه همین کار آمده در اینجا معطل شویم. مختصر آن که باید وقت انعقاد مجلس و حضور و کلا در ساعت سه یا دو و یا يك هر کدام باشد معین شود که در آن ساعت و دقیقه تمام و کلاء در اطاق انتظار حاضر شده در سر موعده زنگ زده همه يك دفعه در اطاق مجلس داخل شده و هر يك در جای معین و سندلی نمره دار خود

قرار گیرد؛ پس از آن رئیس مجلس افتتاح مذاکرات را اعلان کند و مطلبی را که پیش از وقت در مجالس سابقه معین شده طرح نماید، پس از آن هر وکیل که در آن مطلب بحثی دارد و نطقی حاضر کرده از جای خود بلند شده و از رئیس اذن بخواهد؛ رئیس هم ده دقیقه یا یک ربع یا هر قدر صلاح بداند بر حسب اقتضا اذن تکلم می‌دهد آن شخص از جای خود برای افتاده می‌رود تا روی آن عرشه مخصوص که برای این کار است؛ یعنی برای نطق ناطقین و خطابه خطبای معین است، در آن جا قرار می‌گیرد و در همان مدت مطلب خود را بدون آن که از آن موضوع خارج بشود می‌گوید و در اثناء نطق او کسی دیگر حرف نمی‌زند، همه ساکت گوش می‌دهند؛ بعد از اتمام او بجای خودش برگشته؛ دیگران برخاسته در همان موضوع صحبت می‌کنند؛ تا وقتی که نتیجه مذاکرات به جایی منجر بشود؛ آن وقت رئیس بعد از گرفتن آراء قطعنامه صادر می‌کند، ولی در تمام آن مباحثات نباید هیچ ناطقی از آن معترض خارج بشود. و در ساعت معین اجزاء مجلس بر حسب اعلان رئیس پراکنده می‌شوند و تمام این ترتیبات با جزئیاتش اهمیت زیاد دارد که بی‌وجود یک جزء از آن‌ها کار مختل می‌شود و مجلس اگر چند سال منعقد باشد نتیجه نمی‌دهد. مثل مجالس سابقه ما که در این شصت سال گذشته هم واقع شده و نتیجه‌ای جز اغتشاش امور نداد. البته می‌دانید که این وضع اداره این مجلس و این اسمی که برای شکل حکومت ما گذاشته‌ایم در کتب سابقه ما از قدیم نبوده؛ اگر چه شریعت مظهره ما به کلیات عدل و انصاف و مشورت امر فرموده ولی جزئیاتش به این وضع که حالا می‌خواهیم غیر معین است؛ ولی می‌خواهم بگویم که این مشروطیت را در جاهای دیگر دنیا با زحمات چندین ساله اختراع کرده‌اند. چون هر چیز اختراعی را بخواهیم از مأخذش برداریم باید با تمام جزئیات و آلات آن برداریم؛ و اگر ما ساعت را بخواهیم برای تعیین وقت قبول کنیم ولیکن یکی از چرخ‌های آن را بگذاریم کار نخواهد کرد و نتیجه که تعیین وقت است به عمل نخواهد آمد و در این موارد عدم به از وجود ناقص است که ضرر مالی خواهد داشت.

دویم - احضار و کلاه ولایات است که بعد از مرتب شدن نظامنامه مجلس باید در این امر بکوشیم. زیرا که حکام که تجدید مدت یک لحظه از دوره استبداد خود را صرفه خویش می‌دانند؛ در این کار مسامحه کلی و مخالفت باطنی دارند. مثل شخصی که پیش صراف وجهی داشته باشد و به کسی دیگر بدهکار بشود و بخواهد هر قدر ممکن است به طفره و دفع الوقت طلبکار را دفع کند که اقلاً یک روز پولش پیش صراف بماند تنزیلش بیشتر باشد. باید حکماً از این جا

مأمورین پیش فرستاده برای ترتیب انتخاب و برآوردن آنها؛ و منتخبین باید مخارج را [ه] و مواجب آنها معین باشد، ثالثاً - که از همه اینها برای استنتاج از مجلس اهم است حضور وزراء و مقابله هیئت قانون یا هیئت اجراء و گرنه سئوالات به روی که توجیه بشود؛ و توضیحات از که خواسته شود؛ ماهزاران درد بی درمان داریم امروز می خواهیم بدانیم که هموطنان ما را به اشد ظلماً شهید کردند. برای چه؟ و دولت ما در این خصوص چه اقدامات کرده؟ بلی امروز هموطنان ما در آنجا دل خوش اند که به مجرد رسیدن تلگراف این وقعه به تهران و کلاهی ملت، هیجان فوق العاده و اقدامات جدی خواهند کرد و در مجلس خود کشتی می کنند و بداد ما می رسند؛ ولی حالا می بینم که وزیر امور خارجه به احضار مجلس تمکین نکرد و حاضر نشد. جواب کتبی برخلاف قانون اساسی داد و همچنین خیلی از وکلاء هزار طلب مهم اظهار می کنند و داد و فریاد می کنند؛ دادرسی نیست و مطلبشان از میان می رود. و من محققاً می گویم که هیئت قانون و هیئت اجراء پدر و مادر نظم مملکت می باشند، چنانچه جمعی مرد در يك اطاق هیچ وقت فرزندی عمل نخواهند آورد. همچنین از اجتماع نسوان چیزی بعمل نمی آید؛ بدون تنقیح هیئت اجراء و هیئت قانون و بدون اجتماع آنها ثمری حاصل نخواهد شد و من از بعضی می شنوم که می گویند: «در هیچ جای عالم وزراء همیشه به مجلس حاضر نمی شوند.» بلی صحیح است ولی این را باید دانست که در آن معالک کار خیلی کم است و حضور جمیع وزراء هر روز، تضییع وقت پر قیمت آنهاست، چطور که می بینیم آنها اغلب مجلس را هفته و ماهی تعطیل می کنند. در تابستان باز تعطیل می کنند بکلی، و گاهی در ظهور امر فوق العاده اجتماع فوق العاده می نمایند؛ ولی ما که آن قدر کار داریم که بدون همه چیز اگر مجلس خودمان را کامل و مثل مجلس آنها کرده؛ اگر پنجاه سال همه روزه بنشینیم و کار بکنیم باز قطعاً می گویم که مثل يك دولت نیمه منظم خواهیم افتاد. چهارم - مطالبه قانون اساسی از دولت است که باید متفق شده و بخواهیم که بیش از این تأخیر نیفتد (در این موقع خطاب به وکلاء و آقایان نموده و گفت) شما صدا به صدای من بدهید و با من متفق شده مطالبه کنید شما که اس اساس مملکت و صاحب حقیقی این خاک هستید؛ شما که جمیع متنفذین و متشخصین، ریزه خوار محصول دست شما هستند؛ شما که اینها پول شما را خورده بالادست شما می نشینند و به چشم حقارت به شما می نگرند و از صرف مال شما تحصیل علم کرده افاده عالمی و حقوق دانی به شما می فروشند.

این مقاله آقاسید حسن تقی زاده به اندازه ای باعث بیداری و کلاهی اهالی تهران

گردید که مافوق آن تصور نمی‌شود و از امروز تقی‌زاده معروف به دانش و بی‌غرضی گردید. رئیس مجلس جناب صنیع‌الدوله در جواب گفت: «کاش فقرة چهارم را مقدم می‌داشتید زیرا که همه نواقص مذکوره از نبودن فقرة چهارم است و البته می‌دانید که هر مطلبی يك مدت و ماده لازم دارد. هنوز حقوق و حدود بین دولت و ملت معین نشده که مجلس در مقام اجراء آن باشد و دولت هم عذر موجهی دارد؛ شما می‌خواهید که طفل يك شبهه سه ساله برود و این نخواهد شد.» تقی‌زاده گفت: «آنچه شما فرمودید صحیح است که چون این مطالب بسته به نظامنامه اساسی است غیر از مطلب اول که اجراء نظامنامه داخلی باشد که آن دخلی به این ندارد و اهمیتش بر خلاف ظن شما بیشتر است. زیرا که شما می‌گوئید که ما جمع شده مطالبه قانون اساسی را می‌کنیم؛ ولی در صورت عدم نظام داخلی چگونه حرف می‌زنیم تا مطالبه قانون اساسی را بکنیم و اگر پنجاه نفر يك مرتبه صدا به صدا داده مطلبی بگویند خود آن مطلب هم از میان خواهد رفت.»

جناب حجة الاسلام آقای بهبهانی تمجید و تعریفی از آقای تقی‌زاده نمود و تقی‌زاده از امروز مشارالیه ملت واقع شد.

يكشنبه ۷ ذی‌القعدة ۱۳۲۳ - مذاکرات مجلس امروز در مسئله حاضر شدن و کلاء در ساعت و موقع، دیگر در خصوص نظامنامه و تشکیل مجلس سنا. بعضی گفتند اعضاء مجلس سنا باید يك ثلث از ملت و دو ثلث از دولت باشد. بعضی برعکس گفتند. بعضی گفتند نصف از ملت و نصف دولتی باید باشد. دیگر در خصوص امتیاز معدن نفت مذاکره شد. دیگر قرائت مکتوبی که از طرف حکومت در باب نان و گوشت به مجلس رسیده بود؛ بعضی گفتند باید عدلیه و بلدیه منعقد گردد؛ والا این امور ربطی به مجلس ندارد.

دوشنبه هشتم ذی‌القعدة الحرام - امروز مجلس تعطیل است ولی در میان مردم شهرت گرفته است که ولیعهد مخالف مجلس [است] و مایل به مشروطیت نیست. از انجمن طلاب و بعضی انجمن‌های سری بعضی لوایح نوشته شد که یاد روزنامه مجلس درج شود و یا به عنوان صبحنامه و شبنامه درج و نشر گردد.

[ولیعهد و نظامنامه مجلس]

روز سه‌شنبه ۹ ذی‌القعدة الحرام ۱۳۲۳ - مذاکرات مجلس امروز در تشکیل سنا و نظامنامه مجلس شورای ملی بود و چون ولیعهد بعضی فصول نظامنامه را تغییر داده است از این جهت در مجلس از جهت تغییر نظامنامه مذاکره بسیار شد. بالآخره شرحی به‌صداوت نوشتند که: «چون اسقاط و تغییر بعضی از اصول نظامنامه موضوع بحث و مذاکره در مجلس شد اکثریت آراء و اتفاق قاطبه و کلاء بر این شد که یا همان نسخه اولی را دولت به ما مرحمت نماید و یا صورت کمیسیون مذکور را قبول نمایند تا در این ماده ختم مذاکره و مباحثه شود.»

روز چهارشنبه دهم ذی القعدة الحرام ۱۳۲۳ - امروز مجلس تعطیل است؛ از طرف حضرت اقدس ولیعهد پینام از برای آقای آقامیرزا سید محمد داده شد که: «معاندین و بعض در باریان مانع می باشند که نظامنامه به صحنه برسد؛ و هیچ وقت ممکن نمی شود که من با شاه تنها باشم و بتوانم در این خصوص چیزی عرض کنم. تکلیف شما این است که سخت فشار آورید و مرا مجبور نمائید که صحنه نظامنامه را جداً خواستار شوم، والا از صحنه اعلی حضرت منصرف شوید».

روز پنجشنبه ۱۱ ذی القعدة ۱۳۲۳ - امروز موضوع مذاکرات مجلس فقط نظامنامه اساسی بود؛ جنابان مشیرالملک پسر صدراعظم و حاجی محتمش السلطنه و مؤید السلطنه از جانب دولت علیه حاضر شده بودند که در فصول نظامنامه مباحثه و مذاکره نموده به اتفاق آرام و کلاه دولت و ملت تصفیه و تسویه شده به صحنه همایونی برسد و در موقع اجراء گذاشته شود. باری طرفین تشسته از سه ساعت به غروب مانده تا چهار ساعت از شب گذشته مذاکره و مباحثه نموده؛ فصول نظامنامه را منقح و مرتب داشته؛ دیگر امید است که به صحنه همایونی موشح آید.

امروز روزنامه ندای وطن به مدیری و انشاء جناب مجد الاسلام کرمانی طرح و توزیع گردید و ما اگر مقاله مفیدی در آن روزنامه بخوانیم در این تاریخ خود نقل خواهیم نمود. از آن جمله در صفحه ۸ در ستون اول چنین می نگارد:

مقاله روزنامه ندای وطن

روزنامه طیمس مقاله مفصلی در خصوص روابط بین دولتین روس و انگلیس می نگارد که چون دولتین مزبورترین نهایت میل را دارند که رفع اختلافات و کدورت های دیرینه ما بشود؛ لهذا تکلیف طرفین بر آن است که دست موافقت به یکدیگر داده و در استقرار صلح و ترقی ممالک مشرق زمین بکوشند؛ بخصوص بر مملکت ایران که اقدامات و توجه دولتین متفقاً باید اسباب بهبودی احوال دولت و ملت گردیده و این دولت قدیم را که طرف توجه عالم است؛ در وضع حکومت و به تنظیم امور مملکت بهتری حاصل شده تا ان شاء الله به ثروت و عظمت قدیمه خود باز گردد. بروز و ظهور اتفاق بین این دو دولت در این مورد اسباب آن خواهد شد که دولت دیگری سبقت نموده و این تکلیف را به گردن بگیرد و به این وسیله به حصول مقاصد خود نایل آید.

«ندای وطن»؛ با کمال عجز و انکسار از دولتین علیتین استدعا داریم درصدد اصلاح حال ما و انتظام دولت و آبادی مملکت ما به هیچ وجه بر نیایند و ما را به همین حالت پریشانی بگذارند و از غیرت بزرگان وطن و همت و کلاه مجلس محترم شورای ملی امیدواریم که خانه خود را خودشان آباد نمایند و منتظر نباشند

که دیگران در این صدد باشند و مسلم بدانند که این ویرانه آباد خواهد شد ولی آرزوی دانشمندان وطن این است که به دست صاحب خانه آباد شود نه به دست دیگران که آن آبادی عین بربادی است .

نگارنده این تاریخ (ناظم الاسلام) را عقیده این است که اصلاح ایران جز به دست خارجه متعسریل معتذراست . الا ان يحدث الله بعد ذلك امراً .

روز جمعه ۱۴ ذی القعدة ۱۳۲۴ - امروز چند تلگراف که از اصفهان مخایره شده بود بدست آمد که عیناً درج می شود .

تلگراف از اصفهان

(به تاریخ چهارشنبه دهم ذی القعدة) مجلس مقدس شورای ملی دامت برکاته، وکیل علماء و تجار امروز چاپاری حرکت نمودند . وکیل اصناف جناب آقامیرزا هادی جواهری به اکثریت آراء معین شده حرکت می نماید (شیخ نورالله) .

ایضاً از اصفهان

تلگراف از اصفهان به عنوان حاجی شیخ فضل الله مجتهد ، دونفر وکلای اصفهان جناب شریعتمدار آقای حاجی سید اسماعیل وکیل علماء اعلام و جناب حاجی میرزا علی ادیب التجار وکیل تجار با احترام دیروز از حضور مبارک حضرت اقدس والا روحی فداه اجازه گرفتند؛ به چاپاری روانه شدند. باقی هم زود معین و روانه می شوند . مجلس اصفهان هم بخوبی وشکوه منعقد شده محض اطلاع عرض شد (محمد یاقرا اللیاطبائی) .

ایضاً تلگراف از اصفهان

شاهزاده اسدالله میرزا احوال دشمنم که ارکان محترم مجلس شورای ملی را مستحضر سازید که حضرت اشرف اسعد والا شاهزاده ظل السلطان روحنا فداه پریروز شخصاً مجلس ملی را در عمارت چهل ستون افتتاح فرمودند و نطق مفصلی در قواید و نتایج مجلس محترم بیان فرموده از وکلای که باید انتخاب شده و به طهران بیایند دونفر تاکنون معین شده و حرکت کرده اند و سایرین هم بزودی انتخاب شده و به طهران فرستاده می شوند . در خصوص بانک ملی نیز نهایت اهتمام فرموده و مشغول جمع آوری پول به اسم سرمایه هستند (محسن میرزا) .

روز شنبه ۱۳ ذی القعدة ۱۳۲۴ - مذاکرات مجلس شورای ملی امروز در چند امر بود. اولاً - قرائت تلگرافات اصفهان و مساعدت شاهزاده ظل السلطان حاکم اصفهان و اظهار تشکر از همراهی ظل السلطان از جهت تشکیل انجمن ولایتی و محاسن نظار و انتخاب وکلای اصفهان و معاونت در خصوص بانک ملی . ثانیاً - ملاحظه اعتبارنامه وکلای بارفروش و این که

مظفرالدین شاه

مطابق فرمان تعدلت بسیار همایونی مورخه چهاردهم شهر جمادی الاخر ۱۲۲۴ از برای توثیق و سعادت ملک و ملت مهابلی دولت و اجرای قوانین سرخ حضرت حتمی مرتبت امر نه تأد شورای ملی فرمودیم ۰۰۰ (ص ۲۸)

مجلس ادرت مستشاران و ... جنسی دیگران وصال نظامنامه اسلامی مجلس شورای ملی را که به صحنه هماهنگی موشیح شده بود به مجلس

ملاحظه اعتبارنامه حق صدراعظم است یا وکلاء ملت، چه عنوان این اعتبارنامه به عنوان صدراعظم نوشته شده است. ثالثاً: ملاحظه لایحه حکومت را که در باب عمل گوشت تهران نوشته بود. رابعاً: درخصوص مجلس سنا و کیفیت آن.

یکشنبه چهاردهم ذی القعدة الحرام ۱۳۲۴ - مذاکرات مجلس در باب انجمنهای ایالتی یا ولایتی و کیفیت آن و مخارج آن و مخارج راه افتادن و کلاء است، و درباب یهود و نصاری و شیعه و سنی کردستان گفتگو شد حاصل اینکه همگی حق رأی و انتخاب دارند. و نیز درباب تمیر پستخانه مذاکره شد. و نیز مدتی به قرائت تلکرافات رشت و جاهای دیگر وقت گذرانیدند. و نیز شکایت از وزارت خارجه نمودند که مطالب و وقایع را به مجلس اظهار نمی‌دارند.

روز دوشنبه ۱۵ ذی القعدة الحرام ۱۳۲۴ - امروز انجمن طلاب در مدرسه صدر تشکیل گردید. جناب آقای سید جمال هم منبر رفت و جمعیت زیادی حاضر بودند و صحبت همه در خصوص نظامنامه اساسی و نظامنامه داخلی مجلس بود. اگر در این هفته نظامنامه، به صحه همایونی نرسد احتمال بلوا و شورش می‌رود. امروز هم حضرت اقدس ولایتعهد و صدراعظم مشیرالدوله نظامنامه را به حضور همایونی برده و پس از آنکه حضرت والا شرحی از صحت و امکان اساسی نظامنامه و لزوم قبول درخواست و کلاء ملت به حضور همایونی معروض داشتند نظامنامه به صحه و امضاء پادشاهی موشح و مزین گردید.

روز سه‌شنبه ۱۶ ذی القعدة سال ۱۳۲۴ هجری - عصر امروز حضرت اشرف صدراعظم میرزا نصرالله خان مشیرالدوله با فرزند اکبر و ارشد خود مشیرالملک و جناب ناصرالملک وزیرمالیه و جناب محتشم السلطنه و جمعی دیگر از رجال دولت نظامنامه اساسی مجلس شورای ملی را که به صحه همایونی موشح شده بود به مجلس آوردند. جناب صنیع‌الدوله رئیس مجلس با آقایان و کلاء و مبعوثین ملت تا در باغ بهارستان استقبال از آنها نمودند، ولدی‌الورود با هیئت و کلاء و جمعیت تماشاچی چند قطعه عکس از این جمعیت که اساس خوشبختی يك ملت را فراهم نموده برداشته، سپس حضرت صدارت با همراهان و مستقبلین به مجلس وارد شدند. علماء اعلام و حجج اسلام از واردین پذیرائی نموده، جمعیت تماشاچی به اندازه‌ای بود که علاوه از خود اطاق، در معا برهم مجال تردد نبود، بلکه صحن یاغ هم پر بود از تماشاچی و عموماً شادان و خندان با یکدیگر مصافحه می‌نمودند و مبارک‌یادی گفتند. بعد از استقرار مجلس جناب آقا سید محمد تقی هراتی خطبه فرا و خطابه ذیل را به صدای بلند قرائت نمود. بعد از آن فصول نظامنامه را قرائت نموده یکمرتبه عموم حاضرین بی اختیار صداها را بلند نموده و هم‌آواز از صمیم قلب گفتند: زنده باد شاهنشاه ایران مظفرالدین‌شاه عادل و پاینده باد مجلس شورای ملی و عدالت؛ زنده باد علماء اسلام و حجج‌انام؛ و تاملتی این صدای روح افزا هوا و فضا را پر کرده بود. نگارنده را از شدت مسرت و فرح

گریه دست داده چه چنین روزی را مگر در خواب می دیدیم که به این زودی و این آسانی و این ارزانی مملکت و وطن ما صاحب قانون اساسی، و ملت در زیر سایه معدلت زندگانی نماید. از خداوند رحیم خواستاریم که ارکان این اساس مقدس را مستحکم و مشید فرماید. باری مردم اذن چراغانی را از و کلاه عظام و صدارت عظمی خواسته برای تهیه چراغانی پراکنده شدند.

خطابه آقا سید محمد تقی هراتی در وقت ورود

نظامنامه اساسی به مجلس شورای ملی

بسم الله الرحمن الرحيم - الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوضاً فيما لينذر بأساً شديداً من لدنه ومبشر المؤمنين الذين يعملون الصالحات ان لهم اجرا حسناً ما كثرين فيها بدأ .

«بدین مؤده گرجان فشانم رواست که این مؤده آسایش جان ماست ،

منت خدای را چلت عظمه که قانون اساسی مجلس شورای ملی که بزرگترین

مقصود عموم ملت است به تأییدات الهیه و اشارات باطنیه حضرت حجة الله امام عصر عجل الله فرجه و اقدامات وافیه و اهتمامات کافیه رؤسای روحانیین و مجتهدین ،

مهاجرین ، مجاهدین ، در اعلاء کلمه دین مبین متع الله المسلمین بطول بقائهم

به حسن نیت و خلوص عقیدت به شرع و شریعت و ظهور معدلت بین طبقات رعیت ،

اعلی حضرت اقدس شاهنشاه اسلام پناه مظلوم الدین والدوله ، خلداله ملکه و سلطانه ؛

با تصوب بندگان حضرت اقدس اعظم شاهنشاه زاده معظم ولیعهد گردون مهد ایدالله

حیشه که حضرتش نیز مثل پدر تاحدارش همیشه در خیر و سعادت ملت و شرف و

شوکت دودمان سلطنت ، وقوع وقعه ریشه ظلم و استبداد از اهالی مملکت در اجراء

قوانین شرع و اساس ترقی ملک و ملت نیات مقدسه و اقدامات حسنه خود را مصروف

داشته و دارند. الیوم موشحاً به دستخط آفتاب نقطه همایونی از برای تعیین تکالیف

ووظایف و حدود و حقوق اعضاء مجلس مشروع زادالله توفیقاتهم بواسطه اولین شخص

محترم دولتخواه و نخستین وزیر بودر جمهور تدبیر خیر خواه بندگان حضرت مستطاب

اجل اشرف آقای مشیرالدوله صدر اعظم دامت شوکه به مجلس شورای ملی ارسال

فرمود ، القی الی کتاب کریم انه من سلیمان و انه بسم الله الرحمن الرحيم .

صبح ظفر از مشرق امید بر آمد اصحاب غرض را شب سودا بسر آمده

مجمع البیان دل و زبان را متذکر بدکر الحمد لله الذي اذهب عنا الحزن

گردانید. که الیوم اکملت لکم دینکم و اتمت علیکم نعمتی. و این نعمت بزرگه را از

ولینعمت و ولینعمت زاده خود قدر شناسیم. هذا کتاب مصدق لینذر الذین ظلموا و بشری.

للمحسنین. صبح سعادت دمید خورشید اقبال ملت ایران از افق سیادت سر بر کشید

کوکب جلی الظهور سعادت ایرانیان طالع واختر باهر النور سیادت اسلامیان لامع آثار نیک بختی از چهر منیرش پیدا و عمأ قریب به تأییدات باطنیة امام عصر ارواح العالمین فداه و توجهات خاطر خورشید مظاهر شاهانه ، ایران زمین رشک خلد برین و نمایشگاه عموم متمدنین گردد. و بشران الذین آمنوا و عملوا الصالحات ان لهم جنات تجری من تحتها الانهار . الحق سزاوار است که این روز سعید را یکی از اعیاد بزرگ ملی که آفتاب عدالت از مشرق سلطنت طالع و ظل معدلت اعلی حضرت ظل الهی بر رؤس عموم افراد ملت سایه افکند، زهی روزی خجسته که معین الدین والدوله توأمان ظاهر و هویدا شد. یاللعجب امروز روزی است که ریشه ظلم و استبداد از مملکت ایران از بیخ و بن کنده شد. امروز روزی است که به مداوای حکمت سلطنت به تریاق قانون مساوات و حکم عدالت زهر جور و ظلم مستبدین مداوا و علاج گردید. چه مبارک روزی است که پادشاه آگاه و ولینعمت خیرخواه، حق عدالت گستری و رعیت پروری را درباره عموم رعایا عطا و ادا فرمود. امروز روزی است که به قوت بازوی مشورت و اتحاد ملت و دولت مشیت به چشم اجانب گوینده شود . امروز روزی است که نزدیک بینان جهول مجول ، بی فکر و تأمل در مقابل افکار بدیمه و به آرام صائبه دور بینان عقول فکور، با تأمل و توکل که والذین جاهدوا فینا سبیلنا و ان الله مع المحسنین از اعمال شنیعه خود نادم شوند و سیئات اعمالشان به مضمون آیه و ندالهم سیئات ما عملوا و احاق بهم ما كانوا به یسئرون. ظاهر و هویدا گردد . فانظر الی آثار رحمة الله کیف یحیی الارض بعد موتها، امروز روزی است که نقیض اسرافیل مجلس شورای ملی روحی تازه بر جسد مملکت ایران دمید. امروز روزی است که شالوده و اساس ترقی ایران بعون الله تعالی محکم و مستحکم گردید به شکرانه این موهبت کبری و عطیة عظمی، از صمیم قلب بقاء دولت ابد مدت و صحت و سلامت ذات ملکوتی صفات اعلی حضرت شاهنشاهی پدر تاجدار عطف رؤوف خیرخواه ملت و رعیت را از درگاه حضرت احدیت مسئلت نمائیم (زنده باد شاهنشاه ایران) (پاینده باد ملت اسلام) . ای حافظین حقوق ملت ای حارسین حدود دولت بر شما لازم و متحتم است که بدون ملاحظه در اجراء احکام مقدسه اسلامیه و اصلاح نواقص حالیه، و رفع اختلالات جاریه و حفظ حدود و ثغور، و موجبات ثروت و شوکت اهالی مملکت سعی و جفندی کافی فرمائید و قلب منور این پادشاه خیرخواه را از خدمات خالصانه خود و آسایش عموم افراد ملت و دولت خوشنود سازید و این اساس مقدس را از صدقات جاریة شاهنشاهی و نام نیک این مجلس محترم را ابدالدهر باقی گذارید. اللهم ایدنا و اید سلطاننا و علمائنا به تأییداتک و اجلی قلوبنا بنور معرفتک و ثبت اقدامنا علی دینک و انصرنا علی القوم.

الظالمین فی غرة ذی قعدة الحرام (محمد تقی الموسوی).

روز چهارشنبه ۱۷ ذی القعدة ۱۳۲۴ - شب گذشته بازار و مدرسه سپهسالار و بعضی معابر چراغانی بود برای نظامنامه اساسی، و ما در این مقام مناسب می بینیم که نظامنامه اساسی را اگرچه هنوز ناقص است، و نظامنامه داخلی مجلس را اگرچه هنوز جاری نشده است درج نمائیم و خواننده تاریخ را منتظر نگذاریم که از جای دیگر تحصیل نماید.

صورت نظامنامه اساسی مجلس شورای ملی
یا قانون اساسی موقتی مملکت ایران

بسم الله الرحمن الرحيم - آنکه مطابق فرمان معدلت بنیان همایونی مورخه چهاردهم شهر جمادی الآخر ۱۳۲۴ - از برای ترقی و سعادت ملك و ملت تشیید مبانی دولت و اجرای قوانین شرع حضرت ختمی مرتبت امر به تأسیس شورای ملی فرمودیم. و نظریدان اصل اصیل که هر يك از افراد اهالی مملکت در تصویب و نظارت در امور عموم علی قدره مراتبهم محق و سهم اند تشخیص و تعیین اعضای مجلس را به انتخاب ملت محول داشتیم. اینک که مجلس شورای ملی بر طبق نیات مقدسه ما افتتاح شده است اصول و مواد نظامنامه اساسی شورای ملی که مشتمل بر وظایف و تکالیف مجلس مزبوره و حدود و روابط آن نسبت به ادارات دولت است از قرار اصول ذیل مقرر می فرمائیم :

در شکل مجلس

اصل اول - مجلس شورای ملی به موجب فرمان معدلت بنیان مورخه چهاردهم جمادی الآخر ۱۳۲۴ مؤسس و مقرر است.

اصل دوم - مجلس شورای ملی نماینده قاطبه اهالی مملکت ایران است که در امور معاشی و سیاسی وطن خود مشارکت دارند.

اصل سوم - مجلس شورای ملی مرکب است از اعضای که در تهران و ایالات انتخاب می شوند و محل انعقاد آن در تهران است.

اصل چهارم - عده انتخاب شوندگان به موجب انتخاب نامه علی حده از برای تهران و ایالات فعلا یکصد و شصت و دو نفر معین شده است و بر حسب ضرورت عده مزبوره ترزاید تواند یافت الی دوست نفر.

اصل پنجم - منتخبین از برای دو سال تمام انتخاب می شوند و ابتدای این مدت از روزی است که منتخبین ولایات تماماً در تهران حاضر خواهند شد. پس از انقضای مدت دو سال باید نمایندگان مجدداً انتخاب شوند و مردم مختارند هر يك از منتخبین سابق را که بخواهند و از آن‌ها راضی باشند دوباره انتخاب کنند.

اصل ششم - منتخبین تهران لدى الحضور حق انعقاد مجلس را داشته و

مشغول مباحثه و مذاکره می‌شوند رأی ایشان در مدت غیبت منتخبین ولایات به اکثریت مناط اعتبار و اجرا است .

اصل هفتم - در موقع شروع به مذاکرات باید اقلاً دو ثلث از اعضای مجلس حاضر باشند و هنگام تحصیل رأی سه ربع از اعضا باید حاضر بوده و اکثریت آراء وقتی حاصل می‌شود که بیش از نصف حضار مجلس رأی بدهند .

اصل هشتم - مدت تعطیل و زمان اشتغال مجلس شورای ملی بر طبق نظامنامه داخلی مجلس به تشخیص خود مجلس است و پس از تعطیل تا بستن باید مجلس در چهاردهم میزان که مطابق جشن افتتاح اول مجلس است مفتوح و مشغول کار شود .

اصل نهم - مجلس شورای ملی در مواقع تعطیل فوق العاده منعقد تواند شد .
اصل دهم - در موقع افتتاح مجلس خطابه‌ای به حضور همایونی عرض کرده به جواب خطابه از طرف قرین الشرف ملوکانه سرافراز و میاهی می‌شوند .
اصل یازدهم - اعضای مجلس بدو آنکه داخل مجلس می‌شوند باید به ترتیب ذیل قسم خورده و قسم نامه را امضا نمایند .

صورت قسم نامه

ما اشخاصی که در ذیل امضاء کرده‌ایم خداوند را به شهادت می‌طلبیم و به قرآن قسم یاد می‌کنیم، مادامی که حقوق مجلس و مجلسیان مطابق این نظامنامه محفوظ و مجری است تکالیفی را که به ما رجوع شده است مهما امکان با کمال راستی و درستی وجد و جهد انجام بدهیم، و نسبت به اعلیحضرت شاهنشاه منبوع عادل منمخ خودمان صدیق و راستگو باشیم و به اساس سلطنت و حقوق ملت خیانت ننمائیم و هیچ منظوری نداشته باشیم جز فواید و مصالح دولت و ملت .

اصل دوازدهم - به هیچ عنوان و به هیچ دست‌آویز کسی بدون اطلاع و تصویب مجلس شورای ملی حق ندارد متعرض اعضای آن بشود، اگر احیاناً یکی از اعضا علناً مرتکب جنحه و جنایتی شود و در حین ارتکاب جنایت دستگیر گردد باز باید اجرای سیاست درباره او یا استحضار مجلس باشد .

اصل سیزدهم - مذاکرات مجلس شورای ملی از برای اینکه نتیجه آنها به موقع اجراء گذارده تواند شد باید علنی باشد . روزنامه نویس و تماشاچی مطابق نظامنامه داخلی مجلس حق حضور و استماع دارند . بدون اینکه حق نطق داشته باشند تمام مذاکرات مجلس را روزنامه‌جات می‌توانند به طبع برسانند بدون تحریف و تفسیر معنی تا عامه ناس از مباحث مذاکره و تفصیل گزارشات مطلع شوند . هر کس صلاح اندیشی‌ای در نظر داشته باشد در روزنامه عمومی برنگارد تا هیچ امری از امور در پرده و پرهیچکس مستور نماند . لهذا عموم روزنامه‌جات مادامی که مندرجات

تاریخ بیداری ایرانیان

آنها محل اصلی از اصول اساسی دولت و ملت نباشد مجاز و مختارند که مطالب مفیده عام المنفعه را همچنان مذاکرات مجلس و صلاح اندیشی خلق را بر آن مذاکرات به طبع رسانیده منتشر نمایند . و اگر کسی در روزنامهجات و مطبوعات برخلاف آنچه ذکر شد و به اغراض شخصی چیزی طبع نماید یا تهمت و افترا بزند قانوناً مورد استنطاق و محاکمه و مجازات خواهد شد .

اصل چهاردهم - مجلس شورای ملی به موجب نظامنامه علی حده موسوم به نظامنامه داخلی امور شخصی خود را از قبیل انتخاب رئیس و نواب رئیس و منشیان و سایر اجزاء و ترتیب مذاکرات و شعب و غیره منظم و مرتب خواهد داشت .
در وظایف مجلس و حدود و حقوق آن

اصل پانزدهم - مجلس شورای ملی حق دارد در عموم مسائل آنچه را صلاح ملک و ملت می داند پس از مذاکره و مذاقه از روی راستی و درستی عنوان کرده با رعایت اکثریت آراء در کمال امنیت و اطمینان با تصویب مجلس سنا به توسط شخص اول دولت به عرض برساند که به صحه همایونی موشح و به موقع اجراء گذاشته شود .

اصل شانزدهم - کلیه قوانینی که برای انتظام امور دولتی و مملکتی و تشکیل مبانی دولت و سلطنت و اساس وزارتخانهها لازم است باید به تصویب مجلس شورای ملی برسد .

اصل هفدهم - لوایح لازمه را در ایجاد قانون یا تفسیر و تکمیل و نسخ قوانین موجوده مجلس شورای ملی در موقع لزوم حاضر می نماید، که با تصویب مجلس سنا به صحه همایونی رسانده به موقع اجراء گذارده شود .

اصل هجدهم - تسویه امور مالیه، جرح و تعدیل بودجه، تفسیر در وضع مالیاتها و رد و قبول عوارض و فروعات ، همچنان ممیزیهای جدیده که از طرف دولت اقدام خواهد شد به تصویب مجلس خواهد بود .

اصل نوزدهم - مجلس حق دارد نظر به اصلاح امور مالیاتی و تسهیل روابط حکومتی، در تقسیم ایالات و ممالک ایران و تجدید حکومتها پس از تصویب مجلس سنا اجرای آرای مصوبه را از اولیای دولت بخواهد .

اصل بیستم - بودجه هر یک از وزارتخانهها باید در نیمه آخر هر سال برای سال دیگر تمام شده پانزده روز قبل از عید نوروز حاضر باشد .

اصل سیست و یکم - هر گاه در قوانین اساسی وزارتخانهها قانون جدید یا تفسیر و نسخ قوانین مقررده لازم شود با تصویب مجلس شورای ملی صورت خواهد گرفت، اعم از اینکه لزوم آن امور از طرف مجلس عنوان یا از طرف وزیرای

مسئول اظهار شده باشد.

اصل بیست و دویم - مواردی که قسمتی از عایدات و یا دارائی دولت و مملکت (منتقل یا فروخته می شود یا تغییری در حدود و ثغور مملکت) لزوم پیدا می کند به تصویب مجلس خواهد بود .

اصل بیست و سیم - بدون تصویب مجلس شورای ملی امتیاز تشکیل کمپانی و شرکتهای عمومی از هر قبیل و به هر عنوان از طرف دولت داده نخواهد شد .

اصل بیست و چهارم - بستن عهدنامهها و مقاوله نامهها و اعطای امتیازات انحصاری تجاری و صنعتی و فلاحی و غیره اعم از اینکه طرف داخله باشد یا خارجه باید به تصویب مجلس شورای ملی برسد . به استثنای عهدنامههایی که استتار آنها صلاح دولت و ملت باشد .

اصل بیست و پنجم - استقراض دولتی به هر عنوان که باشد خواه از داخله خواه از خارجه با اطلاع و تصویب مجلس شورای ملی خواهد شد .

اصل بیست و ششم - ساختن راههای آهن یا شسه خواه به خرج دولت خواه به خرج شرکت و کمپانی اعم از داخله و خارجه منوط به تصویب مجلس شورای ملی است .

اصل بیست و هفتم - مجلس هر جا نقصی در قوانین یا مسامحه در اجرای آن ملاحظه کند وزیر مسئول در آن کار را استیضاح خواهد کرد و وزیر مزبور باید توضیحات لازمه را بدهد .

اصل بیست و هشتم - هر گاه وزیر برخلاف یکی از قوانین موضوعه که به صحت همایونی رسیده به اشتباه کاری احکام کتبی یا شفاهی از پیشگاه مقدس ملوکانه صادر نماید و مستمسک مساهله و عدم مواظبت خود قرار بدهد به حکم قانون مسئول ذات مقدس همایون خواهد بود .

اصل بیست و نهم - هر وزیری که در امری از امور مطابق قوانینی که به صحت همایونی رسیده است از عهده جواب بر نیاید و معلوم شود که نقض قانون و تخلف از حدود مقرر کرده است مجلس عزل او را از پیشگاه همایونی مستدعی خواهد شد . و بعد از وضوح خیانت در محکمه عدلیه، دیگر به خدمت دولتی منصوب نخواهد شد .

اصل سی و یکم - مجلس شورای ملی حق دارد مستقیماً هر وقت لازم بداند عریضه ای به توسط هیئتی که مرکب از رئیس و شش نفر از اعضاء که طبقات شش گانه انتخاب کنند به عرض پیشگاه مقدس ملوکانه برساند وقت شرفیابی را باید به توسط وزیر دربار از حضور مبارک استیذان نمود .

اصل سی و یکم - وزرا حق دارند در اجلاس شورای ملی حاضر شده در جائی که برای آنها مقرراست، نشسته مذاکرات مجلس را بشنوند و اگر لازم دانستند از رئیس مجلس اجازه نطق خواسته توضیحات لازمه را برای مذاکره و مذاقه امور بدهند.

در اظهار مطالب به مجلس شورای ملی

اصل سی و دوم - هر کس از افراد ناس می تواند عرض حال یا ایرادات یا شکایات خود را کتباً به دفترخانه عرایض مجلس عرضه بدارد اگر مطلب راجع به خود مجلس باشد جواب کافی به او خواهند داد و چنانچه مطلب راجع به یکی از وزارتخانه‌هاست بدان وزارتخانه خواهند فرستاد که رسیدگی بنمایند و جواب مکفی بدهند.

اصل سی و سوم - قوانین جدیدی که محل حاجت شوند در وزارتخانه‌های مسئول انشاء و تنقیح یافته به توسط وزیرمسئول یا از طرف صدر اعظم به مجلس شورای ملی اظهار خواهد شد و پس از تصویب مجلس به صحنه همایونی موشح گشته و به موقع اجراء گذارده می شود.

اصل سی و چهارم - رئیس مجلس می تواند بر حسب لزوم شخصاً یا به خواهش ده نفر از اعضاء مجلس یا وزیری اجلاس محرمانه بدون حضور روزنامه نویس و تماشاچی، یا انجمنی محرمانه مرکب از عده ای منتخب از اعضاء مجلس تشکیل بدهد که سایر اعضاء مجلس حق حضور در آن نداشته باشند، لکن نتیجه مذاکرات انجمن محرمانه وقتی مجری تواند شد که در مجلس با حضور سه ربع از منتخبین مطرح و مذاکره شده و با اکثریت آراء قبول شود. اگر مطالب در مذاکرات انجمن محرمانه قبول نشد در مجلس عنوان نخواهد شد و مسکوت عنه خواهد ماند.

اصل سی و پنجم - اگر مجلس محرمانه به تقاضای رئیس مجلس بوده است حق دارد هر مقدار از مذاکرات را که صلاح بداند به اطلاع عموم برساند. لکن اگر مجلس محرمانه به تقاضای وزیری بوده است افشای مذاکرات موقوف به اجازه آن وزیر است.

اصل سی و ششم - هر يك از وزرا می تواند مطلبی را که به مجلس اظهار کرده در هر درجه از مباحثه که باشد استرداد کند، مگر اینکه اظهار ایشان به تقاضای مجلس بوده باشد در این صورت استرداد مطلب موقوف به موافقت مجلس است.

اصل سی و هفتم - هر گاه لایحه وزیری در مجلس موقع قبول نیافت منضم به ملاحظات مجلس صودت داده می شود و وزیرمسئول پس از رد یا قبول ایرادات مجلس می تواند لایحه مزبوره را در ثانی به مجلس اظهار بدارد.

اصل سی و هشتم - اعضای مجلس شورای ملی باید رد یا قبول مطالب را صریح و واضح اظهار بدارند و احدی حق ندارد ایشان را تحریض یا تهدید در دادن رأی نماید. اظهار رد و قبول اعضای مجلس باید به قسمی باشد که روزنامه نویس و تماشاچی هم بتوانند ادراک کنند. یعنی باید آن اظهار به علامات ظاهری باشد از قبیل اوراق کبود و سفید و امثال آن .

عنوان مطالب از طرف مجلس

اصل سی و نهم - هر وقت مطلبی از طرف یکی از اعضای مجلس عنوان شود فقط وقتی مطرح و مذاکره خواهد شد که اقلاناً پانزده نفر از اعضای مجلس، مذاکره آن مطلب را تصویب نمایند. در این صورت آن عنوان کتباً به رئیس مجلس تقدیم می شود. رئیس مجلس حق دارد آن لایحه را بدو در انجمن تحقیق مطرح و مورد مذاکره قرار بدهد .

اصل چهارم - در موقع مذاکره و مذاکره لایحه مذکوره در اصل سی و نهم چه در مجلس چه در انجمن تحقیق اگر لایحه مذکوره راجع به یکی از وزراء مسئول باشد مجلس باید به وزیر مسئول اطلاع دهد که اگر بشود شخصاً و الا معاون او در مجلس حاضر شده مذاکرات در حضور وزیر یا معاون او بشود مواد لایحه و منضمات آن را باید قبل از وقت، ازده روزالی یکماه به استثنای مطالب فوری از برای وزیر مسئول فرستاده باشند. همچنان روز مذاکره باید قبل از وقت معلوم باشد. پس از مذاکره مطلب، یا حضور وزیر مسئول در صورت تصویب مجلس با اکثریت آرا رسماً لایحه را نگاشته و به وزیر مسئول داده خواهد شد که اقدامات مقتضیه را معمول دارد .

اصل چهل و یکم - هرگاه وزیر مسئول در مطلب معنون از طرف مجلس به مصلحتی همراه نشد باید معاذیر خود را توجیه و مجلس را متقاعد کند .
اصل چهل و دوم - در هر امری که مجلس شورای ملی از وزیر مسئول توضیح بخواهد آن وزیر ناگزیر از جواب است و این جواب نباید بدون عذر موجه و بیرون از اندازه اقتضا به عهده تأخیر بیفتد مگر مطالب محرمانه که مستور بودن آن در مدت معین صلاح دولت و ملت باشد ولی بعد از انقضاء مدت معین وزیر مسئول مکلف است که همان مطلب را در مجلس ایراد نماید .

در شرایط تشکیل مجلس سنا

اصل چهل و سوم - مجلس دیگری به عنوان سنا مرکب از شصت نفر از اعضاء تشکیل می یابد که اجلاس آن بعد از تشکیل، مقارن اجلاس مجلس شورای ملی خواهد بود .

تاریخ بیداری ایرانیان

اصل چهل و چهارم - نظامنامه‌های مجلس سنا باید به تصویب مجلس شورای ملی برسد.

اصل چهل و پنجم - اعضای این مجلس از اشخاص خیر و بصیر و متدین و محترم مملکت منتخب می‌شوند سی نفر از طرف قرین الشرف اعلیحضرت همایونی استقرار می‌یابند (پانزده نفر از اهالی تهران و پانزده نفر از اهالی ولایات) سی نفر از طرف ملت (پانزده نفر به انتخاب اهالی تهران پانزده نفر به انتخاب اهالی ولایات) .

اصل چهل و هشتم - پس از انعقاد سنا تمام امور باید به تصویب هر دو مجلس باشد. اگر آن امور در سنا از طرف هیئت وزراء عنوان شده باشد باید اول در مجلس سنا تنقیح و تصحیح شده با اکثریت آراء قبول و بعد به تصویب مجلس شورای ملی برسد. ولی اموری که در مجلس شورای ملی عنوان می‌شود برعکس از این مجلس به مجلس سنا خواهد رفت مگر امور راجع به مالیه که مخصوص به مجلس شورای ملی خواهد بود و قرارداد مجلس در امور مذاکره به اطلاع مجلس سنا خواهد رسید که مجلس مزبور ملاحظات خود را به مجلس ملی اظهار نماید ولیکن مجلس شورای ملی مختار است ملاحظات سنا را بعد از مذاقه لازم قبول یارد نماید.

اصل چهل و نهم - مادامی که مجلس سنا منعقد نشده، امور فقط پس از تصویب مجلس شورای ملی به صحه همایونی موشح و به موقع اجرا گذاشته خواهد شد.

اصل چهل و دهم - هر گاه مطلبی که از طرف وزیری پس از تنقیح و تصحیح در مجلس سنا به مجلس شورای ملی رجوع می‌شود مورد قبول نیافت، در صورت اهمیت مجلس ثالثی مرکب از اعضای مجلس سنا و مجلس شورای ملی به حکم انتخاب اعضای دو مجلس پالسویه تشکیل یافته در ماده متنازع فیها رسیدگی می‌کنند نتیجه رأی این مجلس را در شورا قرائت می‌کنند اگر موافقت دست داد فیها و الا شرح مطلب را به عرض حضور ملوکانه می‌رسانند. هر گاه رأی شورای ملی را تصدیق فرمودند مجری می‌شود، اگر تصدیق نفرمودند امر به تجدید و مذاقه و مذاکره خواهند فرمود و اگر باز اتفاق آراء حاصل نشد و مجلس سنا با اکثریت دوثلت آراء انفصال مجلس شورای ملی را تصویب نمود و هیئت وزراء هم جداگانه انفصال مجلس شورای ملی را تصویب نمودند فرمان همایونی به انفصال شورای ملی صادر می‌شود و اعلیحضرت همایونی در همان فرمان حکم به تجدید انتخاب می‌فرمایند و مردم حق خواهند داشت منتخبین سابق را مجدداً انتخاب کنند .

اصل چهل و نهم - منتخبین جدید تهران باید به فاصله یکماه و منتخبین ولایات به فاصله سه ماه حاضر شوند و چون منتخبین دارالخلافه حاضر شدند مجلس

افتتاح و مشغول کار خواهد شد لیکن در ماده متنازع فیها گفتگویی کنند تا منتخبین ولایات برسند. هر گاه مجلس جدید پس از حضور تمام اعضاء به اکثریت تام همان رأی سابق را امضاء کرد ذات اقدس همایونی آن رأی شورای ملی را تصویب فرموده امر به اجرا می فرمایند.

اصل پنجاهم - در هر دوره انتخابیه که عبارت از دو سال است يك نوبت بیشتر امر به تجدید منتخبین نخواهد شد.

اصل پنجاه و یکم - مقرر اینکه سلاطین اعقاب و اخلاف محافظ این حدود و اصول را که برای تشدید مبانی دولت، و تأکید اساس سلطنت، و نگاهبانی دستگاه معدلت و آسایش ملت، برقرار و مجری فرمودیم وظیفه سلطنت خود دانسته در مهده شناسند. فی شهر ذی القعدة الحرام سال یونفتمیل هزار و سیصد و بیست و چهار ۱۳۲۴ در آخر نظامنامه مبارکه دستخط اعلیحضرت شاهنشاهی به این عبارت مرقوم فرموده بدون این عنوان امضاء اعلیحضرت شاهنشاه مظفرالدین شاه نظامنامه اساسی را. این قوانین اساسی مجلس شورای ملی و مجلس سنا که حاوی پنجاه و یک اصل است صحیح است شهر ذی القعدة ۱۳۲۴ در ظهر این دستخط مختوم به مهر حضرت اقدس ولایت عهد و صدارت عظمی می باشد که هر دو امضاء نموده اند.

روز پنجشنبه ۱۸ ذی القعدة ۱۳۲۴ - امروز مذاکرات مجلس در امور متفرقه بود اولاً - شب گذشته مردم چراغان نموده برای نظامنامه اساسی امشب هم چراغانی دارند، طلاب مدرسه سپهسالار از وکلاء دعوت کرده اند.

ثانیاً - ورود دو نفر از وکلاء اصفهان به مجلس یکی ادیب التجار و دیگری آقا سید اسماعیل ریزی، و قرائت اعتبارنامه آنها و لایحه تبریکه اصفهان را. ثالثاً - کیفیت مذاکره و این که قبل از وقت اظهار رئیس مطلبی را که باید مذاکره شود در آن.

رابعاً - اصلاح مالیه و بانک.

خامساً - برقراری مستمری برای ورثه مقتول.

سادساً - قرائت اعتبارنامه بحر العلوم رشتی را که از جانب علماء رشت منتخب و وکیل

شده است.

روز جمعه ۱۹ ذی القعدة ۱۳۲۴ - شب گذشته نیز چراغانی مفصلی بود در مدرسه سپهسالار جشن و خطابه ها قرائت شد، وکلای ولایات هم منتخب و روانه می شوند در اکثر شهرها اختلاف در انتخابات واقع شده است در یزد هنوز خبری نیست و گویا در خیال هم نمی باشند، نظامنامه داخل مجلس هم در روزنامه مجلس درج می شود ما هم در تاریخ خود درج می نمائیم و هذا صورته.

نظامنامه داخلی مجلس شورای ملی ایران

فصل اول : در تعیین رئیس و نایبان رئیس و منشیان و تکالیف آنها

۱- پس از افتتاح مجلس در اجلاس اول باید مطابق ماده ۳۲ و ۳۳ نظامنامه انتخابات تعیین رئیس و دو نایب رئیس و چهار منشی از منتخبین با اکثریت آراء بشود ، و رئیس با اکثریت تام ، سایر با اکثریت نسبی و در موقع انتخاب رئیس و نایبان و منشیان باید اقلاً سه ربع از اعضاء مجلس حضور داشته باشند .

تکالیف رئیس :

۲- افتتاح اجلاس با رئیس است و قرار گرفتن یا برخاستن رئیس از جای خود علامت افتتاح و اختتام مجلس است ، قبل از اجتماع عده لازم از اعضاء برای شروع مذاکرات ، رئیس ، مجلس را افتتاح نمی کند همچنین تعیین روز و ساعت اجلاس مقرر یا فوق العاده به عهده رئیس است .

۳- تعیین مستخدمین مجلس از قبیل نویسنده و پیشخدمت و سرایدار و اجزای نظمی و غیره و مقرر داشتن تکالیف این اجزاء به عهده رئیس است .

۴- پس از آنکه مجلسیان در موضوع معین بقدر کفایت مذاکره کردند رئیس امر به تحصیل آراء می نماید و نتیجه عمل را به مجلسیان اعلان می کند .

۵- رئیس همیشه مراقب حفظ نظم در مذاکرات هست و هر وقت خلاف نظم ظاهر شود قوانین نظمی مجلس را به مجلسیان تذکار می نماید .

۶- هر يك از اجزاء مجلس از قوانین نظمی مجلس منحرف شود و به تذکار رئیس متنبه نشود ، رئیس تقصیر او را به مجلسیان اظهار می کند و حدی که موافق فعل سویم درباره او مقرر است اجرا می نماید .

۷- رئیس مجلس داخل گفتگو نمی شود و سخنی آغاز نمی کند مگر در موقعی که مجلسیان نسبت به یکدیگر بی احترامی و خشونت کنند و یا وقتی که چیزی از او پرسند . در صورت اول باید مجلسیان را متذکر کنند که ملتفت حفظ قانون باشند ، در صورت دوم باید جواب مسائل رایان کنند .

۸- هر گاه رئیس بخواهد در مباحثه مطلبی دخالت کند باید جای خود را به نایب رئیس سپرده خود در جای متکلم قرار گرفته و آنچه صلاح داند مذاکره کند .

۹- اگر به واسطه نزاع و مشاجره اعضاء امر مذاکرات معوق شود رئیس می تواند موقتاً به اندازه رفع غائله اجلاس را تعطیل کند .

۱۰- رئیس می تواند به هر يك از اعضاء مجلس بقدر يك هفته برای

رفع حوایج شخصی مرخصی بدهد .

۱۱ - رئیس مجلس در هر انجمن تحقیقی که از اعضاء مجلس تشکیل یافته باشد می تواند داخل شود و در مذاکرات آن انجمن شرکت نماید.

۱۲ - رسیدگی به صورت مجلس که منشیان در هر اجلاس می نویسند به عهده رئیس است همچنین تعیین و تجدید مکتوبات تند نویسان برای اشاعه طبع در روزنامهجات .

۱۳ - شخص رئیس تابع مجلس است در عین اینکه سمت ریاست دارد.

۱۴ - نمایندگی [گی] مجلس نسبت به خارج منحصر به شخص رئیس است و هر وقت هیئت مجلس به خارج مجلس مثلاً به وزراء دولت مطلبی داشته باشد به توسط رئیس فقط ابلاغ و تحصیل جواب می شود همچنین بالعکس .

۱۵ - رئیس مجلس می تواند بر حسب لزوم شخصاً یا به خواهش ده نفر از اعضاء مجلس یا وزیری اجلاس محرمانه بدون حضور روزنامه نویس و تماشاچی یا انجمنی محرمانه مرکب از عده [ای] منتخبین از اعضاء مجلس تشکیل بدهد که سایر اعضاء مجلس حق حضور در آن نداشته باشند . لکن نتیجه مذاکرات انجمن محرمانه با حضور عده کافی از اعضاء مطرح و مذاکره شده به اکثریت آراء قبول شود و اگر مطلب در مذاکرات انجمن محرمانه قبول نشد در مجلس عنوان نخواهد شد و مسکوت عنه خواهد بود .

۱۶ - در اول هر دوره اجلاسیه رئیس بودجه مخارج و مصارف آن دوره را تعیین کرده در مجلس قرائت می شود که با نظارت انجمن از مجلس مباشر مخارج باشد .

تکالیف نمایان رئیس :

۱۷ - بطور کلی تمام تکالیف رئیس در موقع غیبت رئیس بر نمایان رئیس وارد است .

تکالیف منشیان و دفتره آر :

۱۸ - نوشتن صورت مجلس برای هر اجلاس و به طبع رساندن مذاکرات در اجلاسات برای تقسیم به اعضاء مجلس و رسیدگی به تحریرات تند نویسان و مقابله آنها با صورتهائی که روزنامه نویسان بر می دارند به عهده منشیان مجلس است .

۱۹ - هر روز در حین افتتاح هر اجلاس منشیی اصول مطالبی را که روز قبل در مجلس طرح شده برای مجلسیان قرائت می کند، که نتیجه مجلس سابق را در نظر داشته باشند .

۲۰ - بعد از اجتماع مجلسیان باید حضار مجلس را با فهرستی که در

تاریخ بیداری ایرانیان

دفتر ثبت است تطبیق کرده عده حاضرین و غائبین از اعضاء قبل از شروع به مذاکرات یا رأی خواستن به عهده منشیان است .

۲۱- قرائت کلیه مکتوباتی که در مجلس باید خوانده شوند یا منشیان است مگر آنکه آن مکتوب راجع بیکى از اعضاء مجلس باشد و خودش بخواند قرائت کند .

۲۲- وقتی که منشی مطلبی را در مجلس قرائت می کند اگر مجلسیان به تجدید قرائت امر کردند باید دفعه ثانی و ثالث بخواند تا وقتی که از اعاده ذکر آن مستغنی شوند .

۲۳- هر يك از منشیان مادام که مشغول کار است حق دخالت در مباحثات ندارد مگر اینکه کار خود را به منشی دیگر واگذار کرده خود داخل در مباحثات شود .

۲۴- در موقع تعیین اکثریت ، شمردن آراء به عهده منشیان است .
۲۵- مکتوباتی که از طرف مجلس نوشته می شوند ، اعم از سؤال یا جواب باید یکی از منشیان مسوده کرده پس از تصویب مجلس به امضاء رئیس برسانند و اصل را یا اسناد راجعه به آن ثبت و ضبط نمایند .

۲۶- یکنفر دفتردار از اعضاء مجلس منتخب می شود که متصدی ضبط اسناد و ترتیب دفتر باشد و نوشتجات و ثبت هائی که منشیان به او می دهند به ترتیب مخصوص ضبط کنند که در موقع لزوم مراجعه به آنها سهل و آسان باشد .

۲۷- نوشتجات و دفاتری که مربوط به مجلس است دفتردار حق ارائه آنها به احدی ندارد ، مگر به اجازه تمام یا اکثر افراد مجلسیان و همچنین اطلاعاتی که دفتردار یا اجزاه دفترخانه در ضمن خدمت تحصیل کرده اند نباید اشاعه و افشا نمایند .

۲۸- ثبت اسامی اعضاء انجمن های تحقیق یا دستورالعمل کار و تاریخ مأموریت آنها همیشه باید در دفتر حاضر باشد .

۲۹- برای تعیین تکالیف دفتردار و اجزاء و مستخدمین دفترخانه دستورالعمل مخصوص نوشته خواهد شد و به تصویب اعضاء مجلس خواهد رسید .

فصل دوم : در حدود سایر اعضاء مجلس

۳۰- اعضاء مجلس باید در نهایت ادب و احترام با یکدیگر رفتار کنند و از حیث رعایت ادب فرقی میان افراد اهل مجلس ملحوظ نیست .

۳۱- تواضع کردن و ادای بعضی رسومات که اسباب تفرقه حواس باشد در مجلس ممنوع است .

۳۲ - هر يك از اعضاء مجلس حق دارد موافق فصل پنجم مطلبی را عنوان کند و در رد و قبول هر امری که دیگری ابتدا کرده و در تحت مذاکره است رأی خود را اظهار کند .

۳۳ - اكل و شرب و استعمال دخانیات در اطاق مجلس ممنوع است .

۳۴ - باید هر يك از افراد مجلسیان مواظب باشد که تضييع حق دیگری را نکند . مثلاً اگر یکی از اجزاء مشغول نطق است ، به نجوی کردن یا قیل و قال کردن ، حواس او را متفرق نکند .

۳۵ - اگر اتفاقاً دو نفر از مجلسیان مقارن یکدیگر اجازه نطق خواستند سبقت در استیذان ولو به چند ثانیه حق تقدم می دهد .

۳۶ - اگر یکی از مجلسیان شکایت شخصی، راجع به یکی از اعضاء مجلس داشته باشد ، باید به مجلس اظهار کند و بعد از اینکه مدعی علیه جواب شخص شاکی را گفت هر دو از مجلس خارج شوند تا در غیاب آنها اهل مجلس در ماده شکایت رسیدگی کرده حکم مسئله را معلوم کنند .

۳۷ - هر يك از اعضاء مجلس بر ترك یا خلاف فعلی از نظامنامه داخلی مطلع شود حق دارد به رئیس اطلاع داده منع و اصلاح آن را بخواهد .

فصل سویم : در جنایات و مجازات اعضاء مجلس

جنایات اعضاء مجلس به چهارده (۱) درجه تقسیم می شود :

۳۸ - درجه اول از قبیل نجوی کردن و سرفه کردن به عمد در موقع نطق یکی از اعضاء و مجازات این درجه ملامت کردن و نصیحت کردن بر ترك این افعال است .

۳۹ - درجه دوم مثل مخالف قوانین نظمیه یا اعاده نجوی و قیل و قال باوجود ملامت و نصیحت و مجازات این درجه بیرون رفتن از مجلس است به امر رئیس بقدر یکساعت .

۴۰ - درجه سوم حاضر نشدن در تکالیف مقررده است . مثل آنکه یکی از اعضاء در ده اجلاس متوالیه بدون عذر صحیح از حاضر شدن به مجلس تقاعد کند در این صورت مجلس به او تکلیف خواهد کرد که از عضویت استعفا کند . اگر بعد از تکرار از تکلیف استعفا تا سه مرتبه استعفا نکرد از عضویت خلع می شود و عضو دیگر بجای او منتخب می شود ، و این عضو از وکلای هر طبقه و ایالتی باشد در صورت اقتضای فرصت باید همان طبقه و ایالت بدل او را تعیین کنند و قبل از

تعیین هیئت مجلس از او وکالت خواهد کرد .

۴۱ - درجه چهارم خیانت کردن به هیئت مجلس از قبیل رشوه گرفتن یا افشای سر مجلس یا سعی در تخریب اساس واخلال در پیشرفت کار مجلس است به غرض وجزای این درجه بعد از ثبوت خیانت اخراج از عضویت مجلس و فرستادن به محکمه عدلیه و تعاقب در مجازات خائن است.

فصل چهارم : در طریقه رسیدگی به مطالب

۴۲ - مطلبی که از طرف دولت به مجلس می رسد به کلمه (اظهار) تعبیر می شود و مطلبی که از طرف اعضاء مجلس باشد به کلمه عنوان و آنچه سایر مردم بفرستند به کلمه عریضه .

۴۳ - هر گاه عریضه به مجلس برسد و بیشتر از سه ربع اعضاء مجلس مذاکره آن را بینایده بدانند ، به رئیس اظهار می دارند که مطلب قابل مذاکره

۴۴ - هر گاه مطلبی باشد که فهم آن موقوف به فهم مطلب دیگر باشد اول مطلب موقوف علیه را مذاکره کرده بعد به مطلب اول می پردازند .

۴۵ - اگر مطلب پیچیده و درهم و متوقف بر مطالب متعدده دیگر باشد ، مجلسیان مختارند که خودشان اطراف و حواشی مسئله را تنقیح کرده در مجلس مذاکره نمایند . یا انجمن تحقیق مخصوص برای رسیدگی به آن تشکیل کنند .

فصل پنجم : در طریقه تقدیم مطلب به مجلس

۴۶ - اگر کسی از مجلسیان چیزی راجع به نفع و مصلحت عموم به نظرش رسید، بعد از آنکه در لایحه نوشته وخواست به مجلسیان عرضه دارد باید از رئیس اجازه بخواهد، بعد از تحصیل اجازه می تواند شخصاً به محلی که برای نطق و تکلم معین شده برود و لایحه مرقومه را قرائت نماید یا لایحه را بدهد که یکی از منشیان بخواند . اگر پانزده نفر از اعضاء مجلس با عنوان او همراه شدند یعنی مشاوره آن عنوان را تصویب کردند مطلب او در مجلس قبول می شود و در تحت مشاوره در می آید .

۴۷ - بعد از قبول مطلبی مجلس مختار است در همان ساعت در آن ماده مذاکره کند، یا محول به وقت دیگر بگذارد .

۴۸ - سایر مردم نیز می توانند در صلاح بینی یا شکایات مطلب خود را مکتوباً با امضاء و نشانه منزل به مجلس بفرستند که در انجمن عرایض رسیدگی شده به آنچه تکلیف مجلس است رفتار شود .

ظل السلطان

ساهراده ظل السلطان پریرور سخما مجلس ملی را در عمارت چهل ستون افتتاح فرمودند و طبق
معضلی در فوائد و بنایح مجلس محترم بیان فرموده (ص ۳۴)

نمبرالله خان مشیرالدوله

مشیرالدوله صدراعظم تاج ساھی را یہ دے
جس کا صدراعظم تاج جیلی سنگیں است ،
محمل این تاج سنگیں
گرفہ برسر شاہ گذارد ... املیحضرت ... فرمود :
سی او مرا صدقہ می زید . صدراعظم عرض کرد باید
طاہ . آورید . (ص ۶۹)

فصل ششم : در طریقه تشکیل انجمن‌های تحقیق و سپردن مطالب به آنها :

۴۹- مقصود از انجمن تحقیق هیئتی است که اعضاء مجلس برای رسیدگی مطلب بخصوص از میان خود انتخاب می‌کنند و آن بر حسب ضرورت و لزوم موقتی یا دایمی خواهد بود .

۵۰- در موقع تشکیل انجمن اول باید تعیین کنند که برای انجام کاری که موضوع تحقیق است چند نفر اجزاء لازم است و بعد از تعیین عدد اجزاء شروع به انتخاب کنند؛ و طریقه انتخاب آن است که رئیس اسامی اشخاصی را که برای عضویت انجمن صلاحیت دارند معین کرده به مجلسیان اظهار می‌کند اگر قبول کردند همان اشخاص اعضاء انجمن خواهند بود والا هر کدام مقبول مجلسیان نباشد به حکم اکثریت تبدیل می‌شوند.

۵۱- هر يك از انجمن‌های تحقیق يك نفر رئیس و يك نفر منشی و يك نفر راپورت‌دهنده مابین اعضاء خود انتخاب خواهند کرد .

۵۲- تکلیف اعضاء این انجمن آن است که طلبی که به آنها رجوع می‌شود اول بطور صحت تنقیح کرده بعد به دقت تمام مذاکره کنند بعد از فهم مطلب نتیجه تحقیقات را راپورت کرده در موقعی که مجلس معین می‌کند به مجلس عرضه دارند.

۵۳- اگر انجمن تحقیق برای مذاکره در امری است که یکی از اعضاء عنوان کرده باشد در این صورت باید آن عضو یکی از اعضاء انجمن باشد، و اگر انجمن راجع به طلبی است که از طرف وزیری اظهار شده آن وزیر می‌تواند در آن انجمن حضور داشته باشد و در مذاکرات شرکت نماید .

۵۴- بعد از انتخاب اعضاء انجمن باید منشی اسامی آنها را ثبت کند و صورت اسامی اعضاء را با دستورالعمل و ترتیبی که مجلسیان برای انجمن مقرر کرده‌اند نوشته به ازامضای رئیس به رئیس انجمن تحقیق بدهد .

۵۵- تکلیف انتظامات داخلی اعضاء انجمن تحقیق در حکم انتظامات مجلس شورای ملی است .

۵۶- چنانچه وقتی اعضاء انجمن تحقیق از دستورالعمل مجلس منحرف شوند و برخلاف مأموریت مقرر رفتار کنند اعمال آنها از درجه اعتبار ساقط است.

۵۷- اعضاء انجمن تحقیق در باب حدود و تنبیهات و شکایات باید به مجلس شورای ملی رجوع کنند .

۵۸- راپورت‌دهنده انجمن بعد از ختم عمل نتیجه تحقیقات و خلاصه رأی انجمن را به مجلسیان اظهار می‌کند یا تفصیلاً راپورتی را که حاضر کرده است قرائت می‌کند و نوشتجات راجع به مطلب را با راپورت انجمن به رئیس

مجلس تسلیم می‌کند، تا باز تفصیلاً در موقع به سمع و مجلسیان برسد و معلوم شود رأی انجمن در مجلس نیز قبول شده یا نه، در صورت عدم قبول خود مجلس در آن خصوص استیناف می‌کند یا انجمن دیگر انتخاب می‌نماید.

فصل هفتم: در انجمن تحقیق عرایض

۵۹ - چون عده عرایض به مجلس از طرف مردم غالباً زیاد خواهد بود لهذا برای رسیدگی به عرایض يك انجمن تحقیق عرایض برقرار می‌شود. این انجمن عرایضی را که لیاقت مذاکره در مجلس را داشته باشند عیناً به مجلس اظهار می‌دارد و از سایر عرایض هفته يك مرتبه فهرستی ترتیب داده با اشاره به خلاصه آنها به عرض مجلس خواهد رسانید.

فصل هشتم: در تصحیح و تجزیه مطالبی که در مجلس داده می‌شود

۶۰ - اگر اصل مطلبی که به مجلس وارد می‌شود نامتقین بر بعضی جزئیات نباشد اعضاء مجلس می‌توانند جزئیات مطلب را معین کرده تحت مشاوره در آورند.

۶۱ - مطلبی که به مجلس داده می‌شود، تکلیف اعضاء مجلس یا تکلیف اعضاء انجمن‌های تحقیق این است که اگر در عبارات و طریقه ادای آن یا در شرح جزئیات آن عیب و نقصی باشد تصحیح کرده، به عبارات واضح و روشن تعبیر کنند، بعد از تصحیح اگر جزئیات و فروع زیاد داشته باشد باید آن را به اجزائی که مطلب از آنها ترکیب شده تجزیه کرده در هر يك علیحده گفتگو کنند. مثل اینکه شخصی مطلبی داده است که فلان مالیات باید از فلان محل گرفته شود و به فلان مصرف برسد، يك جزء مطلب گرفتن مالیات است از این محل و جزء دیگر مصرفی است که معین شده. پس باید مطالب را به این دو جزء تجزیه کرده در هر يك علیحده مذاکرات کنند و رأی مجلس یا انجمن را در هر کدام تعیین نمایند.

۶۲ - یکی از شرایط تصحیح مطالب این است که بعد از فراغت از تصحیح سه مرتبه در مجلس خوانده شود. اول به عباراتی که صاحب مطلب داده است بدون کم و زیاد، دوم باضمیمه آنچه کم و زیاد کرده‌اند، سوم بعد از تصحیح نام، و علت سه دوره قرائت این است که معلوم شود تفاوت مطالب تصحیح شده و کم و زیاد آن با اصل مطلب چیست.

فصل نهم: در ترتیب مذاکره مطالب

۶۳ - هنگامی که مطلبی در تحت مذاکره است، دیگری نباید مطلب مجددی در آن داخل کند تا مذاکره آن مطلب تمام نشده مگر آنکه مطلب اول

باشد و مجلسیان به آن محتاج باشند .

۶۴- مطالبی که به مجلس می‌رسد هر کدام مهم‌تر است مذاکره و انجام آن باید مقدم باشد .

۶۵- وقتی که مطلب به مجلس رسید و رئیس مذاکره آن را به روزی معین توقیت کرد ، باید این مطلب در فهرست آن روز ثبت شود تا در آن روز و در ساعتی که معین کرده‌اند در آن مذاکره شود . اتفاقاً اگر مجلسیان در آن ساعت به مطلب دیگری مشغول شدند ، هر کس از اعضاء مجلس ملتفت شد ، حق دارد اظهار کند که موقع مذاکره فلان مطلب رسیده است یا بد آنرا مقدم داشت .

۶۶- اگر مطلب مهمی پیش آید که انعقاد مجلس برای مذاکره آن لازم باشد ، و تا موقع انعقاد مجلس معمول فاصله باشد باید رئیس اعلان کند که در فلان روز و فلان ساعت انعقاد مجلس فوق‌العاده برای فلان مطلب لازم است و مجلسیان باید در همان روز و ساعت معین حاضر شوند . بعد از حضور و مذاکره اگر باز به انعقاد مجلس دیگر احتیاج افتاد هر يك از مجلسیان می‌توانند ضرورت مجلس فوق‌العاده دیگر را اظهار کنند و رئیس وقت و ساعت آن را معین نماید تا وقتی که مذاکره آن مطلب ختم و اعاده مجلس فوق‌العاده ضرور نباشد .

۶۷- مطالب دولتی و مطالب اساسی باید سه مرتبه در مجلس قرائت و مطرح مذاکرات شود .

۶۸- ترتیب قرائت سه گانه این است که پس از قرائت اول در اصول مسئله مذاکره کنند و معلوم شود که رجوع به انجمن تحقیق لازم است یا نیست ، از قرائت اول تا قرائت ثانی باید دو روز فاصله باشد و اگر مطلب راجع به انجمن تحقیق به اعضاء تقسیم می‌شود تا روز قرائت ثانی سه روز بگذرد .

۶۹- پس از قرائت ثانی اصلاحاتی به نظر اعضاء مجلس می‌رسد باید به ترتیب مقرر اظهار نمایند ، استدلال کنند . پس از انجام مذاکرات نتیجه آنها را که یکی از منشیان نوشته است به انضمام صورت اصلی مطلب در نوبت ثالث قرائت نموده آراء اهل مجلس معین می‌شود ، و یقین است اگر در قرائت ثانی مجلس مطلب را رد کند قرائت ثالث واقع نخواهد شد .

۷۰- پس از انجام مذاکرات در قرائت ثانی و تقسیم صورت مجلس به اعضاء تا قرائت ثالث باید اقلادو روز فاصله باشد و بعد از قرائت ثالث اصلاحی که يك یا چند نفر اظهار نمایند مطرح مذاکره می‌شود مگر اینکه پانزده نفر متفقاً آن اصلاح را بخواهند و نتیجه قرائت ثالث رد یا قبول خواهد شد .

۷۱- مطالبی که در يك دوره اجلاسیه قرائت نشده باشد یا پس از قرائت

نا تمام مانده باشد در دوره دیگر مطرح مذاکره نمی شود مگر اینکه مجدداً به مجلس اظهار شود .

۷۲ - برای تحصیل آراء باید مطلبی که مطرح مذاکرات بوده قبل از رأی خواستن جهت تذکار حاضرین در اطاق خوانده شود .

فصل دهم : اجزی قوانین در مباحثه و مذاکره مطالب

۷۳ - در صورتیکه دو نیک از اعضاء مجلس حضور داشته باشند شروع به مذاکرات، و در صورتیکه سه ربع حاضر باشند اقدام به تحصیل آراء می شود .
۷۴ - حق نطق با کسی است که پس از عنوان مطلبی اول خواستن نطق کند ، و بعد به ترتیب اظهار .

۷۵ - هر يك از مجلسیان که مستعد برای نطق هستند در اول امر بیش از يك مرتبه حق نطق ندارد ولی بعد از آنکه سایر اعضاء مجلس هر کدام يك مرتبه نطق کردند یا از سکوت آنها معلوم شد که نطقی در آن موضوع معین ندارند و مطلب هم مجمل ماند ، آن وقت ناطق اول می تواند با اجازه رئیس ثانیاً نطق کند ، تا وقتی که مطلب تعیین و تشریح شود .

۷۶ - اگر یکی از مجلسیان که نوبت نطق او است نطق نکرد ولی مجلسیان نطق او را ملتفت نشدند می توانند از رئیس اجازه بخواهند که نطق او را تجدید نماید .

۷۷ - در مواقعی که مباحثه مطلبی در مجلس طول کشید و رأی مجلسیان معلوم نشد، هر يك از آنها می تواند برخاسته و اظهار دارند که مذاکره این مطلب طول کشید. باید رئیس اکثریت آراء را معین کنند. در این موقع اگر پانزده نفر از مجلسیان شخص متکلم را تقویت کنند رئیس باید فوراً به مجلس اعلان بدهد و در صد کسب اکثریت آراء بر آید .

فصل یازدهم : در طرفه دست آوردن اکثریت آراء

۷۸ - برای تعیین اکثریت آراء پس از اعلان رئیس، به هر يك از اعضاء دو قطعه مقوا داده می شود ، که یکی از آنها سفید و دیگری کبود خواهد بود و اسم گیرنده روی آنها چاپ است . مقوای سفید نشانه قبول و کبود نشانه رد مطلب است . هر يك از اعضاء باید رای خودش را با انداختن یکی از دو قطعه مقوا در ظرفی که نزد او می برند ظاهر سازد . پس از تحصیل آراء تمام اعضاء آن ظرف را در حضور حاضرین خالی می کنند و یکی از منشیان مقوای سفید را جدا و مقوای کبود را جدا به صوت بلند شماره می نماید و رئیس مجلس حاصل

شماره را اعلان می کند .

۷۹ - رئیس و منشیان باید رأی خود را بعد از آراء سایرین و قبل از شماره آراء به ترتیب فوق اظهار نمایند .

۸۰ - هر گاه در موقع بدست آوردن اکثریت آراء يك یا چند نفر که عده آنها بیش از ربع عده اعضای مجلس نباشد ، حاضر نبودند حق ندارند رأی مجلس را قبول نکنند .

فصل دوازدهم : در توضیح خواستن از ادارات

۸۱ - سئوالات مکتوبی که از طرف مجلس از وزراء می شود باید در ماده معین باشد و پانزده نفر اعضاء مجلس آن را امضاء نموده به رئیس بدهند که سواد آن را به مهر مجلس به مقام صدارت تبلیغ نموده اصل را به دفترخانه مجلس بپردازد . در موقعی که رئیس این سئوالات را به مقام صدارت یا وزراء تبلیغ می کند ، باید روزی را تعیین کند که صدراعظم یا وزیري که مطلب راجع به او است ، یا معاون آنها برای جواب دادن در مجلس حاضر شوند .

۸۲ - روز موعود اول کسی که توضیح خواسته و منشاء سؤال بوده مطلب را اظهار و موجه می دارد تا وزیر یا معاوني که حاضر است جواب بگوید .

فصل سیزدهم : در انشاء عرایض به حضور مبارک

۸۳ - برای انشاء عرایض به حضور مبارک همایونی انجمنی مرکب از دوازده نفر از اعضای مجلس تشکیل می شود که هر دو نفر از آنها از يك طبقه باشند. این انجمن به ریاست رئیس مجلس عریضه را نوشته پس از قرائت در مجلس به توسط هیئتی که مرکب است از رئیس مجلس و شش نفر دیگر که طبقات ششگانه انتخاب کنند به عرض می رسد .

فصل چهاردهم : در رسیدگی به شکایات راجعه به انتخابات

۸۴ - چنانکه در نظامنامه انتخابات مقرر است شکایات در انتخابات را باید بالآخره راجع به مجلس شورای ملی نمایند و برای رسیدگی به این شکایات باید انجمن تحقیقی تشکیل شود که به مواد شکایات رسیدگی نماید .

۸۵ - شکایات راجعه به انتخابات را در هر محلی باید در ظرف ده روز پس از انتخابات به پستخانه آن محل داده باشند و الا طرف ملاحظه نخواهد بود .

۸۶ - انجمن تحقیقات شکایاتی را که به موقع به مجلس ارسال شده او رسیدگی می نماید و صورت مجلس انجمن را به مجلس عریضه می دارد و اگر منتخبی برخلاف نظامنامه انتخاب شده باشد باید آن انتخاب اعاده شود ، ولی

تا روزی که در این خصوص حکم مجلس صادر نشده آن منتخب از اعضاء مجلس محسوب است و حق رأی دادن دارد .

فصل پانزدهم - در تکالیف تماشایی

۸۷ - عموم مردم می توانند با داشتن بلیط برای استماع مذاکرات در اجلاسات علنی داخل مجلس شورای ملی بشوند و در جائی که برای تماشایی مقرر است بنشینند .

۸۸ - تماشاچیان باید در ورود به مجلس خود را مکلف به اطاعت قوانین نظمیه مجلس دانسته در صورت تخلف از آنها از هر گونه اقدامات سخت تر بجزد .
(خاتمه) .

هر يك از این قوانین و نظامات که به حکم تجربه و اقتضای وقت جالب نسخ و تغییر باشد ، اعضاء مجلس به حکم اکثریت می توانند آنرا به قانون دیگر که مناسب با حال مجلس باشد تبدیل کنند و همچنین فصول جدیدی که طرف احتیاج بشود بر این نظامنامه اضافه خواهد شد به تاریخ ۲۹ شعبان ۱۳۲۴ .

روزشنبه بیستم ذی القعدة الحرام ۱۳۲۴ - امروز طرف صبح مجلس فوق العاده از تمام و کلا منعقد گردید ، مذاکرات آن در خصوص مجلس و اجراء نظامنامه و انفاذ تفلیمات مجلس شورای ملی بود و چون تا بعد از ظهر طول کشید لذا مجلس رسمی عصر تعطیل شد .
روزیکشنبه بیست و یکم ذی القعدة ۱۳۲۴ - مذاکرات امروز پس از قرائت بعضی تلگرافات و لوایح در چند امر بود : یکی اصلاح امور مالیه ، دیگر احضار وزراء مسئول را به مجلس ، دیگر همیزی و تعدیل محلی ، دیگر رد و برگشت فرامینی که این روزها تمام شده و بدون اعضاء و تصدیق مجلس اسلامک خالصه زیاد بخشیده شده و امتیازات گرفته شده و مواجبها برقرار شده است .

روز دوشنبه بیست و دویم ذی القعدة ۱۳۲۴ - امروز انجمن طلاب جمعیت بسیاری را جمع کرده متکلمین و خطباء در تحریر و ترغیب مردم را در دادن پول به بانک ملی سخن می راندند . در واقع اهالی ایران نسبت به سابق کلی فرق کرده و از خواب غفلت بیدار شده اند .
مرض اعلی حضرت در تزاید است مشیر الدوله صدر اعظم هم از مجلس نهایت همراهی را دارد و کار هم می کند . (مجلس امروز تعطیل است .)

روز سه شنبه ۲۳ ذی القعدة ۱۳۲۴ - مذاکرات مجلس در چند مطلب بود یکی در خصوص عکس و طبع نظامنامه اساسی و نظامنامه داخلی ، دیگر اصلاح مالیه ایران ، دیگر احضار وزیر مالیه و رسیدگی به دخل و خرج دولت ، دیگر امر پستخانه و جلوگیری از طبع تمپر و نظم آن .

امروز مقارن غروب آفتاب شهرت گرفته است مظفرالدین شاه پنجمین پادشاه قاجاریه

از این دار فانی به دار باقی رحلت نمود بعضی هم می گویند در حالت احتضار و سكرات موت است .

این پادشاه اگرچه دولت را زیر قرض انداخت و هفتاد کرور از خارجه قرض و سه سفر به فرنگستان مسافرت نمود و دولت ایران را موهون و بی پول به خرج داد، لکن در این مدت یازده سال سلطنت خیلی به عالم تمدن خدمت کرده همین اعطاء مشروطیت و افتتاح مجلس مبعوثان و بیداری مردم ایران از آثار این پادشاه عادل بود **غفر الله لی و له**.

فوت مظفرالدین شاه

روز چهارشنبه ۲۴ ذی القعدة ۱۳۲۴ - شب گذشته مقارن با مغرب شرعی شاهنشاه ایران میان مظفرالدین شاه به حالت احتضار و شش ساعت از شب گذشته به رحمت ایزدی پیوست. امروز بازارها برای احترام از پادشاه بسته و مردم در خیال تهیه مجالس فاتحه. از احدی شرارتی ظاهر نشد. آقایان علماء و اعلام برای تشییع جنازه و نقل آن به تکیه دولت و تعزیت و تسلیت ولیعهد محمدعلی میرزا به ارك رفته ولیعهد خیلی گریه و بی تابی می نمود به جناب آقای طباطبائی گفته بود که پدرم را کشتند و به مظلومیت مرد. عجب است که در این دو روزه اخیره متوالیاً نماز قضا می خوانند . روز گذشته در حالت جلوس و اعتماد پنجاه رکعت نماز خواند آقایان هم ولیعهد را تسلیت و تعزیت گفته ، امروز تلگراف متعدده از ولایاتها به دست آمد که بعضی از آنها را درج می نمائیم .

تلگراف از ملایر

از طرف عموم علماء و طلاب - به توسط حضرت حجة الاسلام آقا میرزا سید محمد مجتهد به حضور اقدس شاهنشاهی خلدالله ملکه - میرزا هدایت و صدر پسران حاجی ملا میرزا محمد و شیخ علی پسر حاجی ملا سلیمان در پنجشنبه چهارم ماه . علیقلی خان پسر شیرعلیخان و نجفخان پسر حسن آقای کرد و خوردی و حسن خان زند را با جماعتی از اشرار با خود هم دست کرده و خانه آقا ضیاءالدین مجتهد را محاصره و تیرباران نموده دو نفر را مجروح کرده اند که یکی از آنها مشرف به موت است جناب آقامحض حفظ دماء مسلمین در بروی خود بسته احدی را اذن دفاع ندادند . زن ها به گریه و مردم در فکر انتقامند و ایشان ممانعت می فرمایند حکومت و رئیس تلگراف می گویند که به اولیای دولت اطلاع داده ایم نمی دانیم صدق است یا خیر ؟ از تلگرافخانه خارج نمی شویم تا احقاق حق بفرمایند.

ایضاً تلگراف

از طرف جناب آقا ضیاءالدین به عنوان جناب آقا میرزا سید محمد مجتهد، التفتات فرموده عریضه تلگرافی عموم علماء و طلاب را به شرف عرض حضور معدلت

تاریخ بیداری ایرانیان

دستور همایون خلدالله ملکه رسانیده، حکم لازم در تنبیه مرتکبین صادر و مخا بره و مقرر فرمایند جواب لازم به آنها بدهند .

جواب تلگرافی از طرف آقای طباطبائی

تلگراف منظره آقا یان و محترمین آنجا را نزد حضرت اشرف صدارت عظمی فرستادم ، بعد از عرض به حضور همایون حکم تلگرافی در مجازات اشرار صادر، خاطر شریف را مستحضر خواهم نمود (محمد بن صادق الحسینی طباطبائی)
ایضا تلگراف

خدمت حضرت مستطاب حجة الاسلام آقای طباطبائی مد ظله العالی مجازات و استرداد اموال و امنیت غیر حاصل، معاصر شرارت و تیراندازی فراراً به همدان رفته اند . حضرت والا حاجی سیف الدوله کم مرحمت است شاید پس از اطلاع به انتساب با حضرت تعالی تدارک فرمایند . از بابت موقوفه سالها در آبادی او کوشیدم تا منظم شد ، حال منجمیرم اگر باید مداخله کنم امر محکم از ناحیه مقدسه شرعیه و مصدر صدارت در ابلاغ همایون لازم است ، و الا با این ترتیب تکلیف ساقط (ضیاء الدین) .

تلگراف از رشت

از طرف عموم علماء رشت به عنوان جناب آقای طباطبائی . جناب آقای بحر العلوم از طرف دعا گوینان منتخب و روانه شدند متوقع مایه افتخار و سرافرازی هستند .

ایضا تلگراف

حضور مبارک حضرت حجة الاسلام آقای آقا سید محمد و آقای آقا سید عبدالله دام ظلهم از طرف دعا گوینان علماء گیلان جناب مستطاب آقای حاج بحر العلوم سلمه الله منتخب و حرکت کرده اند و از خداوند متعال تأیید ایشان و وکاله مجلس ملی مرکزی را خواهانیم . (حاجی خماسی و امام جمعه و سایرین) .

تلگراف از مشهد مقدس

به توسط جناب آقای آقا میرزا سید محمد مجتهد طباطبائی مد ظله، خدمت رئیس مجلس شورای ملی دام اجلاله عرض می شود هزار و سیصد نفر از اصناف مدت ده روز متوالیاً دعوت به مجلس انتخابات شده و به دوپست نفر رأی داده اند ، اکثریت آراء مجموع که عبارت از سی و شش رأی باشد، به يك نفر و همچنین بالاتر حالا بفرمائید هر گاه آن کسی که سی و شش رأی به اسم او درآمده قبول نکرده تکلیف چیست و معنی اکثریت آراء تامه یا نسبی چه، دیگر

هر گاه تاجری وکالة از طرف صنف در طبقه اصناف آمده و رأی داد همین تاجر در تجار هم می تواند رأی بدهد یا نه ؟ و دیگر یکصد و چهل و چهار نفر از اصناف و یک نفر از علماء متحد شده جهت ترویج امتعه وطنیه می خواهند تأسیس شرکتی بکنند موسوم به شرکت انجمن اثنی عشریه مأذون به اقدام هستند یا اینکه منتظر قوانین شرکتی مجلس شورای ملی باشند . هر گاه اجازه حاصل شد اذن چاپ کردن نشان مبارک شیرخورشید را هم در بلیطهای اسهام شرکتی متوقعند و هر کدام از متحدین یک دانه بلیط پنج تومانی بانک ملی را خریدارند مطالب راجعه به شرکت را علیحده تلگراف شود . سعادت دولت و ملت مطلوب (میرزا محمد اسماعیل خرازی ذی القعدة) .

تلگراف از اصفهان در جواب علماء اعلام تهران

حضرات مستطابان آقایان عظام حجج الاسلام دامت برکاتهم فی الانام بمصالح الخواس والعوام - تلگراف شرافت اتصاف رسید چون همه آقایان علاوه بر اینکه از علماء هستند از عقلا هم هستند می دانید اگر من دارای محسنات نیستم ، نسبت بی عقلی تا حال کسی به من نداده است . انسان عاقل البته در مطلبی که صلاح عامه ، خاصه موجب ترقی و ترویج دولت و ملت باشد . اگر کوتاهی نماید ظلم به عالم انسانیت نموده گذشته از تمام ملاحظات امروز خیرخواهی حضراتعالی برای وجود اعلیحضرت شاهنشاهی ارواحنا فداء مسلم شده و بر من که خود را دولتخواه این وجود مبارک می دانم تأسی و اقتداء به حضراتعالی فرخ است . بطور یقین بدانید سعی و اهتمام و اقدام من زیاده از تصور خاطر شریف است ، نهایت عیبی که از من است اینکه کار را من قدری به تأنی و صبر می نمایم ولی شاید عاقبتش مورد تمجید و تحسین عقلا باشد . جناب مستطاب شریعتمدار آقای شیخ العراقین سلمه الله تعالی را که می دانید هم عاقل و هم خیرخواه هستند ، شرح اهتمام مرا مکشوف داشته اند و به اظهار ایشان مطمئن باشید . تفصیل تشکیل مجلس ملی موقتی و روانه شدن دو نفر و کلای منتخبین علمای اعلام و تجار با احترام را که جناب جلالتمآب میرزا باقرخان تلگرافاً اطلاع داده بودند ، دو نفر دیگر هم معین شدند و عنقریب خاطر شریف حضراتعالی از بابت منتخبین اصفهان آسوده و بکلی فارغ خواهد شد .

از بابت بانک ملی هم که اقدامات مجدانه مرا مستحضر خواهید شد . تکمیل و متمم به رسیدن دستورالعمل و نظامنامه مجلس مرکزی است که مطابق باشد و اختلاف و تخلف نداشته باشد و ان شاء الله آنوقت به اعلی درجه کمال برسد (ظل السلطان) .

روز پنجشنبه ۲۵ ذی القعدة ۱۳۲۴ — امسروز به مناسبت وقوع رحلت شاهنشاه مظفرالدین شاه مجلس تعطیل است . لیکن برای ترتیب شرفیابی هیئت و کلاه ملت به حضور همایون و تقدیم مراسم تعزیت به طور غیررسمی و کلاه حاضر شده و در این خصوص مذاکره کردند . خطاب به جناب آقا سید نصرالله انشاء کرده بود قرائت شد و از سایر خطابه هائی که حاضر کرده بودند بهتر بود لذا قرار شد روز یکشنبه ۲۸ را که و کلاه حضور شاه مشرف می شوند همین خطابه را بخوانند .

روز جمعه ۲۶ ذی القعدة الحرام — امروز در اکثر مساجد و سراها مجلس فاتحه و ختم بود تعزیت نامه مجلس شورای ملی را که جناب حاج سید نصرالله و کپل انشاء کرده است بدست آورده و هذاصورته .

تعزیت نامه و کلاه

در فوت شاهنشاه مظفرالدین شاه

گر از تخت بگذشت فرماندهی	برآمد جوان بخت شاهنشهی
در این سوک اگر دیده خون بار گشت	دل از گلبنی تازه گلزار گشت
درخت کهن گر شد از بوستان	بماناد خرم نهسال جوان
قیاماً ماضی جیل و انقضی	فمنك لنا جیل قدرسی
قیاماً صار ما اغمدته ید	لنا بمدك الصارم المنتضی

هر چند در این مصیبت عظمی و داعیه کبری کافه رعایا خون از دیده می بارند و بر سوک پدر ناخدار خود با ناله های حگر سوز می زارند ، لیکن از آنجا که خداوند رحمن به رحمت و اسعه و حکمت بالغه به صدوقه ، انسخه و آیه او نسیهانات بخیر آنها او مثلها ، تدارک این مصیبت بررگی را به موهبت عظیمی بس سترک آن گونه تلافی فرموده که زبان و بیان از ادای شکر و ثنایش عاجز و قاصر است ، همان بهتر که عامه خلایق در پیشگاه اسلامیان پناه اعلیحضرت قدر قدرت ، کیوان رفعت ، شهریار گردون اقتدار ، ملک ملوک اقطار السلطان محمدعلی شاه قاجار ، خلدالله ملکه و ابدسلطانیه از مراسم سوگواری به همان سنت استرجاع و استرحام اکتفا نمایند و زیاده جزع و زاری نکنند که شاهنشاه ماضی انارالله برهانه و رفع فی اعلی عرف الجنان مقامه و مکانه اگر چه مقرر خویش را از نمود پیشکر علوفت منظر تهی ساخت ، لکن بحمدالله سریر سلطنت و کاخ شهریاری را به وارث تاج تختی پرداخت که حقیقتش را بهتر آیت رحمت است و جایگاه نیساکانش را نیکوتر خلیفت برحق .

دو عالم را بدین يك جان سپرده است جو جانش هست تقوان گفت مرده است
عنقریب که تخم های کشته اش را به سرعت برق و شتاب شهاب با همت

ملکانه و عزم خسروانه آبیاری کند؛ تا تخیل‌های امید به زودی خرم و بارآور شود و انصاف آمال به هر درز و بوم سایه حیوة افکند . هر چند مقدرات الهی را حکمت‌های بی‌منتهاست ، لکن ظاهرتر حکمتی که حادثه کنونی را ضمیمه تواند بود همین است که در اراده ازلی جنان رفته مگر خدایگان معظم اعزه الله امره نصر لواءه را در تکمیل اقدامات و تحصیل ثبویات پدر و الایثار در حصول این شرف بزرگی سلطنت اساس سهیم و شریک فرماید ، تا تاریخ این عصر فرخنده قدر که مفتوح عهد عدل و امن است به نام نامی این دو پادشاه معدلت دستگاه تا به قیامت عطرز بماند و از متون تواریخ ایام محو و منسی نگردد . اکنون چیزی که موجب تسلیت خواطر غمدیدگان و مایه آرامش قلوب عموم ایرانیان است؛ تهنیت جلوس میمنت ما نوس و زیارت طلعت همایون و دعای دوام دولت روزافزون است .

خدایا تو این شاه را یار باش بدین پاک قصدش مددکار باش

انتقال روح مقدس شهریار عطوف و غمخوار رفوف ایرانیان .

ایتها النفس اجملی جزعاً آن‌الذی تحذیرین قد و قوما

آن‌شاه که شد شمس فلک دره تاجش دیری است که بدخستگی از سو و عزاجش

با اینکه علاج همه دردی دم‌وی بود گشتند طیبیان همه عاجز ز علاجش

روز شنبه ۲۷ ذی‌القعدة ۱۳۳۴ — امروز در تکیه دولت مجلس فاتحه منعقد ،

عموم علماء اعلام و طلاب عظام و رجال دولت و اعیان و و کلاء ملت حاضر بودند جناب آقا سید جمال و بعضی از اهل منبر در بالای منبر روضه و موعظه نمودند و طلب فاتحه برای شاه مرحوم نمودند . در این روز دسته‌ها از محله‌ها حرکت نموده آمدند به تکیه دولت شاگردان مدارس و مکاتب به حالت عزاداری آمدند و خطابه‌های خود را قرائت نموده تعزیت گفته مراجعت نمودند .

شرفیابی

و کلاء مجلس به حضور محمدعلی شاه

روز یکشنبه ۲۸ ذی‌القعدة ۱۳۳۴ — امروز هنگام عصر و کلاهی مجلس میموتان

از طرف ملت و انجمن شورای کبیر ملی در بارگاه اعلی شرفیاب شده تعزیت و سوگواری خود را تقدیم پیشگاه همایون داشتند . اعلیحضرت هم از و کلاء به خوبی تلقی و پذیرائی فرمود .

در این دوسه روزه سر در عمارت بهارستان را که مقام انعقاد مجلس شورای ملی است با تور سیاه ، سیاه پوش نمودند . امروز هم شاگردان مدرسه نظامی و دارالفنون و سایر مدارس مایه یا خطابه‌های تعزیت آمیز به زیارت نعش پادشاه مغفور به تکیه دولت آمدند .

طایفه آرامنه با رؤسای روحانی خود به تکیه دولت آمده اظهار سوکواری نموده امروز سفرای دول در تالار قصر ایضاً به پیشگاه همایونی مشرف و تقدیم عرایض تعزیت نموده و خاطر همایون را در این سوک بزرگی تسلیت عرضه داشتند .
اعلیحضرت شاهنشاه محمدعلی شاه قاجار در امروز نطنی فرموده که صورتش از این قرار است .

نطق همایونی شاهنشاه محمدعلی شاه

اکنون که قلب و لسان و خامه و دست ما با مجلس ملی مساعد و همراهِ است منتظریم که در کلیه امور تکالیف بزرگی را که بر عهده گرفته‌اند از عهده بر آیند و خاطر ما را از تسویه امور فارغ کنند و از این تاریخ به بعد و کلامی مجلس ملی قدر وقت را بشناسند و بنا بر این سبق مجال در ادای تکالیف واجبه خود مسامحه و دفع الوقت ننمایند و با خیالات و نیات ما در اصلاح امور و رفع نواقص همراهی کنند و پیشرفت مقاصد و اراده ترقی خواهانه ما را که دائر به سعادت ملت و ترقی و آبادی مملکت است معاونت نمایند .
بعد از چند دقیقه اعلیحضرت رو به حاضرین و اشاره به فرزند خود شاهزاده محمد حسن میرزا فرموده و نطق ذیل را ادا نمودند .

نطق اعلیحضرت در باره فرزند خود

میل دارم این پسر من به اروپا رود و در آنجا تحصیل علوم لازمه کرده و با تصدیق نامه دکتری معاودت نماید . برخی از حاضرین عرض کردند که (فرزند شاهنشاه را به تحصیل طب و طبابت چه حاجت است ؟) شاه در جواب آنها فرمود اگر شاهزاده وارث تخت و تاج شود خانه دولت دستخوش تاراج گردد میراث شهبان بهره یک تن است و سایرین باید طفیل نعمت وی باشند . پس اگر وقتی شهریار بر یکی از ایشان خشم گیرد و او را از در براند از هیچ طرف باب سعادت بر وی نگشاید . مگر از طریق علم که عالمان همسر پادشاهانند .

امروز عموم ملت چشم به اقدامات این پادشاه دارند ، که چگونه ابواب سعادت را به روی ملت باز نماید .

روز دوشنبه ۲۹ ذی القعدة الحرام ۱۳۲۴ - امروز مسوع گردید جناب حاجی خمایی مجتهد رشت که مخالف مشروطیت و مانع امر انتخابات رشت بود همراه شده است و حکمی هم که در باب امر مشروطیت داده است به طهران رسید ما صورت آنرا درج نموده و هذا سورته :

حکم و نوشته آقا شیخ محمد خمایی مجتهد رشت

بسم الله تعالى ، بر کافه عباد الله واجب و لازم است اهتمام در امر مشروطه .
 شك نیست که هر کس اخلال کند در امر مشروطه داخل در جیش یزید بن معاویه
 است لعنة الله عليهم اجمعين الله الله العجل العجل منتخبین را زودتر
 بفرستید که طولش اسباب سفک دماء و تهپ اموال است . والسلام علی من اتبع الهدی
 روز سه شنبه سلخ شهر ذی القعدة الحرام - مجلس مفتوح و در چند امر مذاکره شد .
 اولاً آمدن وزیر مالیه به مجلس لازم است . ثانیاً - اصلاح بودجه مالیه ، ثالثاً - تشکی
 از وزراء و اداره ها که به طور استبداد و مانند سابق رفتار می شود ، رابعاً - تنظیم مجلس
 و ترتیب نطق و کلاء . خامساً - در باب مجلس تبریز که این چه مجلس است ؟ اگر مجلس
 شود است که باید در پایتخت باشد و اگر انجمن ایالتی است که مخصوص تبریز نباید باشد
 در سایر بلاد هم باید انجمن ایالتی و ولایتی باشد که ناظر در امر حکومت باشد . سادساً -
 جلوگیری از ظلم فاحش حاکم ها که در شهرها رعایا را به اقسام مختلف اذیت می کنند .
 سابعاً - نظر و دقت در امر قزاقخانه و قزاقها .

وقایع

ماه ذیحجه الحرام ۱۳۳۴

روز چهارشنبه غرة ذیحجه الحرام ۱۳۳۴ - از قراری که شهرت گرفته است حاج دبیرالدوله که سابقاً وکیل لشکر و مستوفی کشیک - انه بود دوازده هزار تومان و بعضی می گویند چهل هزار تومان تقدیمی داده است که امر وزیر لشکری به او داده شود یعنی معاون وزیر جنگ ، بلکه خود وزیر جنگ گردد . به این معنی که نایب السلطنه که سه سال است باندان پیشکار و معاون او وزیر لشکر که - اج دبیرالدوله است گردد و این مسئله اسباب نزاع مردم شده است . در انجمن طلاب هم مذاکره از این امر شده است .

روز پنجشنبه دوم ذیحجه الحرام ۱۳۳۴ - امروز وزراء به مجلس آمده قدری با وزیر داخله - پاجنه کردند . قدری هم با وزیر مالیه مذاکره شد ، وزیر داخله سلیمان علیخان آنچه جواب به داد ساده و عامیانه و از روی واقع و جدی بود ، ولی وزیر مالیه ناصرالملاک همه را به طفره و توریه و یا ارشاد و کلاء و القاء علم بود به و کلاء مثلاً : ذکر قانون اساسی و لزوم آن و اصلاح بودجه ایران و انحصار و کلاء ، وزراء را در عده معین و معلوم و بعضی نذات دیگر را در امروز وزیر مالیه به و کلاء رسانیده . دیگر از تعدیات - کلام و تسامح بل ممانعت آنان از امر انتخاب و کلاء بلاد ایران مذاکره شد . وزیر داخله متقبل گردید که به ولایات تلگراف نماید که - کوهت ها و کلاء را منتخب نمایند . دیگر از فروش آسفالدوله حاکم خراسان دخترهای قوچانی را به خارجه و گرفتن اولاد رعایا را از دامن ادارات آنان در عوض مالیات مذاکره شده پس از صحبت های متفرقه مجلس - تم گردید .

صدراعظم از امرو و شروع در دعوت نامه تاجگذاری و تهیه مقدمات جشن تاجگذاری

می نماید

جمعه ۳ شهر ذیحجه الحرام ۱۳۲۳ - امروز درباریان مشغول تهیه تاجگذاری می باشند، رقه دعوت از طرف میرزا نصراله خان مشیرالدوله صدراعظم برای علماء و وزراء و سفراء و رجال دولت و ملت فرستاده شد. فردا تاجگذاری خواهد بود. طلاب در مدرسه سپهسالار انجمن کرده خطبا خطابه ها قرائت نموده و شکایت از بی نظمی مجلس و عدم ترتیب نطقها نمودند. لایحه هم به عنوان مجلس نوشتند که فردا به مجلس بفرستند. صنف ذاکرین و واعظین هم مجلسی تشکیل نموده و مذاکره نمودند، که با این زحمات و رنج هایی که در راه مشروطیت کشیدیم چرا باید از طرف ما يك نفر وکیل به مجلس شورای ملی نرود و چرا ما از این شرف و افتخار مأیوس باشیم. بیداری ملت به واسطه فریاد و ندای ما بود، معاونت علماء اول منحصر به ما بود شروع در مشروطیت و مطالبه حقوق ملت اول از ما بود. نطق های آقا سید جمال و مواعظ ملك المتكلمين و حسام الذاکرین و منبرهای آقا شیخ محمد واعظ سلطان الذاکرین و آقا شیخ مهدی سلطان المتكلمين و نطق های حاجی سید عبدالحسین واعظ در سفارتخانه انگلیس و دوندگی های شریف و اعتماد را هیچ کس فراموش نکرده است بالاخره قرار شد لایحه به مجلس عرض کنند و مطالبه حق خود را بنمایند.

تاجگذاری محمدعلی شاه

روز شنبه ۴ ذی الحجه الحرام ۱۳۲۳ - برحسب دعوت از طرف صدراعظم و وزیر جنگ رؤسای روحانی و سفراء دول و شاهزادگان و سران و سرداران و وزراء و امرآ با لباس تمام رسمی در عمارت شاهی حاضر شده و تخت پله داری گذارده؛ شاهنشاه ایران با پا به پله تخت گذارده صدراعظم تاج شاهی را به دست گرفته بر سر شاه گذارد. روی تاج به طرف صدراعظم بود به همان طور بر سر شاه گذارد و اعلیحضرت ملنفت شده تاج را به دست خود گردانید و فرمود: جناب صدراعظم تاج خوی سنگین است سنگینی او مرا صدمه می زند، صدراعظم عرض کرد قربان باید متحمل این بار سنگین شوید و طاقت آورید. فوراً بنای موزیک گذارده شلیک توپ به عدد سن شاه که سی و هشت سال باشد کردند. برحسب میمنت عدد صد و ده بقیه را شلیک کردند تا عدد صد و ده تکمیل شده علماء و سفراء و وزراء تمام ایستاده تبریک عرض کردند. به واسطه اینکه تاج را وارونه گذاردند انقلابی در آتیه پدید خواهد آمد. لکن خود اعلیحضرت اصلاح خواهد کرد و به دست شخص شاه انقلابات اصلاح خواهد شد. دیگر آنکه امر سلطنت ایران خیلی سنگین خواهد شد که اعلیحضرت از تحمل آن به زحمت خواهد افتاد. مجملآ عموم اهالی ایران و خصوص اهالی تهران خورسند و خرم گردیده.

مذاکرات مجلس در چند امر بود: اولاً شکایت و گله از اینکه چرا در مسئله

تاجگذاری و کلاه و مبعوثان ملت را اطلاع نداده و از آنها دعوت نکردند. ثانیاً ترتیب نطق و کلاه آیا باید به محل معین بایستند و نطق کنند یا از هر جا که میل دارند. ثالثاً مذاکره از سیادان رشت و انزلی و مطالب متفرقه.

یکشنبه پنجم ذی الحجة الحرام ۱۳۲۴ - مذاکرات مجلس در باب تسامح حاکم های ولایات از انتخاب و کلاه و تشکی از وزیر داخله و وزیر خارجه بود. دیگر مذاکره با وزیر معادن در باب معدن نفت قصر شیرین و غیره بهمیان آمد. دستخطی از حضرت حجة الاسلام آقای آخوند ملا محمد کاظم خراسانی از نجف به عنوان علماء اعلام طهران رسیده که صورت آن درج می گردد (۱)

مکتوب

جناب آخوند ملا محمد کاظم خراسانی به عنوان حجة الاسلام طهران

بسم الله الرحمن الرحیم - به عرض می رساند : بشارت اتقان امر مجلس محترم شورای ملی که بر سبیل اجمال تلگراف آن حجة الاسلام دامت برکاتهم متضمن بود. و در طی مکاتیب واصله تفصیل حسن ترتیبات را دیگران اخبار نموده اند.

از اعظم بشارت و البته این توجه نفوس و اتفاق ملی به منشاء دیگر هستند و از مدد غیبی کاشف و بید است (۲) که ان شاء الله تعالی عنقریب نتایج مأموله به احسن و سه مرتب و ناممان در عداد سایر ملل و دول قویة عالم به شمار آمده و این معنی از اثر سعادت این عهد همایون و حسن نیت این ساهنشاه دین پرور ادام الله تعالی سلطانه در اعصار لایحه یادگار بماند و یقین است که فصول نظامنامه قانون اسلامی (۳) را به حسن مراقبت آن آقایان عظام طوری مرتب و تصحیح فرموده اند که در موارد و مراجعه به محاکمات و سیاسات با موازین شرعیه منطبق و به توارد انتظار و مرور دهور و اعصار مورد شبهه و اشکال نباشد، ان شاء الله. و چون در این موقع مبادرت به تشکر از این نعمت و تبریک این موهبت مناسب بود، لهذا به عنوان خود مجلس محترم شرحی معروض و ضمناً هم مهم لازم را که اهم همه ترتیبات صحیح در تخلص از ذلت قرض دولت ابد آیت است، مذاکره نموده از لحاظ عالی خواهد گذشت، ان شاء الله بذل مراقبت کامله خواهند فرمود.

در خصوص واقعه فحیمة کربلائی معلی که البته شرح آن تاکنون به عرض رسیده و خاطر آقایان مسبوق است که منشاء النجای کسبه بیچاره آن بلدة مقدسه به انگلیس سخت گیری حکومت بر خصوص آنها دون اتباع سایر دول در مطالبه

سالارالدوله

ساهراده سالارالدوله در خارج شهر تقریباً در دو فرسخی منزل دآود و خیالاتش را درباریان در برده اند
آنچه او را احضار می کنند به عذر و بهانه متمسک می شود. (ص ۶۸)

خان نظام السلطنه

نظام السلطنه حاكم تاره شيراز بدسلوك مي كند در حياي اسباب و كلاه فارس مي باشند (ص ٦٨)

شهریه که در سال غارتی کربلا برای تدارک مصارف سوق عسکریان بلده مقدسه احداث نموده بوده و از روی نقشه طهران و تبریز آن بیچاره‌ها خود را در این ورطه واقع ساختند و چون مقصودشان حمایت و رفع اجحافات بود قبول نشد متصرف کربلا هم که رشید پاشامفتی زاده زهاوی بغدادی است به اقتضای شدت مخالفت پلتمیکی این موقع را مغتنم شمرده و در هشتم شهر صیام یا جماعت ضبطیه و عسکر و غیرهم بر آنها هجوم و راه فرار برایشان مسدود و همه را هدف گلوله نموده و آخر کار رئیس عسکریه ترجم کرده راه فراری برای ایشان باز نموده جمیع کثیری از آنها مقتول و جمعی معجروح و بعد از فراغ از قتل نفوس به نهب اموال و حتی سلب اجساد مقتولین پرداختند و با آنکه مدتی گذشته و چگونگی را تلگرافاً خدمت صدارت عظمی دامت شوکته معروض داشته، معیناً تاکنون از تدارک این واقعه و مجازات مرتکبین اثری ظاهر نشده و امید است که منتقم حقیقی کیفر بدهد. بلی امری که موجب مزید بزرگی این مصیبت است جرئت و جسارت حکومت برای عمل شنیع بعد از گرفتن سند رسمی از مأمور انگلیس. بعد، ارتباط این جماعت به او محض استضعاف دولت بوده معیناً و هنر و این معنی مزید اصل مصیبت و بیشتر موجب احتراق قلوب است.

علی کل حال رجاء و اتق هست بهمدد غیبی و الطاف لاریبی تدارک این مصائب وارده بشود. لاحول و لا قوة الا بالله [العلی] العظیم والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته. (الاحقر محمد کاظم الخراسانی عقی عنه)

دوشنبه ششم ذی الحجة الحرام ۱۳۲۴ - امروز حجج اسلام و علماء اعلام و طلاب و بعضی از وکلاء و ناطقین و جناب صنیع الدوله و مخبر الملک و مخبر السلطنه در خانه ظهیر الاسلام به عنوان مهمانی و ضیافت حاضر شده، آقای طباطبائی قدری تغیر و تشدد و پر خاش بهمانندین نموده، طلاب حضوراً به صنیع الدوله سخت گرفته به طوریکه صنیع الدوله گفت: من از ریاست مجلس استعفا می‌دهم و در باب بلیط مجلس مذاکره شد. بعضی گفتند بلیط مناسبت ندارد. باری مقصود ظهیر الاسلام از این مهمانی این بود که بین آقایان و امام جمعه را صلح دهد ولی آقایان به این شرط آمدند که امام جمعه را دعوت نکند. ظهیر الاسلام اگر چه قبول کرد و از برادر بزرگ خود عذر خواست؛ لکن مقصود خود را انجام داده و رفع کدورت آقایان را نموده چون امام جمعه از بانک ملی همراهی نموده و از مجلس و مشروطیت در مجالس تعریف می‌کند لذا آقایان نرم شده و اظهار داشتند که امام جمعه بیاید به مجلس شورای ملی تا رفع کدورت بشود و بکلی باهم دوست باشیم ظهیر الاسلام هم قول داده که ایشان را بیاورد.

موافقت باب عالی با تقاضاهای قونسول ایران

در باب واقعه کربلا و التجای ایرانیان به قونسولگری انگلیس و بی‌مبالاتی مأمورین عثمانی، جناب ارفع‌الدوله سفیر کبیر رسماً چهار فقره را از باب عالی مطالبه نمود :

اول - عزل رشیدپاشا حاکم کربلا و تنبیه او .

دویم - عزل مجید بیک والی بغداد .

سویم - موقوف کردن شهریه که از هفتاد سال به این طرف از تبعه دولت علیه می گرفتند .

چهارم - تحقیقات مشترک و مؤاخذه و تنبیه مقصرین .

این چهار تکلیف سفارت کبری را قبول کرده‌اند . مصطفی ذهنی پاشا به جای رشید بیک

همین و روانه گردیده . حازم بیک والی بغداد شد و شهریه به طور موقت موقوف و بعد از

اجرای تحقیقات لازمه دائماً موقوف خواهد شد . به جهت اجرای تحقیقات مشترک هم

والی جدید مأمور است که با مأمور مخصوص سفارت متفقاً رسیدگی نمایند . هر کسی که

مقصر در آید به سزایش خواهد رسید .

از قرار اخبار خراسان آصف‌الدوله جداً مانع از اسر انتخاب است و اهل آستانه

هم با حکومت همراهی دارند . از قرار اخبار تلگرافی - الت اهالی بروحرد بسیار بد و عمل

نهب و غارت در خود شهر و اطراف رواج دارد . شاهزاده سالارالدوله در خارج شهر تقریباً

در دو فرسخی منزل دارد و خیالاتش را در باریان در برده‌اند؛ آنچه او را احضار می‌کنند

به عذر و بهانه مستمسک می‌گردد .

نظام السلطنه - با کم تازه شیر از بد سلوک نمی‌کند در خیال انتخاب و کلاه فارس می‌باشند .

ریاست کشیکخانه را دادند به فتح‌السلطنه ، امیر بهادر هم باید در خانه نشسته ؛ به عبادت

خدا مشغول باشد . ریاست توپخانه را هم دادند به مجدالدوله .

اعمال و افعال این پادشاه جدید از قرار ظاهر بهتر از سابق خواهد بود . مردم امیدوار

می‌باشند که اثرات این سلطان جبران خسارات سابقه را بنماید . فرامین و دستخط‌هایی

که در اواخر مرض شاه مرحوم صادر شده و تجاوز از هزار و چهار صد فرمان بوده ؛ همه

را جمع کردند و الا دیگر نه ملکی برای دولت باقی مانده بود و نه مالی . از جمله خصایص

این شاهنشاه جوان بخت آنکه در وقت سواری بعلاوه شلیک توپ ، هوزیک هم می‌زنند و با

شوکت و سلطوت فوق‌العاده حرکت می‌فرماید .

سه شنبه هفتم ذی‌الحجه الحرام ۱۳۴۴ - مذاکرات امروز مجلس در چند امر بود :

اولاً - در مسئله امیر اسعد حاکم تنکا بن پسر سپهدار که یک نفر از اهل علم را چوب

زده است برای امر انتخاب و آن شخص آقا شیخ محمد نامی است که حکم صدراعظم و

کاتب علماء را برده است نزد حاکم که باید و کلاه را انتخاب و روانه داریم؛ امیر اسعد

گفته بود: این حرفها چیست؟ این مجال ثلاثه تنکابن حکومت مستقله است و حکم کرده است آقا شیخ محمد را چوب مفصلی زده اند. بعضی می گویند ریش او را هم بریده است.

ثانیاً - شکایت از پسر دیگر سپهدار اقتدار السلطنه که يك نفر سید نوکر خود را چوب زده و کشته است؛ برای اینکه مطالبه مواجب خود را نموده است.

ثالثاً - عدم مساعدت وزراء بل اخلال ایشان در امر مشروطیت و انداختن هرج و مرج و اغتشاش را در بین مردم. بالاخره قرار شد عریضه به شاه عرض کنند که وزراء را علاج و پسر سپهدار را احضار و در باب طفلی که به واسطه عمل شنیع با او کشته شده است رسیدگی و تحقیق و مجازات داده شود.

روز چهارشنبه هشتم ذی الحجه الحرام ۱۳۲۴ - امروز مجلس تعطیل است. صدراعظم از امروز شروع در دعوت جشن ولیمهدی نموده است که روز شنبه آتیه، ۱۱ شهر حال، شاهنشاه زاده اکبر سلطان احمد میرزا به ولایتعهدی برقرار شود.

طلاب تنکابن به قدر سیچهل نفر اجماع کرده اند و در مجالس و خانه های آقایان می روند و از سپهدار نصر السلطنه و پسرهایش شکایت می نمایند و از طرف سپهدار هم جمعی مشغول دیدن آقایان و جلوگیری از این کار می باشند. نتیجه جز رسیدن پولی به اجزاء آقایان نخواهد داد. چه ما وضع را قسمی می بینیم که این رشوه و پول سد ابواب نیک بختی و سعادت را به روی ایران خواهد نمود؛ فعلاً که بعضی ساکت شده اند. اوضاع شهر رو به خرابی و ناامنی است وزیر مخصوص حاکم تهران هم به مسامحه وقت می گذراند.

روز پنجشنبه نهم ذی الحجه الحرام - مذاکرات مجلس در امروز از این قرار است: مذاکره در خصوص اهالی تنکابن و سپهدار و قرائت عریضه سپهدار به میان آمد و قرار شد طرفین را احضار به تهران نمایند. دیگر در باب عدم ترتیب نطق و کلاء و نبودن نظم در مجلس، دیگر در باب مسئولیت وزراء و آمدن آنها به مجلس، دیگر اعطاء مناصب و بخشش و تفریط مالیه دولت بدون اطلاع و تصویب مجلس، دیگر در خصوص مسیونوز و وزیر گمرک و اینکه او باعث اغتشاش سرحد ایران و عثمانی شده است، دیگر در باب جشن ولیمهدی که از شش نفر و کلاه مجلس دعوت کرده اند که آیا بروند یا نروند. بنا بر قرعه شد پس از قرعه اکثریت آراء به رفتن شد.

روز جمعه دهم - امروز طلاب در انجمن خود شکایت از معشوش بودن شهر و اینکه الواط و سرباز علناً مال کسبه را به غارت می برند نمودند. امروز جناب ذوالریاستین کرمانی آمد بنده منزل که جمعی از رفقا و دوستان خیال دارند انجمن مخفی منعقد نمایند و از من و شما و آقا سید برهان الدین که هر سه از اجزاء انجمن مخفی اولیه بودیم دعوت نموده اند. بنده نگارنده جواب دادم که عرض و مقصود ما از اقدام به تأسیس انجمن، بیداری مردم بود بحمدالله به مقصود خویش نایل آمدیم و اهالی ایران از خواب بیدار شده اند و به صرافت

مطالبه حقوق خود افتاده‌اند. جناب ذوالریاستین گفت: امروز سعی در بیداری و اتفاق و اتحاد مردم پیش از پیش لازم است و اگر مقصود فقط ارشاد و آگاهی بود که قبل از ما آقا سید جمال‌الدین اسدآبادی و آقامیرزا آقاخان کرمانی و مرحوم شیخ احمد روحی کرمانی و مرحوم حاجی میرزا احمد کرمانی و سایرین اقدام به این مقصود نموده پس ما امروز باید مردم را واداریم به اتحاد و عدم خلاف بالاخره قرار بر این شد که جمعه دیگر در خانه جناب آقا سید برهان خلخالی حاضر شده و در این امر گفتگو نمائیم آنچه نتیجه داد در موقع می‌نویسم.

انتشار روزنامه تمدن و شرح حال مدیر روزنامه

روزشنبه یازدهم ذی‌الحجه الحرام ۱۳۴۲ - امروز روزنامه تمدن طبع شده مدیرش مدبر الممالک هرندی که از جوانان باهوش و فطانت است سنش بیست و دو سال در چند سال قبل از این برای تحصیل علم از اصفهان آمد به تهران، در حالتی که عماله به سر و در عداد طلاب و محصلین به شمار می‌رفت در سال گذشته که عین‌الدوله صدراعظم و علاءالدوله حاکم تهران بود چند روز قبل از واقعه قند و رفتن علماء به حضرت عبدالعظیم یک شب کالسکه عین‌الدوله از خیابان ناصریه می‌گذشت سنگی آمد به شیشه کالسکه و شیشه را شکست، این مسئله به حکومت راپرت داده شد و چون منزل مدبر الممالک که در این وقت مدیر الشریعه بود، در بالاخانه که در این خیابان باشد واقع بود. لذا اجزاء حکومت آمدند و صاحب منزل مدبر الشریعه را گرفته که شب گذشته در این خیابان سنگ به کالسکه صدراعظم زده‌اند و شما باید اطلاع داشته باشید. مدبر الشریعه گفت من شب گذشته جمعی از دوستان خود را دعوت نموده و مشغول پذیرائی از مهمانان بوده از این امر اطلاعی ندارم. اجزاء حکومت و فرایش‌های ظالم طمعکار که همه وقت به جان مردم می‌افتند مطالبه شیری از مدبر الشریعه نموده، بیچاره مدبر به اطمینان عماله خود و اینکه در اصفهان احدی نمی‌توانست ظلم و اجحاف به اهل علم و معصومین نماید، به تشدد و تغیر جواب فرایش‌ها را می‌دهد. فرایش‌ها هم او را گرفته می‌آورند نزد علاءالدوله و می‌گویند زننده سنگ به کالسکه صدارت این آخوند جوان است. علاءالدوله چون دید مدبر باداستن عماله به سر و عبا به دوش شلوار و ستره پوشیده و ریش هم تراشیده است حکم می‌کند مدبر را به قلعه می‌بندند و پانصد شلاق به پاهای او می‌زنند و می‌گویند من خرج عن ذیه قدمه هدر، اهل عماله را چه به شلوار و ستره و تراشیدن صورت و منزل گرفتن در خیابان؟ مدبر می‌بیند احدی از آقایان و علماء از او همراهی نکرد و اقلاً از حاکم استفسار نکردند که چرا و برای چه او را شلاق زده‌اند لذا عماله را برداشت و کلاه به سر گذارده و داخل شد در مطبوعه خورشید و به واسطه کفایت و لیاقت خود به راه ترقی افتاده تا به امروز مدبر الممالک مدیر روزنامه تمدن گردید.

در ترقی وطن و بیداری ملت و ترویج معارف عزمی ثابت و سعی بلیغ دارد. بعضی از مقالات مفیده روزنامه تمدن را در این تاریخ خود درج می‌نمایم فعلا روزنامه تمدن هفتگی است لکن مدیرش گفت پس از تهیه و حاضر شدن اسباب و لوازم یومیه خواهد شد.

تعیین ولیعهد

امروز در عمارت گالری که یکی از عمارات سلطنتی است جشن ولایتعهد فراهم گردید و بر حسب میل اعلیحضرت شاهنشاه فرزند بزرگ اعلیحضرت شاهنشاه زاده اعظم سلطان احمد میرزا به ولایتعهد برقرار گردید. حجج اسلام و امنای دولت و بعضی از وکلاء مجلس با شاهزادگان عظام و وزرای فخام و سقراط دول بر حسب دعوت حاضر بودند. فرمان همایون را خطیب قرائت نمود و کمر و شمشیر مرصع را که امتیاز و علامت این منصب جلیل است جناب اشرف صدراعظم طراز میان وزیب قامت آن والا گهر ساخت. حاضران تبریک و تهنیت گفته پس از صرف شربت و شیرینی شیرین کام و رطب اللسان به منازل خود مراجعت نموده سن ولیعهد تقریباً دوازده سال است در وجاهت و صیاحت و ملاحظت سرآمد اقران و امثال خویش است و خوب هم تربیت شده است (صورت ولیعهد از روی عکس درج شود).

مذاکرات مجلس امروز در چند ماده بود :

اول - قرائت اعتبارنامه بعضی وکلاء و مذاکره در باب وکیل رشت.

ثانی - مذاکره در باب امتیازنامه بانک ملی و یا قرض از خارجه و قرائت بعضی

فصول امتیاز نامه.

روز یکشنبه ۱۲ ذی الحجة الحرام ۱۳۴۴ - مذاکرات مجلس :

اولاً - اعتبارنامه‌های بعضی وکلاء را قرائت نمودند. دو نفر وکیل از قم یکی حاجی

ملا محمود واعظ دیگری آقا فتح‌اله‌خان بیگدلی پذیرفته شدند. جناب اشرف الادبا وکیل

فیروزکوه نیز پذیرفته شد جناب حسام‌الاسلام وکیل اصناف رشت و جناب ناظم العلما وکیل

ملایر و آقا میرزا هادی جواهری وکیل اصناف اصفهان و آقا شیخ ابراهیم زنجانی وکیل

زنجان نیز پذیرفته شدند.

ثانیاً - قرائت بعضی از فصول امتیازنامه بانک ملی.

روز دوشنبه ۱۳ - امروز مجلس تعطیل است. در انجمن طلاب مذاکره از اختلاف

کرمانشاه بود که در کرمانشاه اختلافی بزرگ در قبول کردن مشروطیت به میان آمده

بالاخره رجوع به علماء عتبات کرده‌اند. علماء ثلاثه نجف یعنی جناب حجة الاسلام آقای

حاج میرزا حسین حاج میرزا خلیل و جناب حجة الاسلام آقای آخوند ملا محمد کاظم خراسانی

و جناب حاج شیخ عبدالله مازندرانی حکم کرده‌اند به وجوب مشروطیت دولت ایران و

اینکه مردم اطاعت احکام مجلس شورای ملی را بنمایند. با این وصف باز جمعی از

مستبدین و علماء مخالفت نموده مانع انتخاب و کلاء می‌باشند، ولی امام جمعه کرمانشاه با نهایت میل در امر مشروطیت و امر انتخاب ساعی است. از بذل مال و جان درینغ نمی‌فرماید. بنای طلاب بر این شد که مجلس رسماً از دولت بخواهد که مانعین مشروطیت را جلوگیری نماید.

روز سه‌شنبه ۱۴ ذی‌الحجه الحرام ۱۳۲۴ - مذاکره مجلس امروز در چند امر بود: اولاً - قرائت اعتبارنامه میرزا مرتضی قلیخان وکیل ملاکین اصفهان و پذیرفتن او را در مجلس.

ثانیاً - عدم مساعدت وزراء و خود را مسئول ندانستن. حاصل آنکه باید وزراء مسئول به مجلس معرفی شوند و سریع نوشتند به صدر اعظم که روز یکشنبه باید وزراء به مجلس حاضر شوند و پس از آن معرفی شوند والا مجلس تعطیل خواهد شد.

فوت امام جمعه کرمانشاه

روز چهارشنبه ۱۵ ذی‌الحجه الحرام ۱۳۲۴ - امروز خبر فوت مرحوم امام جمعه کرمانشاه را که از شرطه خواهان واقعی بوده است شنیده و در کرمانشاه همین یک نفر رئیس شرطه خواه بود، بعضی می‌گویند آن مرحوم را مسموم کرده‌اند. به هر جهت روز جمعه ۱۹ ذی‌القعدة تقریباً یک ساعت و نیم به غروب مازده به مرض سگتة رحلت فرمود. سورت تلگراف - حجج اسلام عتبات را که به کرمانشاهان مخابره فرموده‌اند به دست نیاوردیم لندن تلگراف جناب - حجة الاسلام آقای آخوند ملا محمد کاظم خراسانی را دست آورده درج می‌داریم و هذا صورته :

سورت التلگراف حضرت حجة الاسلام آقای آخوند ملا کاظم خراسانی

جنابان شریعتمداران آقا سید فاضل و آخوند ملا محمد حسین و آقا سید

محمد درنا سلم الله تعالی .

بحمداله دولت این آیت استدعای علماء اعلام را در اقامه مجلس محترم ملی که اصول و مواد آن قواعد و حکمة دین اسلام است اجابت. لهذا اقدامات وجدانه در انجام این امر اهم و ظایف و عما قریب انشاء الله تعالی موجب قوت دین و دولت خواهد بود (محمد کاظم خراسانی).

روز پنجشنبه ۱۶ ذی‌الحجه الحرام ۱۳۲۴ - امروز وزیر داخله سلطان علیخان و وزیر مالیه ناصر الماک و وزیر خارجه و وزیر عدلیه و وزیر معادن و وزیر علوم و وزیر لشکر به مجلس آمدند، و کلاء اظهار داشتند شما بنا بود روز یکشنبه حاضر شوید که جناب صدر اعظم وزراء را معرفی نمایند حالا امروز آمده‌اید و صدر اعظم و وزیر جنگ حاضر نشده‌اند؟ قدری مذاکره نمودند در باب مسئول بودن وزراء که روزنامه مجلس مذاکرات را نوشته

است . وزراء هم که حاضر بودند به تسامح و طفره جواب می دادند و از امروز بوی تفاق و خلاف استشمام می شود چه وزراء باید به اتفاق و کلاء کارکنند نه اینکه به گردن یکدیگر وارد کنند .

مقدمات تشکیل انجمن مخفی

روز جمعه ۱۷ ذی الحجه الحرام ۱۳۳۴ - امروز بر حسب دعوت در خانه جناب آقا سید برهان خلخالی دعوت داشتیم بنده نگارنده با جناب ذوالریاستین کرمانی با هم رفتیم پس از ورود به آنجا جناب آقا سید علی شیرازی و ارشدالدوله و برادرش سیدالملک هم آنجا بودند و نقیب السادات ملایر میرزا سید حسن ملایری و جناب ناظم العلماء و کیل ملایر هم وارد شدند . بعد از تعارفات رسمی و صرف چای و قلیان جناب آقا سید برهان گفت ما سابقاً انجمن مخفی تأسیس نموده والحمدالله به مقصود خود نایل آمده ؛ لکن امروز نیز محتاج به انجمن می باشیم ، از این جهت آقایان را زحمت داده و عرض می کنم : امروز احتیاج ما به انجمن مخفی بیش از سابق است و باید متحد و متفق شویم و قسم بخوریم که در بیداری اهالی ساعی و جاهد باشیم .

بنده نگارنده به ملاحظه بودن ارشدالدوله و برادرش که از اجزای امیر بهادر بود گفتم ما سابقاً محتاج بودیم به انجمن که بدستیاری یکدیگر مردم را به حقوق خود بیا گاهانیم ولی امروز بحمدالله دارای مجلس شورای ملی و مملکت و دولت را مشروطه می بینیم ، اهالی هم بیدار شده اند .

اولا - انجمن لازم نداریم .

ثانیاً - مخفی بودن برای چه؟ زیرا که تقیه نیست و مخالفی نداریم که از او خوف داشته باشیم . بلی تکلیف عموم عقلا و دانشمندان این است که متحد و متفق باشند و خدمت به دولت و ملت نمایند .

ارشدالدوله نطق بسیار مفصلی نموده که حاصلش این است .

اعلیحضرت مایل به مشروطیت نمی باشند ، وزراء به متابعت میل شاه اخلال می کنند عمیقاً قریب زحمات وطن خواهان به هدر خواهد رفت اگر از من ملاحظه می کنید :

اولاً - من از نوکری دولت خارج شده ام و فقط به ملاحظه نمک خوارگی و احسان

با امیر بهادر مرادده جزئی دارم او هم که خانه نشین و از کار افتاده است .

ثانیاً - آنکه من اول قسم به قرآن و دین و شرف خود می خورم که در خدمت به وطن از بذل جان و مال دریغ ندارم . اگر با شما نباشم یا جمعی دیگر متحد شده و مقاصد خود را که خدمت به ملت باشد انجام خواهم داد . اینکه مایلم یا شما شروع در کار کنم به چند ملاحظه است :

اولاً - آنکه شما مدتی انجمن داشته‌اید و بهتر می‌دانید و مردم را بهتر می‌شناسید .
 وثانیاً - جناب آقا سیدبرهان که مقصود مرا دانست مرا دلالت به این مجلس و شماها نمود .

ثالثاً - چون شما امتیاز روزنامه را دارید من حاضریم که کمک نقدی و غیره بنمایم و به توسط روزنامه خدمت خود را انجام دهیم حالا اگر عرایض مرا از روی صدق و راستی می‌دانید که قرآن حاضر کنید تا اول من قسم یاد نمایم ، بعد شماها قسم بخورید .
 جناب آقا میرزا سید علی که امتحان خود را داده بود و سابقاً هم ما ایشان را به انجمن اولیه دعوت کرده بودیم گفت : فرمایشات شما صحیح است . امروز احتیاج ما به انجمن مخفی پیش از پیش است ، چه از قرار ظاهر شاه مایل به مشروطیت نیست و هم بعضی ملاها و شاهزادگان و وزراء اخلال می‌کنند . پس بر ماها فرض و متحتم است که دست به دست هم داده به نصیحت و پند و اعمال قوای خود ملت و دولت را متحد و متفق نمایم و هر کس اخلال به مشروطیت کند او را اصلاح و یا از بین برداریم دیگر آنکه بعضی مطالب است که پس از قسم خوردن و اطمینان عرض خواهیم کرد .

جناب نقیب‌السادات ملایری گفت : ملاحظه کنید این ایام شیخ زین‌الدین ذاکر شاه علناً جمعی را با خود هم‌دست نموده و جداً مخالفت می‌نماید . پس باید در مقابل آنان جمعی باشند که محض رشای خدا و نجات ملت مخفیانه اقداماتی نمایند . بالاخره پس از سه چهار ساعت مذاکره و اقامه براهین و ادله قرآن حاضر نموده اول جناب ارشدالدوله قسم خورد که به تمام قوای خود در خدمت به ملت و وطن حاضر باشد و از بذل مال و جان دریغ نکند . بعد جناب سدیدالملک برادرش قسم یاد نموده بعد هر یک از ماها قسم خوردیم و دست به دست زدیم دیگر داده که خون خود را در راه دین اسلام و حفظ احکام الهی و حمایت از مشروطیت و مایقه نمانیم .

پس از قسم و اطمینان جناب ارشدالدوله شرحی از حالات شخص خود و اسرار دولتی بیان نمود که ما خیلی احتیاج بدانستن آنها داشتیم .

انجمن انصار

جناب آقا میرزا سیدعلی شیرازی گفت : ما يك انجمن مخفی به اسم انجمن انصار داریم که انعامنامه آن را ارائه خواهیم داد و این انجمن دارای یازده نفر اعضاء می‌باشد که هر يك از اعضاء مكلفند يك انجمن یازده نفری تشکیل دهند و این اعضاء هم به همین تکلیف مكلفند . حالا اگر صلاح باشد ما پس از تکمیل عدد خود را به آن انجمن پیوسته کنیم و من رابطه بین شما و آن انجمن می‌باشم آن وقت هر يك از شماها يك انجمن یازده نفری مخفی تشکیل کنید و خودتان رابطه باشید فایده این پیوستگی و اتصال این است که هم به مقصود خود نایل می‌شویم و هم يك زمانی خواهد آمد که پنج‌شش هزار نفر برادر داریم .

که يك وقتی به درد يكدیگر خواهیم خورد . آراء قرار گرفت بر فرمایش آقا الا آنکه جناب ارشدالدوله گفت ما باید آن اعضاء را بشناسیم و معرفی آنان را بکنید جناب آقامیرزا سید علی فرمود پس از آنکه آنها مطمئن شدند و شما را امتحان کردند اگر اذن دادند من معرفی آنها را می نمایم والا مجال است که بگویم . چون بنده مسبوق به صدق کلام آقا بودم گفتم صحیح است و در این روز این انجمن متصل به انجمن انصار گردید و صورت اسامی این انجمن مخفی از این قرار است .

جناب آقا سید برهان الدین خلخالسی	جناب ذوالریاستین آقامیرزا احمد کرمانی
جناب آقامیرزا سید حسن نقیب السادات ملایری	جناب ناظم العلماء ملایری وکیل مجلس
جناب سدیدالملک برادر ارشدالدوله	جناب ارشدالدوله علیخان مأمور کشیک خانه
بنده نگارنده میرزا محمد ناظم الاسلام کرمانی	نواب مستطاب شاهزاده محمد حسن میرزا
سید امین السادات - جناب آقامیرزا سید علی	جناب میرزا محمد خان نوه حاجی مشیر حضور

ارشدالدوله يك انجمن دیگر در تحت این انجمن تشکیل داد که یکی از اعضایش میرزا ابراهیم خان منشی سفارت فرانسه و دیگری آصف الممالک کرمانی بود . سایرین را هنوز نمی دانم زمان انعقاد اکثر اوقات شب سه شنبه و شب جمعه بود مکان اجتماع در خانه های يكدیگر بود ، نظامنامه این انجمن که در واقع مبدأ همه و یا اکثر نظامنامه های تهران است از این قرار است :

نظامنامه انجمن مخفی شعبه از انجمن انصار

بسم الله الرحمن الرحيم - قل اللهم مالك الملك تؤتي الملك من تشاء و تنزع الملك ممن تشاء و تعزمن تشاء الي آخر آیه - برای هر عده که در يك مقصد مشی می کنند مجلسی لازم است ، تا رأی در آن مقصد معلوم شود به همین جهت انعقاد مجلس را پیشنهاد خود نموده ایم . ترتیب انعقاد مجلس از قرار نصول ذیل است :

فصل اول در شرایط اعضاء مجلس

- ۱ - احدی به عضویت قبول نخواهد شد مگر بر مراتب مذکوره در ذیل به کلام الله مجید موگند یا دکنند و جان خود را رهینه این سوگند قرار دهد .
- ۲ - قصدی جز خدمت به نوع و مجلس شورای ملی در نظر نداشته باشد .
- ۳ - در حفظ مجلس شورای ملی تا به مقام ترک جان حاضر باشد .
- ۴ - از روی عقیده قلبی به گفتار و کردار ، دشمن ظلم و ظالم باشد .
- ۵ - سر بدهد و سر ندهد یعنی جزای کشف سر مجلس را دادن سر خود داند .

۶ - تمام اعضاء را در حکم شخص واحد بداند یعنی خیانت به اعضاء را خیانت به خود داند .

۷ - کسانی که داخل انجمن نشده اگر پدر و برادر باشد حکم بیگانه را دارد در اسرار مجلس و نباید به آنها اسرار گفته شود .

۸ - مراقبت و اتحاد هر يك از اعضاء قطع نمی شود مگر به مرگ .

۹ - مسافرت ترك جمعیت و اتحاد نمی کند .

۱۰ - سن اعضاء کمتر از بیست نباید باشد .

فصل دوم در ترتیب انعقاد مجلس

۱ - عنده اعضاء بارئیس یازده نفر بیش نباید باشد .

۲ - وضع اجتماع و نشست و برخاست باید برخلاف قانون شرع نباشد .

۳ - انعقاد انجمن در غیر ضرورت از هفته [ای] يك روز کمتر نخواهد بود و در ضرورت به اقتضای وقت اعلان می شود .

۴ - به جهت شروع در مذاکرات حضور شش نفر یا رئیس شرط است

ولی برای تحصیل رأی و قطع عملی بارئیس از هشت نفر کمتر نخواهد بود .

۵ - صحبت مذموب و خارج از مقصد و نجوی بکلی ممنوع است .

۶ - مذاکرات با کمال ادب باید باشد . در بین نطق دیگری نباید

سخن گفت .

۷ - اهانت و هتاکی ممنوع و مرتکبش به مجازات خواهد رسید .

۸ - انجمن صدر و ذیل ندارد شئون رسمی بکلی متروک است .

۹ - محل انعقاد نباید همین باشد در ختم انجمن محل انجمن بهد

همین می شود .

۱۰ - اعضاء در اول وقت باید حاضر باشند و الا هر ربع ساعت يك

قران باید به صندوق انجمن بدهد مگر عذر موجه داشته باشد که اکثر بپسندند .

۱۱ - انجمن به اکثریت آراء يك رئیس و يك منشی از خود همین خواهد کرد .

۱۲ - هر مطلبی که طرح شد تا به انجام نرسد شروع در غیر آن جایز

۱۳ - رعایت الاهم فالاهم در شروع به مطالب باید کرد .

۱۴ - خدمت مجلس با خود اعضاء است نوکر حق ورود ندارد

فصل سوم در تکالیف رئیس

۱ - رئیس اگر چه رئیس است ولی تابع انجمن است .

- ۲ - رئیس باید حافظ نظم و قانون انجمن باشد که بدل به اغتشاش نشود.
- ۳ - مدت ریاست رئیس از شش ماه بیشتر نباید باشد بعد از شش ماه به اکثریت آراء ثانیاً رئیس انتخاب می شود .
- ۴ - اختیار و نوشتجات که از خارج به انجمن می آید باید به رئیس برسد و رئیس به منشی داده در انجمن قرائت کند. (مراد نوشتجاتی است که از اعضاء می رسد والا به انجمن مخفی کسی راه ندارد) .
- ۵ - رئیس حق نطق و رأی ندارد مگر در صورتی که جای خود را به دیگری واگذارد .
- ۶ - رئیس حق رأی ندارد مگر در صورت تساوی آراء که هر طرف را که رئیس اختیار کرد اکثریت با آن طرف است .
- ۷ - هر تکلیفی که اتفاق یا اکثریت آراء بر اجرای آن تعلق گرفت باید به رمز مخصوص رئیس امضاء کرده بعد اجرا شود .

فصل چهارم در تکالیف منشی

- ۱ - تمام مطالبی که موضوع بحث می شود یا دداشت نموده و بعد از اجراء صورت انجام آن را بانمره و تاریخ ثبت و ضبط نماید .

فصل پنجم در تکالیف عموم اعضاء

- ۱ - هیچ حکمی بدون مشورت و اکثریت آراء به موقع اجراء گذارده نمی شود .
- ۲ - هیچ يك از اعضاء نمی تواند از عضویت استعفا بدهد ، اگر از روی استبداد خود را خارج کرد حکم او در ماده پنجم مقرر شده .
- ۳ - هیچ کدام از اعضاء نباید از دیگری رنجش داشته باشد در صورت ظهور رنجش باید به مجلس اظهار کند و در دل نگاه ندارد تا زود رفع کدورت شود .
- ۴ - تحمیل فوق العاده بر برادران ممنوع است .
- ۵ - تکلیف فرد فرد اعضاء تحصیل اطلاعات از خارج و رسانیدن به مجلس است اما اخبار انجمن بیرون نباید برود مگر به اجازه (ولی من اخبار غیر سری را در این تاریخ به اجازه درج می کنم) .
- ۶ - عذری که اکثر انجمن قبول کنند در عدم ادای تکالیف پذیرفته می شود .
- ۷ - در موقع رفع ظلم از برادران منتظر اجماع سایر برادران نباید بود .

- ۸ - سوای افشای سر انجمن که در ماده پنجم از فصل اول ذکر شده جزای تخلف از سایر مواد مذکوره موکول به تعیین انجمن است که با رعایت اکثریت آراء حکمش صادر شود .
- ۹ - هر گاه یکی از اعضاء گرفتار شود و به رمز اعلام کرد برای نجات او همه برادران حاضر شوند .
- ۱۰ - هر کدام از برادران برای امر مهمی خبر کرد باید هیئت انجمن جهت انجام آن امر مهم حاضر شوند .
- ۱۱ - مأموریت اجراء احکام مهمه به طور داوطلبی است نه اجبار در صورت تعدد داوطلب باید قرعه کشید .
- ۱۲ - هر کدام از برادران در راه مقصد شهید شد یا صدمه به او رسید که از کار افتاد یا به مأموریت مسافرت نمود بر ذمه عموم اهالی انجمن های انصار واجب است که از ورثه و عیالات او و خرج مسافرت تکفل نمایند .
- ۱۳ - هر يك از اعضاء باید لااقل هر هفته ده شاهی به صندوق انجمن بدهد و درزاید بر ده شاهی مختار و مزید اقتضای است .
- ۱۴ - هر يك از مواد مذکوره به اقتضای وقت با رعایت اکثریت تنبیر می پذیرد .

فصل ششم در ترتیب صندوق انجمن

- ۱ - هر انجمنی صندوقی لازم دارد .
- ۲ - در هر انجمنی به اکثریت آراء يك نفر امین از خود باید انتخاب کنند و به امین صندوق ناهیده می شود .
- ۳ - مهر صندوق باید در نزد رئیس ضبط باشد .
- ۴ - حساب صندوق در عهده متشی است .
- والسلام علی من اتبع الهدی .
- پس از قرائت نظامنامه آراء همگی متفق شده و متفرق شدیم . ولی این مطلب را هم ذکر کنم که اتمام اعضاء انجمن در مجالس بعد شد . چه جناب ذوالریاستین هنوز عازم به عضویت این انجمن نبود و مایل بود که در انجمن آدمیت عضو شود؛ ولی کار گذشت و از آن انجمن ایشان را منصرف نمودیم .
- روز شنبه ۱۸ ذی الحجة الحرام ۱۳۲۴ - امروز مجلس تعطیل است به واسطه عید غدیر و در خانه های علماء اعلام که مردم دیدن می روند از وزراء و عدم اقدام آنها در مشروطیت گفتگو بود . در مدرسه شریفه سادات امروز جشن بزرگی بود ولی جناب آقا شیخ علی زرندی که از طلاب مدرسه سپهسالار و از ناطقین است (حسن سادات را بهم

زد و مجلس آنان را مکدر نمود ، اگرچه باعث این حرکت آقا شیخ علی فقط غرض شخصی بود ، که مشارالیه با جناب حاج میرزا یحیی دولت آبادی مؤسس این مدرسه عداوت داشت . ولی بهانه عدم ترقی شاگردما بود بالاخره نزاع جزئی و ایراد در غیر موقع کلی شد . طلاب باچوب و چماق ریخته دوسه نفر را مشلق نمودند ، و ضمناً بی احترامی به وزیر علوم ، علاءالملک هم شد ، که بعلاوه فحش و بدگفتن از او چند چوبی هم به سر وزیر علوم زدند (۱) لکن مقصود طلاب جناب حاج میرزا یحیی دولت آبادی بود که در اول امر فرار کرد و پنهان شد چیزی که خیلی بد شد شکستن دل ذراری رسول اکرم صلی الله علیه و آله بود و ترسیدن آنها به حدی که اطفال گریه می کردند و پناه به مهمانان و واردین می بردند به هر جهت خیلی بد شد و کار به افتضاح کشید به طوری که بنده نگارنده خجالت می کشم که این واقعه را مشروحاً و مفصلاً بنگارم . باری وزیر علوم به حالت شکایت رفت حضور شاهنشاه و اثری هم مترتب بر آن نشد . زیرا که جناب حجة الاسلام آقای آقا سید عبدالله به ملاحظه طلاب مدرسه سپهسالار و بی میلی ایشان به جناب حاجی میرزا یحیی نگذارند که از آقا شیخ علی زرنندی اهانتی شود و بطور مسامحه و ملاحظه جواب دادند آخر قرار شد که طرفین را صلح دهند و از این فاجعه و واقعه عقبه نکردند .

روز یکشنبه ۱۹ ذی الحجة الحرام ۱۳۲۴ - مذاکرات مجلس امروز در چند امر

بود :

اولاً - شکایت از بی قطعی و بی ترتیبی مجلس شورای ملی .

ثانیاً - شکایت از تماشاچیان .

ثالثاً - تشکی از اینکه در انجمنها و مجالس عمومی طلب مغفرت کرده اند برای

میرزا رضای کرمانی قاتل ناصرالدین شاه .

رابعاً - از بی احترامی که به وزیر علوم شده است در مدرسه سادات .

خامساً - مسئولیت وزراء .

سادماً - نداشتن عدلیه صحیح و اینکه مردم ناچار تظلمات خود را به مجلس اظهار

می دارند .

سابعاً - قسم خوردن و کلاء به این معنی باید و کلاء قسم بخورند که خیانت به دولت

و ملت نکنند .

ثامناً - وضع قانون وقواعد ادارات دولتی .

معرفی وزراء به مجلس

امروز محترم السلطنه از طرف دولت آمد به مجلس و رقبه از صدراعظم آورد که

۱ - قسمت بین پرائمرز در نسخه اصلی خط خورده است .

این طور وزراء را معرفی نموده بودند .

مشیر السلطنه وزیر عدلیه - ناصر الملک وزیر مالیه - علاء السلطنه وزیر امور خارجه - وزیر اختم وزیر داخله - علاء الملک وزیر علوم - فخر الملک وزیر تجارت - دبیر الدوله وزیر لشکر - مهندس الممالک وزیر معادن و طرق و شوارع - بعد از قرائت این لایحه و کلاء گفتند: وزیر جنگ کیست؟ محتشم السلطنه گفت وزیر جنگ سپهسالار است ولی او مسئول نیست طرف سؤال وزیر لشکر است .

باری مذاکرات بسیار در امروز شد تظا منامة مجلس سنا و امتیازنامه بانک ملی را نیز آورده بود داد ، لکن و کلاء گفتند: باید وزیر جنگ خود را مسئول بداند . دیگر آنکه وزیر گمرک و وزیر پست لازم نداریم گمرک و پست با وزیر مالیه است . وزیر منابو هات لازم نداریم اداره منابو هات و معارف با وزیر علوم است . وزیر دواب لازم نیست دواب در اداره وزیر داخله است . بالاخره عده وزراء و حدود آنها و مسئولیت آنها در مجلس باید حتماً معین و معلوم گردد و دیگر ما از خارجه وزیر نمی خواهیم ، مسیو نوز که خود را وزیر گمرک و پست می داند باید عزل شود .

ضرب سکه به نام محمد علی شاه

دوشنبه ۳۰ ذی الحجة الحرام ۱۳۲۴ - امروز سکه جدید و ضرب اسم محمد علی شاه که هم به طلا و هم به نقره سکه کرده بودند ، در شهر متفرق شد . و مسیو نوز که به علاوه گمرک و پست رئیس خرابخانه هم هست قدر معتدیه از این سکه جدید تقدیم نمود حضور اعلی حضرت و امروز در انجمن طلاب مذاکره بود از اینکه وزراء مایل به استبداد می باشند و در مشروعیت همراهی ندارند . در واقع از دیروز و امروز بین ملت و وزراء اختلاف سرزده و خلاف و نفاق بین دولت و ملت از امروز شروع می شود و نیز طلاب در باب مدرسه سادات گفتگو کردند که باید مدرسه سادات را از دست حاجی میرزا یحیی دولت آبادی گرفت . انجمن مخفی هم امروز در خانه بنده نگارنده منعقد گردید جناب ارشد الدوله گفت باید انجمن های مخفی و علنی تشکیل داد و باید (۱) مشدی ها و کلاهائی را وادار کنیم که انجمن تشکیل و تاسیس نمایند .

پاره [ای] از مطالب سری نیز مذاکره شد که بر حسب قسمی که یاد کرده ام که اسرار انجمن را اظهار ننمایم نمی توانم اظهار کنم و بنویسم و کلای آذربایجان عموماً و جناب تقی زاده خصوصاً در بیداری مردم خیلی سعی و جاهداند .

روز سه شنبه ۳۱ ذی الحجة الحرام - امروز ادیب التجار اصفهانی لایحه به مجلس آورده و قرائت نمود که روزنامه مجلس آن لایحه را درج کرده است که همه آن راجع به امر

۱ - در این چنین آمده : ظاهراً باید مشدی ها و کلاهائی (به مفهوم اشخاص خوش سرو لباس) باشد .

مجلس عدلیه و مالیه و معارف است و رئیس در جواب گفت اجمالاً جواب این است که نظامنامه داخلی تا حال مجری نشده خودتان می دانید سبب آن همراه نبودن اعضاء است . باید همه متفق القول شوند تا مجری گردد . اما سه فقره اول را بطور اجمال جواب می گویم : یکی در باب انجمن مالیه . اجزاء آن همه روزه مشغول کارند و صورت هائی که وزیر مالیه داده است استنساخ می نمایند هنوز تمام نشده و مطلب مهمی هم ننوشته اند که در مجلس ارائه شود یکی دیگر در خصوص انجمن عدلیه است اجزاء آن حاضرند و منتظر لوازم آن هستند فعلاً قریب شصت جلد کتاب از فرنگستان خواسته ایم گمان نکنید نوشتن قانون آسان است باید از روی ترتیب صحیح باشد و طول دارد . دیگر در باب انجمن تحقیق عرایضی که عمومی باشد در مجلس ارائه می شود و اغلب عرایضی که به آنجا داده اند شخصی است بهر اداره که راجع بوده رجوع شده و جواب مطالبه می شود راپورت اینها هم نوشته شده است و باقی مطالب را هم لایحه شما را بدقت خوانده جواب می دهم دیگر مذاکره از راهداری شد که دم دروازه ها از بارها پول می گیرند . در شیراز و اصفهان و طهران و اکثر جاها مرسوم شده است که به اسم های مختلف می گیرند . دیگر در خصوص وزراء مسئول مذاکره شد که باید جز این هشت نفر که معرفی شدند دیگر وزیری شناسیم و قدر مسیو نوز را پس از حساب او بخواهیم .

تماشاچیان و مجلس

امروز و کلاء برده خرده (۱) رفتند به اطاقی دیگر پس از یکساعت مجدداً مراجعت نمودند . حضرات تماشاچی بنای ایراد را گذارده و کم کم صداها بلند شد که و کلاء خیانت می کنند، و کلاء خدمت به ملت نمی کنند ، و کلاء ملاحظه دارند ، نزدیک بود فتنه برپا شود که جناب حجة الاسلام آقای بهبهانی مردم را ساکت نموده و فرمود این قیل و قال برای چیست ؟ برای مسئله مهمی بود ما رقتیم به اطاق دیگر . تماشاچی ها گفتند و کلاء چرا قسم نمی خورند که خیانت به ملت نکنند ؟ باید قسم بخورند جناب آقا فرمود [در] این مسئله حق با شماست روز پنجشنبه باید قسم بخورند و البته قسم یاد می کنند که خیانت به ملت نکنند . مطلب مهمی که و کلاء در خلوت مذاکره کردند در عنوان فردا ذکر خواهد شد و اجمالاً آنکه باید از اهالی آذربایجان معاونت بخواهیم .

بستن بازار و تلگرافات تبریز

روز چهارشنبه ۲۲ ذی الحجة الحرام - مسئله مهمی که دیروز و کلاء در مجلس در اطاق خلوت مذاکره نمودند این بود که درباریان همراهی از مجلس ندارند و رأی اعلیحضرت را از مشروطیت برمی گردانند این است که وزراء مسامحه می نمایند و درست مشغول کار

فی شوند . حکام در شهرها به همان استبداد قدیم ظلم می کنند، ما باید از اهالی تبریز معاونت بخواهیم والا دست تنها کاری از پیش نخواهیم برد . بعضی از وکلاء تبریز اظهار داشتند ما سابقاً این مطلب را تلگراف به مجلس تبریز کرده ایم لکن امشب هم باید تلگراف رمز مخایره شود .

امروز بازارهای شهر تبریز بسته شد و قریب به بیست هزار نفر مسلح شده ارك و قورخانه و توپخانه و انبار ذخایر حریبه را متصرف شدند، بعد جارجهاد یسعی مطالبه حقوق خود را کشیده ، حضرات مجتهدین نظام و رؤساء انجمن به تلگرافخانه رفته و عده [ای] از وکلاء را پای تلگراف حاضر نموده و کلاء و حجج اسلام تهران تبریزیان را به سکون و سکوت و سبر امر کرده تا مقاصد را حضور اعلیحضرت برسانند، لکن تبریزیان گفتند تا مقاصد ما بر آورده نشود دکاکین را باز نخواهیم کرد و مقاصد تبریزیان از این قرار است:

مقاصد اهالی شور آذربایجان

اول - آنکه اعلیحضرت همایونی سلطنت مشروطه بودن دولت ایران را به دستخط شاهی باید صادر فرماید .

دویم - عدد وزراء مسئول عامل از هشت نفر نباید زیادتر شود و اگر در آینده وزارت خانه دیگر لازم گردد تأسیس آن بعد از تصدیق و امضاء مجلس شورای ملی باید باشد .
سویم - غیر از هشت نفر وزیر مسئول عامل نباید هیچ کسی به نام وزیر نامیده شود .
چهارم - باید مسیو نوز و وکیل او مسیو (اپریم) فوراً معزول شود و مسیو (لاورس) رئیس گمرک تبریز هم فوراً باید توقیف شود .

پنجم - باید ساعدالملک فوراً معزول شود .

ششم - حبران نواقص قانون اساسی و نوشتن متمم آن را .

هفتم - شاهرادگان از وزارت ممنوع باشند .

رئیس مجلس جناب سنیع الدوله مطالب تبریزیان را به جناب صدر اعظم رسانده تا معروض حضور همایونی نموده و جواب موافق گرفته و به مجلس تبلیغ نماید، این هیجان و حرارت تبریزیان باعث هیجان اهالی تهران گردید . از طرف دیگر تلگراف به علماء اعلام تجف از تبریز و طهران مخایره شد تا در موقع جواب را درج نمائیم .

وکلاء باید قسم بخورند

روز پنجشنبه ۲۳ ذی الحجه الحرام - امروز در مجلس در باب قسم یاد کردن و کلاء مذاکره شد . حضرات تماشاچی هم عقبه کرده بودند که البته باید و کلاء قسم یاد نمایند و یا از وکالت استعفاء دهند . در محن عمارت بهارستان هم مردم از امر آذربایجان بایکدیگر مذاکره می نمایند و شب نامه ها می خوانند . در باب قسم یاد کردن و کلاء متعذر شدند که

احمد میرزا ولیعهد

سرولی عهد تقریباً ۱۲ سال است ، در وجاهت ... (ص ۷۱)

میرزا محمود خان ناصر الملک

ولی ویرماتیه ناصر الملک همه را به طفره و توریه و یا ارشاد و کلا و القاء علم بود به و کلام مثلا ذکر قانون اساسی و لزوم آن و اصلاح بود ایران و انحسار و کلام و ویداء را در عده معین... (ص ۶۶)

امروز حجج اسلام در مجلس تشریف ندارند لذا قسم بمائد برای روز شنبه .
 روز جمعه ۲۴ ذی الحجۃ الحرام - امروز انجمن مخفی در خانه جناب آقا میرزا
 سیدعلی شیرازی منعقد گردید در باب روزنامه نورو که سابقاً به قلم نگارنده نوشته می شد
 گفتگو شد و از بنده خواستند که روزنامه را دایر و منتشر نمایم . بنده نگارنده گفت
 سابقاً چون استبداد صرف بود و این بنده به بهانه مسائل علمیه بعض نکات و دقائق را درج
 می نمودم ، عین الدوله چون پی به مقصود برد مانع گردید و از من التزام گرفتند که مقالات
 روزنامه را بدون امضاء دولت طبع نکنم . ولی امروز آن استبداد باقی نیست لکن آزادی هم
 نیست ، و البته اسباب دردمر خواهد شد . بلکه امروز جمعی در مقام بهانه می باشند و شاید
 يك سطر عبارت روزنامه مایه بدبختی مملکتی گردد . جناب ارشدالدوله بیاناتی نمود که
 بنده لایذ از قبول کردن شدم و بنا شد روزنامه را به اسم کوکب دری نامیده و شروع در طبع
 آن نمائیم و قول دادم که بعد از عاشورا آن را طبع و نشر نمایم . انجمن طلاب امروز در خصوص
 امر آذربایجان مذاکره نمودند .

ورود و کلاهی آذربایجان به تهران

امروز و کلاهی آذربایجان وارد شدند با اینکه هوا سرد و کوچه ها و خیابان ها گل
 و برف می آمد ، استقبال باشکوه بعمل آمد ، اسامی واردین از این قرار است : جناب
 مستشارالدوله - جناب شرف الدوله - جناب هدایت الله میرزا - جناب آقا میرزا فضلعلی آقا -
 جناب حاجی میرزا آقا - جناب آقای حاجی میرزا ابراهیم آقا . سابقاً هم آقا میرزا سید حسن
 تقی زاده و میرهاشم از طرف آذربایجان آمده بودند .

تخمیناً دوستان الی سید کالسکه و درشکه از اعیان و تجار تا يك فرسنگی شهر به استقبال
 رفته بود گاو و گوسفند بسیاری در دم درواز [ه] و کوچه و خیابان قربانی کردند یکی از
 اجله ، فرزند خود را جهت قربانی حاضر کرده کارد به دست و فرزند خود را روی زمین خوابانیده
 که از حاضرین ضجه غریبی بلند گشته و او را منع نموده ، در عوض این قربانی غیر مشروع
 گاو و گوسفند زیادی تصدق کردند . با کمال شکوه وارد منزل حاجی محمد اسماعیل آقا تاجر
 تبریزی شدند ، از اکثر علماء و بزرگان دیدن کردند .

روز شنبه ۲۵ ذی الحجۃ ۱۳۲۴ - امروز در مجلس هیاهو و سخن از آذربایجان
 بود و در سخن و عمارت بهارستان جمعیت تماشائی زیاد بود خطاب به هائی خواندند . فریاد
 زنده باد مشروطیت از عموم مردم بلند بود گفتگوی و کلاء ملت در خصوص مستدعیات اهالی
 آذربایجان بود بعد مسئله نواقص قانون اساسی و متمم آن مطرح و مذاکره شد . پس از مباحثه
 زیاد گفتند اگر ما بخواهیم در تمام جزئیات این امور مباحثه و مذاکره نموده و اخذ رأی
 کرده به اکثریت آراء تمام نمائیم مدتی طول خواهد کشید و حال آنکه فعلاً در آذربایجان

انقلاب است یحتمل به واسطه طول مدت مقاصد بزرگ بر روز نماید. بهتر این است فهرست مطالب را به حضور همایونی عرضه داشت نمائیم، تا اینکه دستخط مبارک در قبول مستدعیات آذربایجانی ها صادر شود و به آنها ابلاغ نمائیم، تا یکدرجه انقلاب رفع شود و اهالی آسوده شوند، آنوقت مفصلاً مطالب لازمه را مطرح مذاکره قراردادده تنقیح و تصحیح شود.

روز یکشنبه ۲۶ - امروز هم جمعیت در صحن عمارت بهارستان بی اندازه و هیاهو زیادتر از سابق است و کلاه ملت مطالب را به حضور همایونی عرضه نموده عضدالملک یا حجج اسلام و مبعوثان ملت تا سه ساعت از شب گذشته با هم مذاکره می نمودند و مردم مانع بودند که مشارالیهم به خانه های خود بروند تا اینکه جناب مخبر السلطنه که رفته بود به دربار بازگشته رفته از صدراعظم آورد که حاکی بود بر عزل مسیو نوز و مسیو بریم از شغل خودشان و در خصوص سایر مقاصد هم مرقوم داشته بود چند روزی تأمل نمایند که از روی دقت و بصیرت به آن مطالب مرور و تعمق شود البته تمام آنها انجام خواهد یافت.

حجج اسلام مضمون رفته صدراعظم به مردم رسانیده خواهش نمودند تا فردا تأمل و سبر کنند که فردا سایر مقاصد را هم جواب خواهند گرفت. لذا مردم متفرق شده و آقایان به منازل خود رفته باز هم تلگراف رمز از طرف و کلاء به تبریز مخایره گردید.

روز دوشنبه ۲۷ ذی الحجه الحرام - امروز از صبح مجلس فوق العاده منعقد شده محض مذاکره در امر آذربایجان. بالآخره عریضه از طرف مجلس حضور اعلیحضرت شهرباری عرض کردند که استدعای عموم ملت خاصه اهالی آذربایجان از حضور مبارک این است اگر به عقلای مملکت می دانند که بعد از اعلیای فرمان انقاد مجلس شورای ملی، دولت علیه ایران جزء دول مشروطه محسوب است ولیکن عوام هنوز این معنی را نفهمیده اند. لذا خواستاریم دستخط مبارک اعلیحضرت صادر شود بر اینکه اساس دولت علیه ایران بر مشروطیت است الی آخره.

جناب مخبر السلطنه حامل این عریضه شد و رفت بعد از نیم ساعت عریضه تلگرافی از علماء اعلام تبریز به توسط حجج اسلام طهران که حضور اعلیحضرت همایونی مخایره کرده بودند، رسید قریب به این مضمون که بلوا و غوغای آذربایجان شدت نموده استدعای توجه مخصوص است. و نیز تلگراف به مجلس و علماء طهران مخایره کرده بودند که اگر تا بیست و چهار ساعت مقاصد ایشان پذیرفته نشود آذربایجان از دیگر ممالک ایران مجزی خواهد شد و مستقلاً به اجرای تنفیذ قانون اساسی و سلطنت مشروطه خواهد پرداخت. حجج اسلام طهران که حاضر بودند فوراً عریضه عرض کرده و تلگرافات را لفاً حضور اعلیحضرت فرستاده و استدعای مجددانه در بذل مرحمت نموده.

هیاهو و غوغای عمومی در این روز با کمال شدت بود چنانچه حجج اسلام خواستند به منازل خود بروند، عموم عدالت خواهان و مشروطه طلبان ممانعت نمودند که تمام امیدواری

و اطمینان ما شماها که مؤسس این مجلس هستید می‌باشید نخواهیم گذاشت بروید تا جواب بیاید . آقایان هم مراجعت نموده متوقف شدند .

اول مقرب حاجی مخبرالسلطنه مراجعت نموده دستخط جهان مطاع همابونی را آوردند که مقاصد عمومی را مرحمت فرموده که ذیلاً نگاشته می‌شود . پس از قرائت دستخط عموم مردم به دعای ذات اقدس ملوکانه رطب‌اللسان شدند و قریب مردم یکدیگر را تبریک و تهنیت گفته و قرار شد شب را چراغانی کنند و مردم از روی مسرت و خورسندی با دعای به پادشاه و تشکر از علماء اعلام به منازل خود مراجعت نمودند .

سواد دستخط اعلیحضرت محمدعلی‌شاه قاجار

در تصریح مشروطیت دولت ایران

جناب اشرف صدراعظم سابقاً هم دستخط فرموده بودیم که نیات مقدماتی ما در توجه به اجرای اصول قوانین اساسی که امضاء آنرا خودمان از شاهنشاه مرحوم انارالله برهانه گرفتیم ، پیش از این است که ملت بتواند تصور کند و این بدیهی است از همان روز که فرمان شاهنشاه مبرور انارالله برهانه ، شرف صدور یافت و امر به تأسیس مجلس شورای ملی شد دولت ایران در عداد دول مشروطه صاحب کنستی‌توسیون به شمار می‌آید . منتهی ملاحظه که دولت داشته این بوده است که قوانین لازمه برای انتظام وزارتخانه‌ها و دوایر حکومتی و مجالس بلدی مطابق شرع محمدی صلی‌الله علیه و آله نوشته آن وقت به موقع اجراء گذارده شود . عین این دستخط ما را برای جنابان مستطابان حجج اسلام سلم‌الله تعالی و به مجلس شورای ملی ابلاغ نمائید . بیست و هفتم ذی‌الحجه ۱۳۲۳ .

امروز با اینکه روز تعطیل مجلس است یازده مجلس مفتوح و در واقع روز نجات ملت از این روز است و برای همین امر امشب را چراغانی می‌کنند .

روز سه‌شنبه ۲۸ ذی‌الحجه الحرام ۱۳۲۳ - امروز آقایان و حجج اسلام به مجلس نیامده‌اند و مذاکرات مجلس در چند ماده بود :

اولاً - قرائت نظامنامه مجلس سنا و خوانده شد .

ثانیاً - اجراء نظامنامه داخلی و اجراء نشد .

ثالثاً - قسم یاد کردن و کلاء و امروز قسم یاد نکردند برای اینکه علماء و حجج اسلام حاضر نمی‌باشند .

رابعاً - نوشتن متمم قانون اساسی ولی ماند برای بعد .

خامساً - تعطیل بودن روز پنجشنبه برای اینکه نظامنامه مجلس سنا را به دقت و کلاء

ملاحظه نمایند .

امروز ارباب پرویز مدیر تجارتخانه جهانیان در شهر یزد به تبریک نفر از الواط

یزد بقتل رسیده و زردشتیان از یزد شکایت کرده‌اند .

روز چهارشنبه ۲۹ ذی‌الحجه الحرام ۱۳۲۴ - امروز مجلس تعطیل است و شب گذشته در شهر چراغانی باشکوهی بود ، برای اینکه اعلیحضرت مقاصد اهالی آذربایجان را قبول و برآورده نمود ، لکن ما در این تاریخ خود اقدامات اهالی آذربایجان را بطور اجمال و فهرست ذکر خواهیم نمود .

اختیار تبریز را سابقاً به طریق اجمال نوشتم ولی پس از آن اقدامات غیورانه اهالی آذربایجان تا روزشنبه ۲۵ ذی‌الحجه صبر کردند و از طرف دولت خبری نرسید قریب به هزار نفر شهریان هیاهوکنان به مجلس شوری آمده قلباً [و] قالباً انجاز طلبات تبریزیان را در ۲۴ ساعت جداً و قویاً مطالبه نمودند .

از طرف دیگر خبر رسید که درباریان مقاصد تبریزیان را رد کرده‌اند . این خبر مقاومت تلگرافاً به تبریز رسیده آتش شورش شعله‌ور شد خواص و عوام شوریده مسلحاً حضرات علماء را وادار به مخایره باحجج اسلام تهران نمودند که اگر تا بیست و چهار ساعت مطالب ایشان پذیرفته نشود آذربایجان از دیگر ولایات مجزی خواهد شد و مستقلاً به اجرای تنفیذ قانون اساسی و سلطنت مشروطه خواهند پرداخت و از طرف دیگر آمادۀ تطبیق قول با فعل شدند حضرات علماء تبریز تلگرافهای مکرر به حجج اسلام و مجلس شوری نوشته که آتش شورش ساعت به ساعت افزون می‌شود و نزدیک است که رشته از دست ما بدر رود و نتیجه هم بر شما و دولت پوشیده نیست . در این اثناء تلگرافات مفصلی از طرف حجج اسلام نجف اشرف به علماء تبریز بر وجه دل خواه رسیده که با صورت بعضی آن تلگرافات را درج تاریخ خود می‌نمائیم .

دورب تلگراف حجج اسلام از نجف اشرف در
جواب مجتهدین و علماء تبریز کثر الله ائمه‌هم

تبریز - محضر علماء اعلام ، تلگراف شما رسید شکایت از استبداد خائنین کرده مزید موجب اضطراب تمام اهل علم شده یقین داریم که ارتکاب این اهور بی اطلاع اعلیحضرت همایونی است . زیرا وقتی که عموم ملت اتفاق بر تأسیس مجلس شورای ملی که مایه رفع ظلم و ترویج احکام شرعیه و حفظ بیضه اسلام و صیانت شوکت مذهب جعفری است داشته باشند که اهم تکالیف است ، بر همه مسلمین موافقت آن واجب و مخالفت آن غیر جایز است . خاصه بندگان اقدس همایونی با این ملاحظات دقیقه موافقت و رفع استقلال خائنین را خواهند فرمود . (عبدالله مازندرانی) (نجل المرحوم الحاج میرزا خلیل محمد حسین) (محمد کاندلم الخراسانی) .

روز پنجشنبه غره محرم الحرام ۱۳۲۵ - امروز مجلس تعطیل است و مردم هم تا یک اندازه گرفتار عزاداری . جناب آقا سید جمال الدین اصفهانی و جناب ملک المتکلمین و آقا شیخ

علی زرنندی و بهاء الواعظین امروز در مجالس روضه داد سخن داده و مردم را تحریض و ترغیب به عدالت و حفظ قانون می نمایند. تلگرافاتی هم از طرف علماء اعلام نجف رسیده است و صورت آنها از این قرار است .

تلگراف از نجف اشرف

خدمت حضرت مستطاب اشرف اسعد والا آقای نایب السلطنه امیر کبیر
ادام الله اقباله العالی .

در این ابتدای سلطنت مبارکه میمونه بحمدالله تعالی ظهور عنایات مکتونه خسروانه در ترقی دولت و مملکت و انتظام مجلس محترم ملی که اساس نشر عدالت، و مفتاح ترقیات است، بی اندازه موجب تشکر و امیدواری و اینک به موجب اخبار تلگرافی مجدداً با اهالی آذربایجان تردد خاطر اقدس همایونی را خدای نخواستہ در امر مجلس محترم توهم و شورش نموده اند. لهذا دولت خواهانہ لازم دانست قبل از شر و فساد بذل کمال عنایت شاهانه در رفع این گونه توهمات و اطفاء نایره فساد و احکام امر مجلس محترم را به توسط حضرت اشرف والا دام اقباله از حضور اقدس ملوکانه ادام الله سلطانه استدعای نماید. ان شاء الله تعالی از اجابت استدعای دولت خواهانہ عاجلانه، دعا گورا قرین استحضار و مزید دعا گوئی خواهند فرمود.
(الداعی محمد کاظم الخراسانی).

ایضاً تلگراف از نجف از قصر شیرین

به توسط جناب مستطاب ملاذالاسلام آقای آقامیرزا مصطفی آشتیانی دام عزه به مجلس محترم شورای ملی شیداالله ارکانه ، دعروض می دارد . بحمدالله تعالی از برکت توجهات مقدس حضرت ولی عصر ارواح العالمین فداء ظهور عنایات کاملة ملوکانه ادام الله تعالی سلطانه در انتظام امور مجلس محترم که اسباب نشر عدالت و ترقی دین و دولت و مملکت است موجب تشکر و امیدواری عموم و مخصوصاً در این موقع تشریف جناب مستطاب شریعتمدار صفاة المجتهدین الاعلام رکن الاسلام آقای حاج شیخ مرتضی آشتیانی دامت برکاته بیانات مفصله شفاهیة ایشان در حسن ترتیبات و فواید مجلس محترم برای دین و دولت و عزایم در اسخه شاهانه در استحکام اساس این امر و اجرای نظامنامه اساسی بر مراتب دعا گوئی ها و امیدواری ها افزود و چون در جمله از بلاد خصوصاً آذربایجان غیر آن معنی توهم و موجب شورش و پریشانی عمومی شده مظنه نشر فساد و ترتیب مفاسد انقلاب می رود و محتمل است . لهذا بذل مزید عنایت مجدانه خسروانه در استحکام امر مجلس محترم تلگرافاً استدعا شده امید است که ان شاء الله تعالی به اقتضای

کمال دین پروری و مملکت داری قرین اجابت فرموده اند و ان شاء الله تعالی از خود مجلس محترم شرح عنایت کامله در نفوذ و استحکام این امر به جمیع بلاد اعلام و عموم مسلمین را قرین مزید دعا گوئی و به عدالت نوشیروانی آن ذات اقدس امیدوار فرمایند. ان شاء الله تعالی (الاحقر عبدالله مازندرانی).

صورت استفتاء از علماء نجف

در باره مجلس شورای ملی

حضور مبارك آقایان عظام حجج اسلامیه آیات آیه الله تعالی بین الاقام دامت ظللالهم عرضه می دارد۔ البتہ خواطر مبارك آقایان از وضع مجلس شورای ملی کما ینبغی مسبوق است که آن بر اجراء احکام شرع مبین و صیانت مذهب حقّه اثنا عشریه و دفع تعدیات خائنین و نشر عدل بین العباد و موجبات قوت و شوکت دولت اسلامیه در قبال اعادی دین است۔ - - - - - معذک بعضی از روی منافات این وضع با مقاصد و اغراض شخصیه خودشان در مقام تخریب و در صدد تشویش و تشلیک اند۔ - - - - - مستدعی که تکلیف عامه مسلمین را در این باب معین فرمائید تا رفع تشویشات بشود۔

جواب استفتاء از حجج اسلام نجف

بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله رب العالمين وصلى الله على محمد وآله الطاهرين واللعنة على اعدائهم اجمعين الى يوم الدين۔ بلی چون بحمد الله تعالی و حسن تأییده و به توجّهات مقدسه حضرت ولی عصر اروا سفداه، اساس این محترم مجلس مقدس بر اورد مذکورہ مبتنی است بر هر مسلمی سعی در اتمام دراستحکام و تشیید این اساس قویم لازم و اقدام در موجبات اختلال آن محاده و معانده یا صاحب شریعت منلوره علی الصادع بها و آله الما هرين افضل الصلوة والسلام، و خیانت به دولت قوی شوکت است اعاذ الله جمیع المسلمین عن ذلك (من الاحقر عبدالله مازندرانی) نعم هذا الجواب عن السؤال عن مجلس الشورى (قال انى عبدالله سجع مهره بارك) كان به املا به مناسروه (الاحقر الجانى محمد كاظم الخراسانى) محل مهر مبارك (سجع مهر محمد كاظم) (الاحقر نجل المرحوم الحاج ميرزا خليل قدس سره) (محل مهر مبارك).

روز جمعه دویم محرم الحرام ۱۳۲۴ - سابقاً شیخ زین الدین و اکبر شاه در بعضی مجالس از مجلس بد می گفتند و مردم را به مخالفت و امید داشتند. عداوت شیخ زین الدین یا اینکه آخوندی بودن کره به واسطه موقوفه مدرسه صدر بود و اینکه چرا طلاب مدرسه صدر به او اعتنائی نمی کنند چون این آخوند ترک اعانه جمع کرده بود و مدرسه

صدر را تعمیر و مرمت کرده بود، به این جهت در مدرسه ریاستی بر طلاب داشت و چون امروزه مردم طعم آزادی را چشیده دیگر زیر بار تحمل و شداید استبداد و عبودیت مخلوق نمی‌روند خصوص طایفه طلاب و بالآخرن طلاب مدرسه صدر به این جهت شیخ زین‌الدین با اساس عدالت دشمن شده. اما اکبرشاه اشرف الواعظین این سید روضه خوان در زمان استبداد در بالای منبر بد می‌گفت از مردم و در واقعه حضرت عبدالعظیم و در مهاجرت آقایان به آن زاویه مقدس هم همراه بود و خوب خدمت کرد به این اساس و چون طایفه سادات شیرازی از او همراهی داشتند لذا مشارالیه واقع شد و دید چون نمی‌تواند در بالای منبر بد از کسی بگوید و آقایان هم دیگر به او اعتنائی نکردند و دخل سید کمتر از سابق شد، لذا از خیال مقدس خود منصرف گردیده و در گوشه و کنار بتای بد گفتن از مجلس شورای ملی را گذارده، تا اینکه به دستگیری شیخ زین‌الدین، آقا سید محمد مجتهد پسر آقا سید علی اکبر تفرشی را گول زده و او را علم نموده، آقا سید محمد تفرشی هم تازه از عتبات آمده و کسی را در اطراف خود ندارد و مستند پدرش از دست رفته بود خصوص موقوفه بسیاری که در تصرف مرحوم آقا سید علی اکبر بود در دست آقای بهبهانی افتاده. لذا در مقام مخالفت بر آمد که بلکه به این وسیله مشهور و معروف گردد. علیهذا در خانه آقا سید محمد چادر زده و مجلس روضه برپا شد، و سید اکبر شاه در بالای منبر شروع به پاره [ای] سز خرافات نموده شیخ زین‌الدین زنجانی هم دریای منبر بعضی از طلاب را می‌آورد و نایره خلاف و نفاق را پف می‌کند که شعله ور شده دیگر معلوم نیست ریش خود را بسوزاند و یا عالمی و جهانی را به این آتش فتنه بسوزاند.

انجمن مخفی امروز در خانه ارشد الدوله منعقد گردیده مذاکرات انجمن در باب روزنامه بود که قرار شد بعد از عاشورا به طبع برسد و دیگر در خصوص کارهای اکبرشاه و شیخ زین‌الدین زنجانی و آقا سید محمد تفرشی بود که آقایان اعتنائی به این مزخرفات نمی‌کنند. و خوب است عدالتخواهان اقدامی کنند بلکه به نصایح و پند و تخویف آنان را ساکت نمایند اگر چه ارشد الدوله گفت دولت از این اقدام بدش نمی‌آید و شاید از طرف شاه هم مددی به آنها برسد ولی اجزاء گفتند این جماعت قابل اعتنا نمی‌باشند و شاه هم اعتنائی به این زمره اوپاش ندارد که پول خود را در مورد آنها صرف نماید.

روز شنبه سویم محرم الحرام ۱۳۲۵ - امروز مجلس تعطیل بود ولی عده [ای] از و کلاء در خانه صنایع الدوله مشغول نوشتن و ترجمه قوانین بلندیه و عدلیه و سایر نظامنامهها می‌باشند.

در مجالس روضه هم امری فوق العاده اتفاق نیفتاده است. حاجی میرزا نصرالله ملک المتکلمین و آقا سید جمال از عدالت و حریت سخن می‌رانند و بنا هست فردا مجلس مفتوح و تکلیف تعطیل ایام عزا معلوم گردد. لایحه از طرف جناب حجة الاسلام آقای آخوند

ملا محمد کاظم خراسانی از نجف اشرف بعنوان مجلس نوشته اند که صورت آن امروز به ما رسید که درج نمائیم و هذا صورتہ :

رقعة جناب حجة الاسلام آقای آخوند محمد کاظم
خراسانی مد فله به عنوان مجلس شورای ملی

بسم الله الرحمن الرحيم - به مجلس شورای ملی شید الله تعالی ارکانه. بعد از اهداء ثناء و تحیت و اداء مراسم تبریک و تهنیت معروض می دارد ، در این موقع گرامی که بحمد الله تعالی و حسن عنایت و به توجهات مقدسه حضرت حجة عصر ارواحنا فداء پریشانیها و ویرانی های ناشیه از استبدادات و قصر انظار با اغراض شخصیه و اغراض از مصالح نوعیه را نوبت به پایان و به اقتضای کمال دین پروری و خاوص نیت ذات اقدس شاهانه ادام الله تعالی سلطانه و سعادت این عهد فرخنده که پاینده یاد قلب مبارک همایونی که (بین اصبعی الرحمن است) به عقد این مجلس خجسته که نخستین مرحله ترقی است متخلف فرمودند لازم دانسته پس از قیام به وظایف دعا گوئی آن ذات اقدس اعلی و اداء شکر آن مواهب عظمی به مراسم تبریک مبادرت نموده به مقتضای کریمه مبارکه (فان الذکری تنفع المؤمنین) محض مزید تذکر معروض دارد که این اساس بزرگ که (بدالتبا و التی) به عهده کفایت آن دینداران با دیانت و دولتخواهان با غیرت سپرده شده مفتاح سر بلندی دین و دولت و پایه قوت و شوکت و استغنا از اجانب و آبادانی مملکت است.

و الله ملل و دول عالم در این موقع نگران حال ما یند تا از این اتفاق ملی و مجلس شوری که آخرین علاج امراض مزمنه مهلکه است چه نتیجه گیریم و به ناچاره بعون الله تعالی و حسن تأییده در این مرحله بطوریکه باید قدم برداریم امید است که ان شاء الله تعالی از مهالك نجات و عمأ قریب با همگنان همعنان گردیم و بالعس اگر خدای نخواستنه باز هم امراض شخصیه منظور و جلو گیر باشد امکان استمدادی خود را باطل و عرض و ناموسمان را برباد داده و انگشت نمای ملل و دول و ممداق (تخافون ان يتخلفكم الناس) خواهیم بود اعاذنا الله تعالی من ذلك حالا که برای اصلاح مفاسد و تکمیل نواقص آزادی مرحمت فرمودند ان شاء الله هیچ دقیقه را فرو گذار نفرموده اند. قوانین محکمه دین مبین را که ناموس اکبر و از اعظم اسباب ترقی و نفوذ و فقط رسمی از آن باقی است صحیحاً به موقع اجرا و مصالح دولت و انتظامات مملکت را بوجه احسن و نظام اتقن مرتب و ابواب استبدادات و تعدیات و حیف و میل و خائنانی که خانه ملت را چنین ویران و روزگار دولت ابد آیت را که حارس دین و هایه شرفمان است به این درجه منتهی و زربار این خلیف قرض از اجانب نموده بکلی مسدود و اسباب تخلص از

ذمت این قرض و صرف دخل دولت در مصالح لازمه و استعدادات موجه قوت و شوکت که اول قدم ترقی است ، ترتیبات صحیحه فراهم و مقدمات استغناء از اجانب که مایه ثروت و مکنت و تخلیص از فقر و ذلت و به مزید معونه و همدستی متمکنین از ابتاه وطن و اطمینان آنها به عدم تلف و عنوان اموال موقوف است به افکار ثاقبه و تدابیر حکیمانه تدریجاً مهیا و صرف جهد و بذل مهیجه خواهند فرمود که ان شاء الله تعالی والثقة بالله تعالی وبولی امره صلوات الله علیه وعلی آبائه الطاهرین والسلام علیکم ورحمة الله و بركاته. (الاحقر الجانی محمد کاظم الخراسانی) .

روز یکشنبه چهارم محرم الحرام ۱۳۲۵ - مذاکرات امروز در مجلس شورای ملی در چند ماده بود :

اولاً - قرائت نظامنامه بلدیہ و تصحیح آن و شاید ما صورت آنرا درج نمائیم ولی حالا به واسطه مفصل و مشروح بودن آن از درج آن صرف نظر کردیم .
ثانیاً - در باب فروش اطفال قوچانی و تلگرافی هم از عشق آباد کرده بودند قرائت شد که خلاصه مضمون آن از این قرار است .

خلاصه مضمون تلگراف از عشق آباد که در

خصوص فروش اطفال قوچانی در مجلس قرائت شد

اگرچه از شاهد کسی قسم نمی خواهد ولی ما ایرانیان مقیم عشق آباد که تقریباً پنجهزار نفر هستیم به شرف و دین و اسلام قسم یاد می نمائیم و خداوند را به شهادت می طلبیم که به چشم خود دیدیم که اطفال قوچانی ها را در عشق آباد مثل گوسفند و سایر حیوانات به ترکمان ها می فروختند و کسی نبود دادرسی نماید و در خصوص بانک ملی هم کمال همراهی را داریم .

در این موقع تمام اهل مجلس و تماشاچیان گریه زیادی کردند بطوریکه نمی توانستند خودداری نمایند ، بعضی گفتند: بعد از این گریه بهترین چیزها این است که مجازات قائل و حاکم خراسان را اکیداً از دولت بخواهید هر کس این داغ را به دل ایرانیان گذاشت به مجازات برسد که باعث تشفی قلوب شود . مناسب این بود يك نفر از و کلاء بگوید از گذشته صرف نظر کنید و کاری بکنید که بعد از این ، این ظلمها و بدعتها موقوف و جلوگیری شود و الا استیلاء صاحبان نفوذ همیشه مقتضی این کارهاست . باید صاحبان نفوذ در تحت قانون ، قدرشان محدود شود و اسفاه ! شنیدم که اطفال سه چهار ساله را از دامن های مادر هایشان می بردند مادرهای آنان التماس می کردند که يك دو ساعت مهلت دهید تا خواب روند و در خواب آنان را بپیرید . هر کس اولاد دارد می داند دردی در عالم بدتر از این نیست

خدایا خودت جزای ظالمین را بده و موفق نگذار هر کس را که تیشه بر اساس عدالت که مبنای انسانیت است می‌زند .

دوشنبه پنجم محرم الحرام ۱۳۲۵ - امروز گفتگوی اکبرشاه و شیخ زین‌الدین زنجانی و آقامید محمد تفرشی در مجالس روضه بسیار است جمعی از طرف ابناء وطن و انجمن مخفی مأمور شدند که بروند در خانه آقا سید محمد و استماع موعظه اکبرشاه را بنمایند . انجمن مخفی امروز در خانه جناب آقامیرزا سید حسن نقیب‌السادات ملایری منعقد گردید و مذاکره در خصوص روزنامه شده بنده نگارنده امتیاز روزنامه نوروز را واگذار به انجمن نموده . ده نفر شریک شدند و بنا شد اسم آن را کوکب درّی نمایند و به این اسم روزنامه طبع و توزیع شود مقالات روزنامه را هم نوشته و حاضر کردند لکن چون به اسم بنده است لذا گفتم احتیاطاً مقالات را می‌فرستم وزیر مطبوعات ملاحظه نمایند . امروز مجلس تعطیل است .

روز سه‌شنبه ششم محرم الحرام - امروز مذاکرات مجلس در خصوص مستدعیات اهالی آذربایجان بود که بعضی از آنها را باید اجراء نمود . دیگر در باب دخترها و اطفال قوچانی مذاکره شد و اینکه در یک روز به حکم آصف‌الدوله حاکم خراسان از صبح تا ظهر صد و شصت نفر دختر باکره را فروخته‌اند . دیگر در باب تعطیل این چند روزه عزاداری که مجلس تا چهاردهم تعطیل باشد ولی بعضی از وکلاء مشغول نوشتن قوانین مالیه باشند و قرار شد روز پنجشنبه مجلس مفتوح باشد . دیگر آنکه قرائت نمودند کاغذی را که یکی از خواتین مکرمه قزوین به سعیدالدوله نوشته است و صورت آن را ما درج می‌نمائیم که خواننده تاریخ بداند زن‌های ایرانی از اساس مشروطیت چگونه همراهی دارند و اگر وکلاء و مبعوثان ملت اساس را صحیح و این بنا را بر قواعد محکم گذارند هر آینه از بدل جان و مال احدی دریغ نخواهد داشت .

مکتوب یکی از بخدا افتخوری که

به سعیدالدوله نوشته است

- شور مبارک پدر مهربان ملت ایران - حضرت آقای سعیدالدوله دامت شوکت . بنده کمیته که بیان ناقابل خودم را با نهایت افتخار برای پیشرفت مقاصد - حضرات امنای دارالشورای ملی حاضرم فدا نمایم ، در روزنامه مبارکه مجلس دیدم که در خصوص تأخیر مراقبت عموم در بانک ملی کم خواطر مبارک وکلای محترم دارد مکدر و ه‌آیوس می‌شود ، ای جان این کمیته فدای آن ساحت مقدس باد که گویا هنوز از فقر و پریشانی ملت اطلاع ندارید والله باالله که ظلم و تعدی چیزی از برای ما باقی نگذاشته است ، و الا تا این درجه ایرانیان بی‌غیرت و همت نیستند . بعلاوه همه کس دسترس به طهران ندارد که بتواند به اندازه استعانت سند اسهام بانک را دریافت نمایند و این کمیته مقدار ناقابل از زیور

آلات خودم را که برای ایام سخت ذخیره کرده بودم فقط برای افتخار به توسط حضرت ... به جهت بانك ملی فرستادم از حضور عالی عاجزانه استدعا دارم که هدیه مختصر کمینه را با نظر بلند خودتان دیده، بفرمائید اشیاء مرسوله را اعضاء محترم بانك ملی به امانت و شرافت خودشان فروخته و هرچه قیمت آنها شد سند اسهام بانك برای کمینه روانه فرمائید چه کنم که زیاده از این قادر تبودم مگر آنکه جان خودم را در موقع فدای ترقی وطن عزیز بنمایم اعضاء کمینه در خدمت شما در دفتر بانك محفوظ باشد. زنی هم از همسایگان کمینه همت و غیرت نموده با آنکه شوهر ندارد و يك پسر صغیر دارد این بیچاره هم پول نقد نداشت سه فقره اسباب که در صورت علیحده ثبت شد به توسط کمینه تقدیم حضور مبارک نموده که آنها را هم فروخته سند اسهام بانك ملی به اسم صغیر مشارالیها مرحمت فرمائید استدعا دارم که کمینه را از قبول اینها و تسلیم به بانك ملی قرین شرف و افتخار بزرگ فرمائید. زنده بمانید خیلی نیک بختی و افتخار این کمینه خواهد شد که اشیاء ناقابل را مخصوصاً در دارالشورای مقدس ملی به وکلای محترم ملت حراج فرمائید و قیمت هر چه باشد اسناد بانك بخرید که ذخایر ناقابل کمینه پیرایه وجودات بستگان اشراف ملت باشد. این مطلب فضولی بود آنچه اراده حکیمانه خود حضرت عالی اقتضا فرماید برای کمینه سعادت و شرف خواهد بود. امر امر اقدس عالی مطاع.

امروز باز سید اکبر شاه اشرف در خانه آقاسید محمد تفرشی رفت منبر و نسبت به علماء اعلام و وکلای ملت هتاک و فحاشی نمود چون از حد گذرانید جناب آقا سید رفیع که جوانی بود با حرارت و هوا خواه (۱) عدالت او را جواب داد و منع نمود، شیخ زین الدین و آقاسید محمد که از پیش تهیه خود را دیده بودند سید مظلوم را منع می کنند و او را می زنند بعضی از هواخواهان عدالت به حمایت آقاسید رفیع برآمده نزاع سخت می شود و فتنه بالا می گیرد تا بالاخره آقا سید رفیع و معاونین او را از خانه بیرون می کشند مردم هم متفرق می شوند آقاسید رفیع با جمعیت می رود به خانه جناب آقا سید عبدالله و منتظلم می شود از آنجا می آید منزل جناب آقا میرزا سید محمد طباطبائی در بین راه بنده نگارنده آقاسید رفیع را دیدم که با گروهی از طلاب با عمامه ژولیده فریاد کتان می آید بنده را که دید فریادش زیادتر شد و مرا با خود آورد منزل جناب حجة الاسلام. لکن جناب حجة الاسلام به ملایمت فرمودند. حمد خدای را که امروز مجلس دارید مثل سابق نیست که کسی بتواند ظلمی نماید البته رسیدگی می شود و مجازات خواهند داد و پیغام به حکومت دادند که چرا

از این گونه مفاسد جلوگیری نمی‌کنید و به دست خود هرچ و هرچ را در مملکت دعوت می‌کنید .

روز چهارشنبه هفتم محرم الحرام ۱۳۲۵ - امروز به مناسبت عزاداری رفته در خانه جناب آقا میرزا سید محمد برای استماع ذکر مصائب اهل بیت طهارت و عصمت، در بین روضه آقا سید رفیع با پنجاه شصت نفر از سادات و طلاب به حالت فریاد و فغان آمدند در حسینیه. آقا سید رفیع رفت بالای منبر و گفت: ای مردم من نه از کتک خوردن خود تظلم می‌کنم و نه از این صدمه که به من رسیده است شاکی هستم .

ما طلاب و سادات می‌گوئیم باید احکام این قرآن جاری شود و قرآن را از بفل بیرون آورده و به دست گرفت و گفت: جدم حضرت سیدالشهدا خواست احکام این کتاب مقدس را جاری کند آن حضرت را شهید کردند . حالا ما می‌گوئیم پس از این زحمات و مهاجرت آقایان دود فقه به حضرت عبدالعظیم و به بلده قم و تحمل گرمای تابستان و سرمای زمستان و این زحمت ملت و قتل نفوس طیبه طاهره سادات که صاحب مجلس شدیم و در بین ملل و دول عالم به نجات و معقولیت معروف شدیم ، حالا جماعتی از خدا بی‌خبران سد طریق عدالت را تقاضا می‌کنند پس ما هم می‌گوئیم این قرآن و این کتاب خدا . از روی آن باما رفتار کنید و احکام آن را جاری کنید به اندازه [ای] صحبت داشت که صدای شیون از مردم بلند شد .

جناب ادیب‌الممالک در نمره ۴۲ روزنامه مجلس مورخه امروز که هفتم محرم است مقاله در این خصوص نوشته است که مابین آن مقاله را درج می‌نمائیم . و هذا صورتها :

مقاله ادیب‌الممالک در روزنامه مجلس

رفندی است که جماعتی از متواضعان خانمان سوخته و متعالمان دین به دنیا فروخته در منابر و محافل سوء ادب نسبت به مجلس شورای ملی و نکوهش حامیان دین و وطن را وسیله شهرت خود دانسته (مانند کسی که برای شناسائی و اشتهار خود - شاه زهرم را ملوت کرد ...) همواره خرافات به‌قالب زده و به اصطلاح ادبای عهد قدیم (ژاژه‌ی خاید) و از آنجائی که بقول جمهور (دریا به دهان ... آلوده نمی‌شود) - حامیان ملت غرا تعرض به این گمناها را مادون مناعت قدر و جلالت شأن (مجلس محترم) می‌دانند اعتنائی به کلمات آنان ننموده و جواب ابلهان را به سکوت و محول ساخته .

قضارا این عدم اعتناء اسباب تجری آنان گشته و بی‌اندازه از حدود خود تجاوز کرده‌اند چنانچه از اول عاشورا یکی از ایشان که معروف به سید اکبر شاه و ملقب به اشرف الواعظین است همه روزه در منابر و مجامع زبان گستاخی نسبت به علماء اعلام و مؤسسين مجلس مقدس گشوده عجب این است که به این مقدار

اكتفا ننموده نسبت به مجلس ملی كه حافظ نام و ناموس دولت و ملت است جسارت‌ها کرده و كاروا به‌جائی رسانیده است كه در روز سه‌شنبه ششم شهر حال (دیروز) در مجمع روضه خوانی آقا سید محمد پسر مرحوم آقا سید علی‌اكبر مجتهد طاب ثراه از كثرت ناهنجار گوئی مومی‌الیه یکی از سادات غیور و حامیان وطن به معاونت بعضی از ملت‌خواهان از در اعتراض پرآمده است كه چرا باید در محضر آقا زاده ... این صحبت‌های خلاف قاعده عنوان شود . شیخ زین‌الدین زنجانی در مقام عتاب برآمده است و اجامه و او باش تبعه خود را به‌اذیت او برانگیخته است جمعی از طلاب مدرسه حاجی ابوالحسن به حمایت سید پرآمده و مورد هتک واقع شدند. فعلا به‌واسطه این اوضاع تمام طلاب و تجار و اصناف در محضر حجج اسلامیه خاصه خانه آقای آقا سید عبدالله مجتهد شاکي و متظلمند كه باید اشخاص مزبور به‌سزای خود برسند. اتمهی .

روز پنجشنبه هشتم محرم الحرام ۱۳۲۵ - امروز به‌واسطه ایام عزای ادارات تعطیل است مستبدین شهرت داده بودند كه مملكت و سلطنت ایران حالا كه مشروطه شده دیگر عزاداری برای حضرت سیدالشهدا نمی‌كنند لکن شهرت ایشان باطل و دروغ شد چه‌امسال در تهران عزاداری بهتر از هر سال شده و می‌شود آقا سید رفیع با جمعی از طلاب مشغول فریاد و فغان در مجالس روضه كه متعلق به علماء اعلام می‌باشند می‌روند . شیخ زین‌الدین و اكبر شاه و آقا سید محمد تفرشی در خیال تحصن به‌زاویه مقدسه حضرت عبدالعظیم می‌باشند جمعی از طلاب سادات فقیر را به وعده پول فریفته و با خود هم‌دست نموده‌اند .

مذاكرات مجلس امروز مخصوص با وزیر مالیه ناصر الملك بود و در مسئله گمرک و تفریغ و تفریق حساب مسیونوز بود كه روزنامه مجلس درج خواهد نمود. امروز وزیر مالیه دو مسئله را در مجلس انداخت تا بعد چه نتیجه دهد . یکی مسئله تعدیل مالیات دیگری كسر مخارج دولت كه سالی چند كرور مخارج از مداخل زیادتر است باید خرج را برابر دخل كرد، بلکه از دخل هم اضافه آید این دو مسئله و كلاء را بیدار و متوجه به كسر مخارج نموده است .

روز جمعه نهم محرم الحرام ۱۳۲۵ - امروز انجمن مخفی بواسطه بودن تاسوعا تعطیل است و در عوض روز يكشنبه ۱۱ محرم را قرار شد در خانه جناب ذوالریاستین حاضر شویم . امروز جناب آقا سید جمال در حسینیه جناب حجة الاسلام آقای طباطبائی رفت بالای منبر و مردم [را] تحریض و ترغیب نمود بر حفظ قانون و نگهداری از قانون و بطور عدل و مساوات رفتار كردن و قدر مجلس را دانستن و گفت ای اهل تهران و ای اهل ایران قدر مجلس را بدانید این مشروطه و این مجلس مفت و مجاني به شما داده شد

در جاهای دیگر کرو و رکور (۱) نفوس برای این کار جان دادند و خون‌ها ریخته شد ولی از برکت امام زمان عجل‌الله فرجه و همت علماء دین و مجاهدت و وطنخواهان ما به قیمت جان و خون نگرقتیم خیلی سهل و آسان به این نعمت رسیدیم آیا دو سال قبل نبود که صدراعظم همین الدوله روزی هزار تومان از خبازخانه و قصابخانه می گرفت که نان را گران و گوشت را به هر قیمت بخواهند بفروشند؟ آیا سه چهار سال قبل نبود که نان را يك من چهار هزار می خریدید؟ آیا سال گذشته که همه به خاطر دارید رعیت را نمی فروختند؟ آیا نمی دیدید که هر کس می آمد يك کلمه حرف بزند او را نفی و معدوم می کردند؟ سالی چقدر نفوس از اهل ایران به دست این حکام ظالم کشته می شد؟ سالی چقدر نفوس به ولایات و ممالک خارجه فرار می کردند؟ پس قدر مددات و مجلس را بدانید. مبنای دین اسلام بر عدالت و مشاورت است. اصول دین اسلام بر مشروطیت است اشخاصی که می گویند عدالت بد است، مشروطیت مخالف دین اسلام است، این جماعت پول گرفته اند دنیا پرست می باشند. این نعمت عظمی و الله مفت خیلی مفت به شما رسید. در این مقام بنده نگارنده از توی مجلس جواب آقای سید جمال را داده گفتم جناب آقا مشروطیت را مفت ندادند بلکه ماها مفت گرفتیم فرق است بین دادن و گرفتن و اینکه این سادات که نفوس مقدسه بودند برای چه کشته شدند؟ دیگر اینکه هنوز دیر نشده است ماها هنوز عقبه ما در پیش داریم کسی چه می داند چه خواهد شد؟ باز جناب آقای سید جمال بنای صحبت را گذاشته و به روضه موعظه را ختم نمود.

روز شنبه دهم محرم الحرام ۱۳۲۵ - امروز به مناسبت عاشورا (۲) مردم خوب مراداری نمودند و دسته های متعدد در بازار و مدرسه شیخ عبدالحمید در گردش بودند. ساز و طبل را امسال موقوف کردند برای اینکه خلاف شرع است. دیروز شیخ زین الدین زنجانی و سید اکبر شاه روضه خوان و آقا سید محمد تفرشی رفتند به حضرت عبدالعظیم جمعی از او یاش هم با آنها هم دست شده از طرف حکومت تهران پولی به آنها داده شده است و آشکارا مخالفت ملت و هواخواهان مددات را می نمایند ولی حجج اسلام و مؤسسين مشروطیت اعتنائی به آنها نمی کنند و اگر پولی به این سه نفر می رسید هرگز به این کار اقدام نمی کردند.

روز یکشنبه یازدهم محرم الحرام ۱۳۲۵ - امروز انجمن مخفی در خانه جناب ذوالریاستین کرمانی تشکیل یافت مذاکرات در خصوص روزنامه کوکب دری و طبع آن اقدام به تعدد انجمن و تشکیل انجمن های سری و علنی بود. شاعرزاده ظل السلطان که چند روز قبل وارد این پایتخت شده بود این روزها انظار همراهی و هواخواهی از مشروطیت می نماید

۱- در نسخه های روس آمده است.

۲- در نسخه اصلی، عاشورا.

و در مجلس خود علناً از مجلس تعریف می‌کند و جلب می‌نماید قلوب مردم را به طرف خود. تلگرافی از عشق آباد ثانیاً رسیده است که امروز صورت آنرا بدست آورده و این است که درج می‌شود .

تلگراف ثانوی عشق آباد

حضور مبارک مطلق الاحترام مجلس شورای ملی دام بقائهم العالی .
عرض می‌شود در نمره (۲۹) روزنامه مجلس خوانندیم در باب فروش اهالی قوچان که فرزند شاهنشاه ایرانند و وکلاء محترم ملت در مجلس از وزیر داخله سؤال کرده بودند . وزیر اظهار بی‌اطلاعی کرده و جوای علم‌الباقین بودند . لهذا ما پنج‌هزار نفر تبعه شاهنشاهی که ساکن عشق‌آبادیم به مفاد صریح آیه مبارکه «ولاتکتّموا الشهادة» باوجودیکه بر شاهد قسم نیست با کمال اطمینان اول به ناموس ایرانیت و اسلامیت و انسانیت سوگند یاد نموده ، آنگاه شهادت می‌دهیم که جناب وزیر اگر طالب علم‌الباقین اند لهذا ما بعین‌الباقین دیده‌ایم که برادران و خواهران و نوباوگان (۱) وطن عزیز ما را که فرزندان شاهنشاه ایران بودند در سال قبل در عشق‌آباد و اطراف مثل حیوانات به تراکمه فروخته. ای انصارالله ای حواریون محمد مصطفی مترسید ، ایاکم و اعانتة الظالم را منظور نظر مبارک فرمائید از ولایم یحزنون محسوب شوید در تقویت شاهنشاه ایران و حفظ حقوق ملت ایران که ودایع گرامی بهاء الهی اند با فدای مال و جان حاضر باشید زیرا که ما پنج‌هزار تبعه ایران ساکن عشق‌آباد در تقویت شما و تشدید بانک ملی همان‌طور با فدای مال و جان حاضریم. زنده باد شاهنشاه ایران با عدالت. پاینده باد شورای ملی با حریت و مساوات (امضای ایرانیان مقیم عشق‌آباد و وکلای ایرانیان مقیمین عشق‌آباد (حاجی امین‌النجار) (حاجی حسینعلی محمد کاشی) (آقا سقل کل محمد اسماعیل) (حاجی عبدالباقی جباراوف) (محمد شفیع محمد اوف، حاجی میریوسف) (حاجی جعفر و غیرهم) غرة محرم الحرام ۱۳۲۵ .
سابقاً بهمین مضمون تلگرافی در مجلس قرائت شد. شاید این تلگراف مفصل همان اجمال است که وقایع نگار ما خلاصه آن را التقاط نموده و شاید هم تلگراف دیگر باشد .

تعمین رکن‌الدوله به حکومت خراسان

روز دوشنبه دوازدهم محرم الحرام ۱۳۲۵ - چون حکومت خراسان تفویض به شاهزاده رکن‌الدوله شده است و در تهیه حرکت است بعضی از متکلمین و خطباء ملت گویا توقع تعارفی از نواب والا نموده‌اند از آن جمله از قرار گفته نجم‌الذاکرین که مدعی است

خودم واسطه بودم که از شاهزاده مزبور هزار تومان برای آقا سید جمال بگیرم و شاهزاده وعده کرد که از خراسان بفرستد و جناب آقا راضی نشد تا اینکه خود شاهزاده رکن الدوله امروز از جناب آقا سید جمال دعوت نموده و پانصد تومان نقداً اشرافی و پنجهزاری طلا به آقا داده است و قول داده است بقیه را تا هزار تومان از خراسان بفرستد. ولی بنده نگارنده از خود آقا سید جمال استفسار نمودم قسم خورد که چیزی نگرفته‌ام دیگر چه عرض کنم *المهداة علی الراوی*. اگر این باب رشوه و تعارف مفتوح شود وای به حال ملت. اگرچه این جزئیات در مقابل تعارفات سابقه اندک و چیزی نیست ولی باز باعث خرابی و خرده خرده (۱) کلی و منجر به مفاسد سابقه خواهد گردید.

روز سه شنبه ۱۳ محرم - امروز مذاکرات مجلس در باب استعراض دولت بود که از بانک ملی یعنی از پولهایی که برای بانک جمع شده بچند کرور به دولت بدهند بعضی گفتند باید مصرف خرج را بدانیم آن وقت بدهیم.

دیگر آنکه دولت شصت و پنجهزار تومان از قوام‌الملک شیرازی گرفته است باید بدانیم قوام برای چه این مبلغ را داده است و دولت برای چه گرفته است. بعضی از وکلاء گفتند دولت پنجاه هزار تومان از بابت مساعده از قوام گرفته است.

دیگر تعیین *محتشم السلطنه* برای معاونت از *صدر اعظم* در باب مذاکرات در مجلس شوری. قدری با *محتشم السلطنه* معاون *صدر اعظم* و وزیر *افخم* معاون وزیر داخله گفتگو شد.

دیگر در باب اسراء قوچان مذاکره شد.

دیگر در باب تعدیل مالیات و فرستادن ممیز به ولایات مذاکره شد و اینکه مالیات به چه اندازه باید گرفت عشر یا کمتر یا زیادتر.

دیگر در باب ننکابین و پسر سپهدار مذاکره شد.

روز چهارشنبه ۱۴ محرم - امروز راپورب از کرمان رسید که چند نفر از وکلاء را معین کرده‌اند و در باب وکیل علماء به واسطه اختلاف بین علماء هنوز منتحب نشده است *شمس‌الحکماء* دکتر (برادر نگارنده) وکیل اعیان و اشراف جناب آقای شیخ یحیی وکیل ملاکین است. از طرف *تجار* جناب *معاون‌التجار* آقا نسرالله. از طرف خوانین و قاجار به آقا شیخ *محسن‌خان*. از طرف کسبه آقا میرزا حسن مدروف به کربلائی حسن. شاهزاده *فرمانفرما* هم خیال دارد پسر خود *نصرت‌الدوله* را به پیشکاری *بهجت‌الملک* نایب خود قرار دهد و خود به طرف طهران به طمع منصب سپهسالاری حرکت کند و شاید هم دولت به این شاهزاده بزرگ با تحریبه محتاج باشد.

روز پنجشنبه ۱۵ محرم ۱۳۲۵ - مذاکرات در خصوص چهار کرور پول به دولت

میرزا محمود خان علاءالملک

ناری علاءالملک وزیر علوم به حالت شکایت وقت حضور شامتشاه و اثری هم برآن مکتوب
نشد - (ص ۷۹)

نوڤ بلژيكي

آه معلوۀ كمرلك و بسا رئيس صراسخانه هم هسما مدر معدديه ار اين سكه جديد تقديم نمود
حضور اعلیحضرت ۰۰۰ (ص ۸۰ جلد چهارم)

و تعیین مخارج دولت و ممیز قراردادن برای مالیات بود .

دیگر در باب کسر مخارج دولت مذاکره شد .

روز جمعه ۱۶ محرم - امروز انجمن مخفی در باب روزنامه مذاکره نموده و قرار طبع روزنامه داده شد و همین چند روزه ان شاء الله طبع خواهد شد .

دیگر بنا شد چند انجمن علنی در محلات تشکیل داده شود و ملت نظارت به اعمال و کلاء داشته باشند . از طرف جناب وزیر مخصوص حاکم تهران سیصد تومان برای متحصنین حضرت عبدالعظیم که سید محمد تفرشی و سید اکبر شاه و شیخ زین الدین باشد فرستاده شد و چند نفری هم اطراف آنها را گرفته اند ، لکن آقایان به مسامحه و ملاحظه می گذرانند و شاید از مدد رسانیدن به آنها هم مطلع باشند .

روز شنبه ۱۷ محرم - مذاکرات مجلس در باب رفتن (لاورس) رئیس گمرک و معزالسلطان به فرنگستان بود که با اینکه از دولت خواستیم او را توقیف نمایند . دیگر در باب تعارفاتی که دولت از حکام گرفته است ایراد کردند . دیگر در باب رشوه و مجازات رازی و مرتشی مذاکره شد .

دیگر در باب پولی که باید به دولت داد مذاکره نمودند در تهران بعضی از هواخواهان عدالت اطفال را محرك گشته سگها را ریسمان به گردن در کوچه و بازار می گردانند در حالی که ورقه ای به گردن سگ آویخته شده و بر آن نوشته شده است (ما مشروطه نمی خواهیم) و اطفال سگها را می زنند و می گویند ای دشمنان مجلس و مشروطیت اگر چه این کار در نظر چیزی نیست لکن موجب غیظ و عداوت مستبدین خواهد شد و شاید باعث فتنه هم بشود . روز یکشنبه ۱۸ محرم الحرام ۱۳۲۵ - مجلس امروز سری بود و در خصوص مخارج دولت و قطع مرسوم بیوتات دولت گفتگو بود .

سید محمد تفرشی و سید اکبر شاه و شیخ زین الدین در حضرت عبدالعظیم جمعی را تا شصت نفر دور خود جمع نموده و از طرف مستبدین محرمانه به آنها پول می رسد . از طرف جناب آقا سید عبدالله پیغام برای آنها داده شد که اگر از اعمال خود نادم شدید بفرستم شما را به احترام بیاورند و مانند ما از مجلس همراهی کنید لکن آنها قبول نکرده بر جرئت و بی شرمی خود افزوده خلاف و نفاق خود را به اهل عالم ظاهر و هویدا ساخته اند . روز دوشنبه ۱۹ محرم - امروز در انجمن طلاب و سایر انجمن های مخفی مذاکره از قسم یاد نکردن و کلاء به میان آمد که در باب قسم یاد کردن مسامحه می کنند و پیغام به حجج اسلام دادند که البته باید و کلاء قسم یاد نمایند ، اسبابهای مخدره قزوینی را که نزد سعدالدوله فرستاده بود در انجمن طلاب حراج (۱) کرده نود تومان تقریباً به اسم او در بانک

گذاشته و اسبابها را به خود آن زن برگردانیدند. متصدی این حراج آقامیرزا احمدخان بود و آقامیرزا سید علی پسر آقا سید عبدالله مغاناً ده تومان داد حاجی فرج الله پنج تومان مغاناً داد حاجی سید ابوالحسن النگوی طلا را که هیجده تومان و پنجهزار قیمت کرده بودند در سی تومان برداشت دو طاقه شال و بعضی اسباب دیگر را نیز خریده پول را دادند اسباب را به خود آن زن برگردانیدند.

انجمن های مخفی که شعبات انجمن انصار می باشند متعدد و خوب هم کار می کنند. در انجمن مخفی که بنده نگارنده عضویت دارد اسباب (ژلاتین) مهیا شد و بعضی شبنامها به قلم ارشدالدوله و آقا سید برهان خلخالی نوشته می شود طبع و توزیع می شود.

آقا سید علاء الدین اعتماد الاسلام به اعانت پسرهای آقا سید عبدالله و بعضی دیگر مشغول تقسیم زمین های درشت که از تصرف فرمانفرما انتزاع کرده می باشند.

نصر السلطنه سپهدار هم برای حفظ شرف و رفع تکفیر مشغول پاشیدن پول و رشوه دادن به این و آن می باشد.

روز سه شنبه ۲۰ محرم ۱۳۳۵ - مذاکرات مجلس اولاً - قرائت صورت قانون رشوه که خلاصه آن از این قرار است: عمال دیوان در صورت گرفتن رشوه محکومند به رد مبلغ مزبور و خلع شدن ریشی و مرتشی از شئونات و خدمات دولتی مادام العمر و قلع شدن مرسوم او. صورت دیگری هم قرائت شد که مضمون آن از این قرار است:

ریشی و مرتشی خلع از مناصب و قلع مرسومات و مواجب آنها و استرداد وجه از مرتشی به ریشی در صورت حرمت و در موقع لزوم و ضرورت تعزیر هر يك به نظر حاکم شرع جامع الشرايط.

دیگر خواندن لایحه که ۱ - سن الدوايه نوشته بود که صورت آن از این قرار است: چند روز است که در مجلس بغیر از مطالب انظار به دولتی مذاکره به میان نیامده الله الحمد والمنة باوجود فلاکت و پریشانی که عموم اهالی ایران گرفتار شده اند، این ملت با غیرت من باب تعصب و دولت خواهی که دست احبیبی داخل کار نشود تکالیف دولتی را برای تأدیة نهمدهزار تومان وجه نقد در حق ارباب حقوق لازمه و تعدیل مالیات ولایتی برای سنه آتی از مرکز تهران بدون محتاجه به اکثریت آراء در مجلس شورای ملی تصویب و قبول شد. در این صورت هیچ انصاف نیست که وزرای دربار همایونی در نظم و امنیت ولایات و رفاه حال ملت سلطان پرست که از جان و مال خود مضایقه ندارند به هیچ وجه اقدامی نکرده و تکلیف حکام و مأمورین جرء را معین نکرده ممالک محروسه را به این حالت اغتشاش و ناامنی باقی بگذارند و حال آنکه به موجب فرمان و دستخطهای همایونی تمام مقصود و منظور اعلیحضرت اقدس شهریاری خلدالله ملکه آسودگی و امنیت عموم اهالی ایران بوده و هست و ابداً ریشی به خرابی مملکت و زحمات فوق العاده وجود مبارک خود نیستند باوجود این

به رأی العین می بینیم که آنافاناً از بی نظمی ولایات و ناامنی طرق و از ظلم و استبداد حکام مکتوباً و تلگرافاً شکایت‌ها می‌رسد و به هیچ وجه در نظر اولیای دولت محل اعتنا نیست و تکلیف ریاست مجلس است که مراتب را به جاهای لازمه راپورت داده و تحصیل جواب نماید که این قدر مسامحه از جانب کیست؟ و از جهت چیست؟ و یقین دارم اعلیحضرت اقدس شهریاری پادشاه جوانبخت ابدأ به این درجه راضی به خرابی مملکت و ملت خود نخواهند بود که در عاقبت مایه ندامت شود. اینتهائی را که عرض می‌کنم جهت دادخواهی است از همه انصاف می‌خواهم شش ماه است مجلس برقرار شده در این مدت يك نتیجه بنظر برسد دیده نشده آخر اینتهائی که اینجا هستند همه کاسیند و کار دارند از کار و کسب دست کشیده‌اند در عوض نتیجه و فایده باید به دست بیاورند همان طوری که رشوه می‌گرفتند می‌گیرند و می‌دهند مجلس باید نتیجه داشته‌باشد تا یکی یکی در این خصوص رأی ندهند نمی‌شود، چه رشوه چه دزدی تفاوت ندارد. شرعاً حکم این چه چیز است غیر از تشبیه است دیگر موقع مباحثه نیست آقایان باید امروز این مطلب را تمام کنند قانون رشوه نوشته شود، که استرداد پول و مال مردم بشود. دوماوی هم نمی‌خواهیم يك مساوی که گرفته پس بدهد ما دست او را می‌بوسیم.

دیگر در باب قسم یاد کردن و کلاء مذاکره شد رئیس و بعضی از و کلاء در این روز قسم یاد کردند سایرین ماندند برای روز پنجشنبه که قسم را یاد کنند.

روز چهارشنبه ۲۱ محرم - امروز از طرف متحصنین حضرت عبدالعظیم عریضه به مجلس آمده و اظهار ندامت و پشیمانی کرده‌اند که در موقع درج می‌شود. روز گذشته در مجلس بعضی از و کلاء قسم یاد کرده بودند و صورت قسم‌نامه از این قرار است:

صورت قسم‌نامه و کلاء مجلس

ما اشخاصی که در ذیل امضاء کرده‌ایم خداوند را به شهادت می‌طلبیم و به قرآن مجید قسم یاد می‌کنیم مادام که حقوق مجلس و مجلسیان مطابق نظامنامه محفوظ و مجری است، تکالیفی را که به ما رجوع شده است مهما امکان یا کمال راستی و درستی و جد و جهد انجام بدهیم و نسبت به اعلیحضرت شاهنشاه متبوع عادل مفخم خودمان صدیق و راستگو باشیم و به اساس سلطنت مشروطه و حقوق ملت خیانت ننمائیم و هیچ منظوری نداشته باشیم جز قواید و مصالح دولت و ملت ایران موافق قوانین شرع محمدی صلی الله علیه و آله.

امروز مردم از قسم خوردن و کلاء خوشحال می‌باشند و از ندامت شیخ زین‌الدین و سیداکبر شاه نیز بعضی مذاکرات می‌نمایند.

روز پنجشنبه ۲۲ محرم ۱۳۲۵ - امروز سایر و کلاء هم قسم یاد نمودند جنابان آقا میرزا سید محمد طباطبائی و آقا سید عبدالله بهبهانی هم محض اطمینان قلوب ملت قسم یاد

نمودند از این همراهی حجج اسلام تماشاچیان را مسرت و پشاست فوق‌العاده روی داده همگی متفق‌الکلمه به صدای زنده یاد حجج اسلام مترنم آمده در واقع اگر این وکلاء و این دو نفر آقا عمل به قسم بفرمایند دیگر اهل ایران راحت و آسوده خواهند گشت . عریضه‌ای که از طرف مخالفین از حضرت عبدالعظیم رسیده بود امروز در مجلس قرائت شد و صورت آن از این قرار است :

حضور حجج اسلام و وکلاء عظام و عموم مسلمین دارالخلافه ، به تمام قسم‌های مشروعه سوگند یاد می‌کنیم که ما از اول تاکنون ضدیت با مجلس شورای اسلامی نداشتیم و نداریم اگر بیش از سایرین طالب نباشیم کمتر نیستیم و هیچ وقت طالب نبوده و نیستیم بلکه نهایت جد و جهد به جهت ترویج اسلام داریم و ابدأ اگر اهل از مجلس نداریم و آنچه نسبت ضدیت به ما بدهند کذب و افتراست . مسلم است علماء و مسلمین متفق شدند که مجلس معدلت معتقد و همیشه مترسد احکام این مجلس باشند، منتهی ما هم تقاضای داریم از طرف ملت و دولت درصدد دادخواهی برآیند اظهار نمائیم .

جناب آقا سید عبدالله فرمودند بسیار خوب تقاضای دارند بگویند و تبرئه جویند (۱) ایشان هم برادران ما هستند . جناب آقامیرزا سید محمد طباطبائی فرمود تبرئه ایشان را قبول کردیم و تقاضای دارند يك مرتبه موافق شرع رسیدگی می‌شود بیایند طهران .

امروز در مجلس مذاکره شد که دیروز ساعت سه بعد از ظهر (دومای) روس افتتاح شده مناسب این است که بهریدی از طرف مجلس شورای ملی مخا بره کنیم و قرار شد که در مجلس بعد صورت تلگراف را بنویسند و اگر وکلاء پسندیدند آن وقت مخا بره نمایند .

روز جمعه ۲۳ محرم - امروز در انجمن مخفی مذاکره شد که انجمنی در خانه حاج نایب‌السدر شیرازی منعقد گردیده به نام انجمن جنوب و اهالی شیراز در آنجا جمع می‌شوند مناسب این است که حضرات کرمانی‌ها نیز در آنجا حاضر شوند بنده نگارنده متقبل گردید که به اهالی کرمان برسانم که عضویت آن انجمن را قبول کنند و با شیرازی‌ها متفق شوند و در تمدن و ترقی جنوب ایران سعی باشند .

در رشت حاجی خمایی که از علماء رشت است بنای مخالفت و استبداد را گذارده و مردم را تحریک به فساد و ضدیت با مجلس می‌نماید .

روز شنبه ۲۴ محرم - امروز مذاکرات مجلس :

اولاً - قرائت رقعه وزیر داخله بود در باب تعیین دبیر الملک به سمت معاونت وزارت داخله .

ثانیاً - در باب تلگراف تبریک به (دومای) روسیه مذاکره شد همگی وکلاء رای دادند

که مخا بره شود .